

Panait Istrati

PESCUITORUL DE BUREȚI

PANAIT ISTRATI

TINEREȚEA LUI ADRIAN ZOGRAFI (Volumul IV)

Pescuitorul de bureți (1929)
Bakâr (1927)
Între un prieten și o tutungerie (1930)
Nemurire (1924)
Sotir (1922)

PREAMBUL

1930

Unii cititori pe care îi apreciez m-au întrebat, foarte recent, de ce, de la *Mihail* (1927), am „încetat” să-l urmăresc pe Adrian Zografi.

Nu am oprit urmărirea, am suspendat-o.

Continuarea lui *Mihail* avea să fie însuși *Adrian Zografi*, viața și moartea lui: o viață și moarte de erou obscur, dar demn de a fi cunoscut, prin setea de ideal care animă atâtea existențe obscure și care a fost cadrul lui Adrian al meu.

Acum, Adrianul care sunt eu, și-a văzut într-o zi setea potolită cu o ură neașteptată, neprevăzută și atroce: *ura idealului său de către cei care, după exemplul lui, se hrăniseră cu el*.

De atunci s-au produs și alte deteriorări, alte hecatombe de sentimente prețioase. Astăzi, întorcându-mă în satul meu, după treizeci de ani de absență, să mi se îngăduie să contemplu ruina unei mari existențe, să-mi adun puterile și, dacă mai am timp, să plec din nou.

Spre ce orizonturi?

Nu aș ști cum să o spun. Nici Adrian!

Dar pământul este încă frumos și majoritatea oamenilor sunt încă lipsiți de libertate.

Vom încerca să-i descoperim încă o dată și să-i iubim. Între timp, scotocim prin moloz.

PANAIT ISTRATI
Baldovinești-Brăila, aprilie 1930.

PESCUITORUL DE BUREȚI

1929

În vecinătatea Acropolei se afla, prin 1907 o stradă mărginașă a Atenei, care purta un nume ce-mi scapă. Strada asta și numele ei de atunci poate să mai existe și azi, după cum se poate foarte bine să-și fi schimbat numele sau să fi pierit cu totul.

Ceea ce-mi aduc însă aminte e că pe această stradă se găsea un restaurant cu o mică terasă, de unde privirea cădea glonț pe uimitorul templu de marmură, cocoțar pe muchea Acropolei. Și acest restaurant așa cum se întâmplă cu toate lucrurile mici dispuse în preajma celor uimitoare se numea, Dumnezeu știe de ce, „Locanda Acropoli“.

Stând la masă și ciopârțind un gustos biftec, tânărul călător Adrian se întreba, cu drept cuvânt: „Ce renume poate câștiga un birt, împrumutând numele unui monument minunat, pe când dacă și-ar fi zis, de pildă, «Locanda la biftecul fraged» trecătorul ar înțelege că «aici se poate mânca bine»“. Și cum era din fire vorbăreț, Adrian își ținti ochii pe un vecin de masă, care și el părea nedumerit de legătura între un „biftec fraged“ și o minune a vremurilor de mult apuse. Dar vecinul acesta avea o înfățișare suferindă, netrădând deloc dorința de a intra în vorbă.

Era pe la sfârșitul lui august. Cu toate că se însera, groapa în care se afla situată Atena era înnăbușitoare ca o etuvă.

Vecinul de masă al lui Adrian ceru o cafea și întrebă pe chelner dacă are țigări, iar la răspunsul negativ al acestuia, Adrian sări:

— Puteți să vă serviți dintr-ale mele! zise el cu bunăvoință, oferindu-i tabacherea.

Necunoscutul se servi cam cu stângăcie, mulțumi și fu nevoit să intre în vorbă… căci nu-i nimic de făcut, când ai de-a face un om binevoitor.

De la primele cuvinte, atât unul cât și celălalt, își dădură seama că greceasca ce-o vorbeau era departe de-a fi ateniană:

— Mi se pare că ești român! făcu Adrian cu îndrăzneala orientalului.

Convorbitorul său surâse, ceea ce-i schimbă cu totul fizionomia, dându-i un aer mai prietenos, știut fiind că multe cusururi se ascund sub facultatea de a râde.

— Da, sunt român…

— De unde?

— Din Sulina, dar am trăit multă vreme la București.

*

La acest dialog scurt, în această lume vastă, toată curiozitatea călătorilor prudenți este în general limitată. Mulți nici măcar nu au această curiozitate, oricât de șovăielnică, oricât de modestă ar fi. Alții, puțini la număr, o duc puțin mai departe și adaugă:

— Și ce cauți matale pe aici?

— Am venit, mânat de dorul de-a cunoaște, de a ști, de a iubi.

— Hm!…

— Hm!… Ce bazaconie!

Adrian și noua sa cunoștință părăsiră „Locanda Acropoli“, după un sfert de ceas de convorbire, în care cel dintâi pusese toate întrebările, cel din urmă se mărginise doar să răspundă.

Și dintre toate răspunsurile sale, unul singur se înfipse în creierul lui Adrian: „Am plecat ca să văd lumea“…

Mergând tăcuți, unul lângă altul, pe o noapte de căldură apăsătoare, Adrian își cerceta însoțitorul și întorcea fraza asta pe toate fețele: „A plecat să vadă lumea!… Și el pare a fi un pârlit ca și mine… Cum? Pleacă pârliții, așa, nitam-nisam, să vadă lumea?“

Adrian se gândi la toți acei pe care-i întâlnise „văzând lumea“: ei nu vedeau nimic. Unii, cu interpretul lângă ei și cu Baedekerul în mână, căscau gura la o piramidă, la o statuie sau la o bucată de lemn învechit: aceștia vedeau ceea ce le debita prostia dragomanului și înțelepciunea Baedekerului.

Alții fugiseră din țară ca să scape de militărie, se însuraseră și luptau cu sărăcia: aceștia, „vedeau lumea“, fără voia lor. În sfârșit, mai era o categorie: aceia care plecaseră să „vadă lumea“ și deveniseră codoși.

Adrian nu putu să claseze pe însoțitorul său în nici una din aceste categorii. Atunci, apucându-i brațul, el îl împinse spre o bancă din grădina Zapion, prin care treceau, se așeză lângă dânsul, și-i zise:

— Ia spune-mi, cum ai plecat ca să vezi lumea?… Și ce vezi?

*

— Am venit pe lume cu doruri multe și mijloace puține. Ăsta e un rău mai mare decât dacă te-ai naște prost… Mai rău, chiar, dacă te-ai naște fără ochi.

Intrăm în viață datorită unei scurte bucurii ce târăște după ea un lanț de amărăciuni. Adesea, trudindu-mă să mă înțeleg pe mine și rostul faptelor ce mă înconjoară, am ajuns să cred că făuritorul lumii a fost un smintit. Că a avut gustul să umple pământul, subpământul și apele de-o puiță mișcătoare, asta i-o iert, căci neroziile sunt mai mari acolo unde e putere multă: dar că și-a silit viețuitoarele să trăiască de-a-ndoaselea de cum le era firea, asta nu pot s-o iert.

Și el asta a făcut. El a dat drumul peștilor pe uscat și le-a spus: „Urcați-vă în arbori și căutați-vă hrana… vrăbiilor“!

Tata era barcagiu la Sulina. Mama se chinuia să crească șapte neghiobi, frații mei, și un singur om cu minte, eu. Da, eu… Asta e ușor de dovedit.

Frații mei fac astăzi ceea ce au făcut părinții și răspărinții lor: muncesc de frica foamei; mănâncă și beau de frica morții; dorm de osteneală; se bat și se prăsesc, fiindcă așa le vine. Doi dintre acești șapte neghiobi au ajuns oameni cu multă stare. Ei n-au schimbat decât în două puncte vechiul fel de trăi: nu mai umblă pe jos și se duc des la biserică, unde dorm în tot timpul slujbei dumnezeiești și se trezesc doar atunci când diaconeasa, trecând pentru colectă, le strigă în urechi: *Pentru biserică!… Pentru popor!… Pentru săraci!* Atunci își aduc aminte de Dumnezeu și îl cinstesc cu două parale, ceea ce îi ridică în ochii enoriașilor. Pe părinții noștri, bătrâni și săraci, ei i-au lăsat să moară de foame și de frig. Când vorbesc despre aceste fapte, frații mei și enoriașii lor spun că „așa vrea Dumnezău!”.

Eu am vrut și am făcut altfel. La zece ani, am lăsat școala și m-am băgat la stăpân, o băcănie, unde furam pâine și hamsii, pe care le duceam, noaptea, la bătrâni acasă. Bătrânii murind, cu toate hamsiile mele, m-au lăsat singur.

Aveam treisprezece ani… În jurul meu, o lume de frați… frați parveniți ca și ceilalți, din aceeași sământă cu bătrânii mei. Atunci m-am dezgustat de muncă zilnică și orânduită și am început să hoinăresc prin port, unde făceam treburi de „te-miri-ce-și-mai-nimic“, tocmai cât avea nevoie un băietan care umbla desculț și dormea printre stive. Era același lucru: dacă lucram sau nu, nu era nici o schimbare pe pământ, decât judecata

enoriașilor lor, în funcție că merg pe jos sau cu mașina, după felul lor de a răspunde diaconesei care plânge pentru Dumnezeu.

Aceasta a fost prima mea revelație a lucrării acestui Dumnezeu și mi-a fost greață. Mi-au trimis băcănia și butoaiele Lui de hamsii în iad. Am început o viață de rătăcire în port, într-o perioadă în care porturile aveau suflet și hrăneau turme de copii și câini vagabonzi. Copii și câini, ne plimbam printre aceleași bucătării ambulante, primeam aceleași resturi de la masă și aceleași bătăi de la hamali, dormeam noaptea în aceleași adăposturi, pentru a ne încălzi și a ne împrieteni.

Din când în când, o fâșie de ziar sau foi desprinse de prin cărți mă țintuiau locului vorbindu-mi de tot felul de lucruri alese, pe când soarele îmi prăjea spinarea și caldarâmul îmi frigea tălpile. Într-o zi, citesc următoarele rânduri pe una dintre aceste foi purtate de vânt:

„Cetățenii țării noastre sunt egali în fața legii. Ei au aceleași drepturi și aceleași datorii“.

Nu aveam încă cincisprezece ani și râsul îmi murise deja pe buze, dar, când am citit această minciună, am râs, așa cum mi se întâmplă rar. În clipa aceea, un căpitan de remorcher ce mă privea, se apropie și mă-ntrebă de ce râd. Îi întinsei hârtia.

— Ei bine, ce-i de râs?

— E de râs, domnule căpitan. M-am gândit la părinții mei: ei erau egali în fața legii și aveau aceleași drepturi, numai atât că au murit amândoi de foame, tot plătind la datorii. Așa că rândurile astea trebuie să fie scrise de un neghiob.

*

În lume, însă, nu întâlnești numai neghiobi. Căpitanul de remorcher fu un om. El m-a adunat din gunoi, mi-a dat muncă înțeleaptă pe vasul său și o privire caldă în ceasurile de slăbiciune firească.

Mi-a spus din prima zi:

— Băiatul meu! Îți voi da o singură lecție de viață, pe care îmi vei promite să nu o uiți. Așa că învață că lumea se împarte în trei categorii, nu mai mult: sunt oameni care știu, singuri, că un cuțit care miroase a ceapă, nu trebuie să taie pâinea; sunt alții care nu se gândesc la asta, dar care o învață văzându-l tăind; sunt cei care nu cunosc asta, care nu învață asta

văzându-l tăind și care continuă să mănânce sau să servească pâine care miroase a ceapă. Dacă ar fi dreptate pe pământ, dintre toți acești oameni, primul ar trebui să dea ordine, al doilea să le execute; iar ultimii să se supună. Astfel, lumea s-ar putea apropia de perfecțiunea ei, care este departe de a fi, pentru că viaţa nu are bun simț. Totuși: fii ca primul sau încearcă să faci ca al doilea, pentru mântuirea sufletului tău. Ăsta e tot sfatul meu.

Asta a fost tot. Și timp de șase ani, bătând porturile Dunării între Sulina și Turnu-Severin, am trăit o viață de muncă și de demnitate, în care timp am învățat tot ce trebuie să se știe pe un vas: mașinăria, cazangeria, dulgheria, vopsitoria. Dintre toate însă, cârmuirea singură m-a pasionat.

Râurile mari sunt ca sufletele mari: fundul lor este pentru totdeauna instabil. Acesta este ceea ce îi fascinează pe adevărații navigatori, pentru că nimic nu este mai trist decât un drum sigur, pentru cei care înțeleg viața.

Am ajuns cu greu la comandă, căci căpitanul era un om care împărțea bunătatea cu lingurița: „Bunătatea fără socoteală, îmi spunea el, e, uneori, mai dăunătoare decât egoismul. Nu facem nimănui nici o favoare, lăsându-i pe oameni să creadă că ne putem baza pe tine pe termen nelimitat!“.

Totuși el n-a încetat o clipă de-a mă apropia de persoana sa și când s-a încredințat că judecata mea era în măsură de-a conduce vasul, el mi-a dat pe mână harta și compasul.

Nu era vorba de a mânui cârma unui remorcher pe Dunăre, ceea ce poate face orice marinar cu experiență. El era comandant de vapor maritim și-mi cerea să știu unde mă aflu, orientarea pe mare, calcularea distanțelor. Iar când a văzut că mă pricep –într-una din acele neuitate ședințe când capetele noastre se atingeau, plecate pe aceeași hartă, când fumam și beam cafea în cabina lui, ca și cum i-aș fi fost fiu– bunul comandant și proprietar al remorcherului „Răbdarea“ mi-a zis:

– Acum, prietene, *Răbdarea* este a ta! Fii stăpânul ei, atâta timp cât vrei. Și dacă într-o dimineață bună ai chef să călătorești prin lume, poți pleca. Trebuia să fii un hoț: ai fost însă destinat să devii comandant; sârguința ta și bunăvoința mea te-au făcut dintr-un derbedeu un om necesar societății. Nu-ți mai trebuie acum decât o diplomă. Acolo, iarăși, va fi nevoie de un examinator cu inimă, care să nu-ți caute cârcotă în lucruri de nimic. Caută-l. Poate-l vei găsi.

*

Nu l-am găsit… Nici nu l-am prea căutat… Moartea neașteptată a comandantului „Răbdării“ și serviciul militar m-au smuls din lumea liniștită a plutirilor pe apă și m-au aruncat în vâltoarea Bucureștiului, căci neputând fi la marina militară altceva decât un spălător de covertă, am preferat să fac trei ani la infanterie și să scap. I-am făcut și am scăpat: dar liber nu eram.

Omul nu e liber. Sau anumiți oameni nu pot fi liberi. Unele sclavii ne sunt mai scumpe decât libertatea: așa, femeia, această altă locandă cu pretenții de Acropoli. Ea te urcă pe toate culmile, pentru ca să-ți fie căderea și mai amețitoare. Nu e vina ei… Dar nici a mea. A mea a fost numai căderea.

Tot ce-a zidit un om în inimă, în șase ani, a fost năruit în câteva luni și, când m-am ridicat de la pământ, am băgat de seamă că nici o valoare nu mai rămăsese pe picioare. Capul mi-era gol: simțirea, de asemenea. După zece ani de progres m-am regăsit în același loc de unde mă adunase căpitanul de remorcher, cu deosebirea că de astă dată dormeam noaptea pe maidane și ziua tăiam câinilor frunză prin Cișmigiu.

Tu, incapabil să egalezi destinul unui stâlp de telegraf, du-te alături de ai tăi în coșul de gunoi Sulina, unde chiar și câinii te evită, acum că nu mai ești un copil. Sau, du-te și eșuează, ca un băiat de birou (mare băiat prost cu mustață groasă!), într-o fabrică de zahăr, unde vezi că apare fratele tău, mereu prost, dar bogat, mereu ponosit, dar capabil să dea ordine, care pune capul prost spălat la ghișeul comenzilor și miaună timid:

– Domnule… aș dori niște zahăr.

– Bătrâne, zice angajatul, aici nu vindem zahăr la kilogram, ci la căruță.

– Păi, răspunde „bătrânul”, trimite-mi trei căruțe. Eu sunt X… băcanul angro din Sulina.

– La dispoziția dumneavoastră!

Frumosul angajat își aruncă țigara și ia o poziție de drepți în fața tipului răvășit care miroase a ceapă.

Atunci te apucă dorul de lumea largă și pleci.

*

Am ales acest nefericit port al Pireului, ca punct unde să „arunc ancora“, sperând mereu în mai bine. Știam grecește de la Sulina și voiam un port unde să-mi caut pâinea. Am nimerit rău.

Grecia e bogată în „căpitani“ și săracă în pâine. Pe cheiurile Pireului, „căpitanii“ fără vapor mănâncă măsline, salată ori țâri și se mulțumesc cu comanda unei bărci, ceea ce nu-i împiedică să aibă inimă bună și să-și povestească la cafenea isprăvi eroice pe care nimeni nu le ascultă.

Le-am ascultat eu. Și am văzut că din toată mizeria care populează sufletul omenesc, nicăieri tragicul nu e mai crâncen decât acolo unde caraghiosul se amestecă cu ridicolul. Ridicolul e o ciupercă otrăvitoare care continuă să crească la rădăcina copacului despicat de trăsnet. În portul Pireului, omul flămând și zdrențăros își uită mizeria, creează legende și trăiește din fantezie.

Într-un birt curățel, unde obișnuiește să prânzească kir Vangheli, căpitan de cargobot, ce-și dă aere de amiral, toate lichelele dau buzna. Neputând să-și plătească o masă, ei își comandă un rachiu, discută cu el greutățile navigației, îi ridică șandramaua la rangul de cuirasat și privindu-l cum înghite miel cu spanac, înghit și ei după dânsul în sec.

Uneori, bieții oameni își dau seama că vorbesc singuri. Atunci aleargă la cafeneaua căpitanilor scăpătați, unde vorbesc cu toții deodată și se înțeleg de minune, fiindcă nici unul nu mănâncă miel cu spanac.

Aceștia sunt sentimentali, ființe cu doruri multe și cu mijloace puține.

*

În lume, însă, nu întâlnești numai sentimentali. Lângă greiere stă încolăcită năpârca. Năpârca umană are doruri puține și mijloace covârșitoare.

Într-o după-amiază călduroasă de mai, pe când mă plimbam flămând pe chei, un bărbat mă întâmpină:

— Vrei să lucrezi?

— Da, vreau… Ce fel de muncă?

— La pescuitul bureților, spre Alexandreta, pe coastele Siriei.

Mă gândii: de ce tocmai pe coastele Siriei? Îl întrebai. El îmi răspunse:

— Fiindcă în Arhipelag suntem prea numeroși: plutim fără folos: pierdem vremea.

— Cât plătiți?

Se uită în ochii mei, scăpă suma de drahme, așa ca un jet de venin, și adaugă:

– Plătite integral la îmbarcare, pentru trei luni din sezon.

Rămăsei uimit. Suma era enormă într-o țară plină de haimanale. Examinai figura omului. Ea era liniștită, banală, sub pielița scorojită de vânturile mărilor. Capul năpârcii, de asemenea, nu se deosebește prea mult de ale celorlalți șerpi. Pe cobră trebuie s-o calci pe coadă, ca să se supere, să-și lățească gâtul, umflându-l și să-și ridice jumătatea dinainte a corpului.

Bărbaților nu le trebuie nici atât de mult încât te mușcă. Ei vin pe lume supărați, din naștere, pe tot ce e frumos, sfânt și drept.

Tălmăcii această mărinimie a angajatorului meu amintindu-mi că munca la pescuitul bureților e mai silnică decât extragerea cărbunelui din mină: nu se adună muștele deasupra unei farfurii cu oțet. La noi, se zice că foamea scoate pe urs din vizuină. La Pireu, foamea scoate pe ticălos din cafenea și-l întinde cu burta la soare.

Neputându-mă hrăni, ca ei, cu soare, cu vitejii închipuite și cu un picior de caracatiță, am primit propunerea necunoscutului.

Un alt inamic, tot așa de puternic ca și foamea, mă împinse la hotărâre: dorința de-a cunoaște alte ținuturi, acest viciu implacabil care dă pinteni pribeagului sentimental, de îndată ce crede că este posibil să-și creeze o soartă mai bună. Este, sub o formă mai ideală, opera aceleiași fantezii care face pe tâlharul din Pireu să creadă că undeva, cândva, a comandat o corabie și a făptuit vitejii.

Siria… Cuvânt cu vrajă… Toate cuvintele cu vrajă, luate în serios, ne costă scump.

Patronul meu mă însoți la făcutul târguielilor necesare celor trei luni de închisoare plutitoare și plăti peste tot, tăcând mereu ca o reptilă. În cele din urmă, nu mă vor ucide, mi-am spus… El, la rândul său, a devenit ceva mai vesel, mai ales când barca ne-a dus, după o jumătate de ceas de lopătare, să ne urce pe puntea unei corăbii cu pânze, ancorată departe în radă.

Aci, patronul își păstră buna dispoziție. Eu, însă, o pierdui. O duzină de brute posomorâte, printre care un frate al patronului, mă făcură să întrevăd o Sirie cu mult mai puțin magică decât cea a imaginației mele. În curând, aceste fețe aveau să mă facă să văd stele verzi.

Dar, mai întâi, o mică abatere. Cred în presimțire. Acești nouă tâlhari, cât și cei doi șefi ai lor, nu făceau nimic care să îngăduie vreo bănuială. Și totuși, privindu-i cum se strecurau întunecați pe punte, vorbind puțin,

răspunzând scurt, înțelegându-se în șoaptă și surâzând cu fățărnicie, mi-au înfipt în inimă credința că numai conștiințe curate nu pot să aibă asemenea făpturi.

În afară de ei se mai aflau pe corabie, la sosirea mea, încă cinci oameni desculți ca mine. I-am recunoscut numaidecât că nu erau din bandă. Doi greci, doi tineri armeni și un senegalez. Grecii, bucuroși că pot mânca o galetă, luaseră deja comanda corăbiei și se certau la stabilirea itinerariului. Ceilalți trei se stricau de râs, ascultându-i. Nici unul dintre noi nu și-a dat seama de capcana sigură în care tocmai căzusem.

A doua și a treia zi după venirea mea, alți patru derbedei fură prinși cu arcanul șireteniei și cărați pe corabie. Erau doi italieni și încă doi greci. Aceștia din urmă interveniră pe loc, cu luminile lor, în fluxul fantezist care se deschisese pe direcția „vasului”, care, în consecință, se văzu dăruit cu patru „căpitani“ neașteptați. Italienii, doi napolitani, odată sătui, înjghebară între ei, ca nebunii, jocul „la more“. Eu rămăsei singur, deși eram acum zece prizonieri ai aceleiași soarte.

Echipajul fiind astfel complet, în seara acestei a treia zile, un strigăt metalic răsună pe punte:

— Haideți! La ancoră!

A fost ca o explozie de adevăr în mijlocul nopții sufletești. Jocuri, râsete, cuvinte, totul a tăcut, uluit. În fața noastră, care eram zece, stăteau unsprezece bandiți în poziții de luptă. Noi, cu mâinile goale. Ei, înarmați cu revolvere, să le vedem clar, ca să știm.

Eu știui, din partea-mi, și nu cerui atât de mult. Mă trezii primul. Dar celorlalți nenorociți, lenți să înțeleagă, nu le venea să creadă. Și constatând că vraja tocmai fusese ruptă prea brusc, au fost atât de lenți că de-abia au făcut corabia să pornească, încât, fără tranziție, câteva lovituri de cizmă aruncate cu iuțeală maximă dindărăt au rezolvat elocvent o rămășiță a neînțelegerii care mai rămăsese la bord asupra compoziției micii noastre lumi.

În aceeași clipă, un italian mă întrebă liniștit la ureche:

— Nici tu n-ai contract valabil?

— Un contract?… Nu se face unul cu haimanalele găsite în coșurile de gunoi.

O noapte plină de amenințări căzu asupra noastră când am părăsit portul.

În depărtare, la orizont, amurgul sângera, ca o inimă ofensată a pământului, în timp ce corabia începu să alunece pe nesimțite, ca o trădare.

*

Am plutit zile și nopți între cer și mare. Am trăit totul: vânturi prielnice care ne mânau să alunecăm ca rândunelele spre țintă; vânturi contrare, în fața cărora a trebuit să luptăm din greu pentru a nu cădea prea mult îndărăt; momente de acalmie, unde arătam ca o geamandură.

Ca să fiu corect, ca să nu-L mâniez pe Domnul, așa cum se spune pe la noi pe la țară, recunosc că nu am ratat momentele de fericire sufletească, în care, în ciuda servituții mele desăvârșite, s-a născut undeva adânc în mine recunoștința mea față de viață. Era tocmai în orele de acalmie, când tiranii noștri ne mâncau inima. Dar acest fapt s-a întâmplat doar foarte rar, pentru că este nevoie de un miracol pentru ca o anumită recunoștință să apară într-un suflet conștient de servitutea sa. Și a fost unul, foarte conștient, când marea, cerul și bandiții s-au unit pentru a ne zdrobi trupurile și a ne înjosi sufletele.

Adesea nu mâncam decât o dată pe zi. De altfel, ideea unui prânz nici nu ne prea ispitea, căci mâncarea caldă, de la care ne venea doar mirosul, era împărțită numai între cei unsprezece temniceri ai noștri, pe când noi trebuia să ne mulțumim cu galete și conserve, mai rar cu supă de pește proaspăt. Atunci am văzut câtă dreptate aveau leneșii Pireului de-a leneși. Ei știau că, muncind ori nemuncind, tot o galetă și un țâr sunt partea lor în viață: la ce bun să-ți rupi oasele?

Adevărul acesta mi-a fost ilustrat de minune, într-o zi liniștită, de către unul dintre cei doi napolitani de pe corabie, care îmi povesti snoava următoare:

— Tu știi, îmi zise el, contemplându-și palmele rupte de frânghii, de câte ori doi câini se întâlnesc în drum, ei au obiceiul să se adulmece la nas mai întâi, apoi sub coadă! E un fel al lor de a-și constata starea civilă și socială.

Așa fiind, un câine de șapte hotare, flămând și jigărit întâlni într-o zi un câine boieresc, gras și strălucind de curățenie. Conform legii pașapoartelor, ei se mirosiră la nas, apoi își trecură nasurile dindărăt. Câinele de lux făcu un pas înapoi, dezgustat:

— Ce, nu-ți plac? întrebă șarla râioasă.

— Uah!… se strâmbă celălalt. Cât ești de urât și scârbos dindărăt!…

— Te cred, frate, replică jigăritul. Dar, ia spune-mi, ce am eu de bun și cuvenit dinainte, ca să fiu frumos și plăcut dindărăt? Am eu ca tine un

ciolan bun cu carne pe el? Am eu, cum ai tu, un adăpost? Un pătuț călduros? O dezmierdare? Mă pot aștepta să fiu doftorisit în caz de boală? Nimic din toate aceste bunătăți, dinaintea mea! Atunci, cum vrei să fiu strașnic dindărăt? Ce pilde de muncă, de cinste și de omenie are jigăritul dinaintea sa?

De ce să fie strașnice șarlele umane din lumea întreagă? Și de ce să le fie rușine de pantalonul găurit dinapoi? Rușinea este o floare care crește într-un ținut numit demnitate, iar demnitatea există doar acolo unde există motive să fie.

Ce scop are șpurul uman?

Omul fără patrie și fără Dumnezeu n-are nici un interes să scoată bureți din mare, căci nu există burete care să poată șterge rușinea lumii.

*

Nu știu cum s-o fi făcând astăzi pescuitul bureților. Acum douăzeci de ani, însă, fiecare burete scos din mare avea în el o picătură din sângele pescuitorului său.

În dimineața zilei când lanțul Libanilor apăru în fața ochilor noștri, neștiind ce ne așteaptă, cu strigăte de bucurie salutarăm cerul, pământul și pe pescărușii care descriau rotocoale în văzduh. Stăpânii noștri salutară pe dracu ascuns în sufletele lor negre și pregătiră, în tăcere, funiile și cuțitele.

În aceste părți ale Mediteranei și pe o întindere de sute de mile pătrate, fundul mării se ridică mai sus până la zece sau cincisprezece metri de la suprafață. Uneori, vârful stâncilor iese din mare. Aceasta este una dintre zonele cele mai bogate în bureți, aceste golfuri solitare vaste, străbătute doar de caicele pescuitorilor de bureți.

Aci, fiecare metru pătrat de apă a văzut apărând la suprafața sa o bășică de aer care, spărgându-se, lăsa să scape, către nemilostivirea lumii, un geamăt mut ieșit din pieptul omului ce se trudea în fundul mării să desprindă din piatră un burete. Câteva luni mai târziu, acest burete se trudea, la rândul său, să curețe o mică parte a murdăriei de pe această lume. Omul și buretele au muncit în zadar, căci iată:

Zece gâzi, aliniați pe babord și pe tribord, țin în mâini frânghia și viața unui om. Fiecare om, gol cum a venit pe lume, ține în mână un cuțit scurt și foarte ascuțit. O frânghie îi este legată de subsuori. Omul poartă un pietroi

legat pe spate, mult mai ușor decât amărăciunea lui, dar mult mai greu decât păcatele sale. Asta e tot.

Locul de pescuit ales și corabia ancorată, comandantul dă ocol vasului, făcând sondagii unul lângă altul și strigând:

— Doisprezece metri! Opt! Unsprezece! Paisprezece! Nouă!

În urma-i și după fiecare strigăt al lui, sclavul și stăpânul se postează. Cel dintâi aspiră o bună doză de aer în plămâni și într-o clipă se trezește la fund, unde, cu ochii deschiși, poate vedea un ac coborând și locul unde se depune.

Fundul mării e căptușit cu bureți de toate mărimile. Omul înșfacă pe cel mai mare și vrea să-l taie. Buretele însă ține la viața lui, ca orice parazit, și se apără. Apărarea-i constă în sucul lipicios, de care e îmbibat și care-l face să alunece din mână ca argintul viu, pe când rădăcina face corp cu stânca. Aci stă toată tragedia pescuitorului bureților: doza de aer se epuizează repede, inima începe să bată cu putere, urechile pocnesc, ochii încep să se acopere cu vălul care precede moartea. Atunci cu sau fără burete, ești nevoit să tragi de funie, nemaigândindu-te la ce te așteaptă, ci doar la aer – aer!, această mare avuție a existenței pe care omul nu a reușit să o încorporeze.

Înapoi la bord, dacă îndemânarea ți-a îngăduit să aduni un burete bun, ești răsplătit cu câteva clipe de răsuflare, binefăcătoare ca un alintat de femeie iubită. Dacă aduci un burete zdrențuit, sau dacă n-aduci nimic, un pumn zdravăn, primit în coaste, te face să-ți blestemi viața și pe creatorul ei.

Nu durerea loviturii te doare, ci ura și dorința de a-ți înfige cuțitul în burta tiranului sunt fără măsură.

S-au găsit oameni nefericiți care, copleșiți de ură, au uitat primejdia și au dat cu cuțitul. În clipa următoare, ei se prăbușeau în mare cu inima străpunsă de un glonț.

Pe vasul nostru, senegalezul fu singurul sclav care îndrăzni să plătească cu viața această clipă de revoltă. El ne servi de exemplu, dar noi nu l-am imitat. Omul e laș, iar viața, când nu ținem noi la ea, ține ea la noi, oricât am fi de ticăloși, căci scopul creațiunii n-a fost să umple pământul cu ființe demne, ci cu dobitoace.

Dobitoace prizoniere, noi am continuat să strângem din dinți, să aducem bureți respirând puțin pe corabie, sau să venim cu mâinile goale și să încasăm lovituri. Departe, spre coastă, Alexandreta, Mersina, țărmul ne păreau un pământ al făgăduinței. Acolo, omul era liber să fie leneș, liber să moară de foame, liber!

Am fost angajați pentru trei luni. Ne-au făcut să muncim patru pentru aceiași plată. De-abia la sfârșitul lui septembrie am fost aduși înapoi în Pireu, și vărsați uscatului, ca niște unelte netrebnice.

Sărmane haimanale, fără nume și fără Dumnezeu! Atât de mare le fu bucuria de-a putea alerga pe pământ, încât câțiva nu se mai treziră din beție, timp de o săptămână. Iar când se treziră, erau buni de-a fi din nou prinși cu arcanul și duși la Dumnezeu știe ce alt pescuit.

Eu n-am făcut ca ei. Și nicio șiretenie n-a putut să mă prindă în gheare! E adevărat c-am rămas un om fără rost. Dar, cui îi pasă că un om e fără rost? Ce-i pasă lui Dumnezeu, dacă o piatră căzând din cer strivește, pe pământ, un bob de fasole ori un om cu mare rost?

BAKÂR

1927

Primăvara anului 1909 a fost una din epocile cele mai grele din viața mea. Mă aflam la Cairo. Aprilie era pe sfârșite. Casele aveau obloanele trase. Pe străzi, în locuri publice, europenii deveneau din ce în ce mai rari și, fără ei, se găsea și de lucru mai greu.

Nici chip de a putea pleca la Alexandria și-a mă îmbarca acolo pe un vapor. De mai bine de o lună trăiam din tot felul de treburi mărunte, făceam datorii, lâncezeam, disperam. Pentru mine, sfânta plată de sâmbătă seara, cu porția ei de miel cu spanac, nu mai era decât o amintire. Cerul, arzător. Pământul încins. Între cer și pământ, nicio mântuire!

Totuși, eram nevoit să caut această mântuire zilnică.

Știam că la Heliopolis, în împrejurimile orașului Cairo, se construia pe îndelete. Muncă de ocnaș, e drept, dar, vorba românului: „Când nu poți săruta ce-i frumos, mai săruți și ce-i mucos“. Plecai, deci, la Heliopolis ca să-l văd și, vrând-nevrând, să-l sărut pe acest mucos.

Rămăsei înmărmurit de minunea pe care o vedeau ochii mei. Din pământul sterp, din deșertul nisipos, un oraș cu totul nou ieșise la iveală. Un oraș cu case, cu palate, cu așezăminte vaste, zidite din piatră tăiată sau în beton armat și străbătut de bulevarde largi, simetric orânduite. Grădini în fașă, copaci hrăniți cu biberonul, luptau voinicește cu arșița soarelui tropical, se mulțumeau cu un pumn de pământ negru îngropat în nisip, și sorbeau cu lăcomie apa ce se turna mereu asupra lor, ca peste un jăratec ce nu se poate stinge.

Pustietate… Tăcere… Locuitori deloc. Numai muncitori și arhitecți. Cei dintâi, morocănoși, copleșiți. Ceilalți, purtând căști de plută, forfoteau încolo și încoace, nepăsători. Nu se auzea decât glasul șefilor de echipe care, între doi țapi de bere, își îndemnau oamenii cu gâtlejul uscat și trupul frânt de oboseală. Printre aceștia, sudanezii care frământau mortarul temeliilor pierduseră orice înfățișare omenească. Adevărate vite. Fețe negre, acoperite de broboane de sudoare. Ochi congestionați implorând zădărnicia pământească. Glasuri jalnice, urlând în cor cadența brațelor care se ridică ritmic și lăsând să cadă uneltele lor grele.

Pentru aceștia, Dumnezeu nu mai exista, căci omul îl asasinase. Așa era Heliopolis în 1909.

Închisei ochii, pentru a-i feri de soare și, totodată, să nu mai văd nimic din cruzimile vieții. Acum eram lămurit: munca, aici, era o ucigașă. Omora pentru a trăi. Mureai pentru a trăi. Să mori, în fiece clipă, pentru a trăi… Ce mi se oferea pentru o astfel de zi și o astfel de muncă? Doi șilingi! Halal de așa veșnicie frumoasă!

Așezat la umbra unei clădiri care dădea în parcul unei piețe mari, renunțai la luptă și imediat mizeria mea îmi păru ușor de îndurat. Lupta deșartă e distrugătoare de suflete. Devenim tari îndată ce acceptăm un rău care se impune cu tărie. Dați foc nenorocirii! La urma urmei, câteodată trebuie să se găsească și fericirea în spatele ei.

Savuram în tihnă mizeria și găseam chiar că are un gust mai bun decât mâncarea de miel cu spanac, răsplată a șase zile de muncă asemănătoare aceleia pe care o aveam sub ochi. Orice s-ar spune, are și foamea avantajele ei.

Dar, ceea ce mă chinuia mai mult, în timp ce ședeam și priveam spre piața frumoasă, scăldată de focul ceresc, era setea. De câteva ceasuri beam întruna și-mi udam gâtlejul la toate gurile de canal. Și cu cât beam mai mult, cu-atât mi-era mai tare sete. Ah! dacă aș fi putut să-mi îngădui și eu luxul unui țap de bere sau cel puțin a unei ape gazoase de o jumătate „piastru tarif!“ Douăzeci de parale… Șase centime. Da, însă trebuie să le ai!

Știam totuși, că de multe ori în viață nu avusesem ceea ce doream, dar că un zeu, pe care nu-l cunoșteam încă, îmi potolea mai totdeauna setea, fără a-mi cere alți bani decât aceia pe care îi aveam. Cu toate acestea, mă uitam fără nici o nădejde, însă fără acea nădejde sfâșietoare, la chioșcul frumos aflător la vreo douăzeci de pași înaintea mea și în care trona o tejghea impunătoare, pe care se găseau aparate strălucitoare de nichel, ce distribuiau tot felul de băuturi răcoritoare.

Acolo, în acel chioșc, se afla un bărbat. Îl vedeam ieșind, turnând limonade și dispărând înăuntru, la umbră. Se putea ca omul acesta, negustorul acesta, să n-aibă inimă? Ceva îmi spunea că trebuie să aibă. Iute și îndemânatic, scund și mlădios, obrazul pârlit, umbrit de o mustață neagră și deasă, pipa în colțul gurii, șapca trasă peste niște sprâncene stufoase, un adevărat țigan de prin meleagurile noastre.

El nu mă vedea, precum nu vedea nimic. Mi se părea chiar că nu se uită nici măcar la clientul care tocmai îi comanda o limonadă. Nu știu în ce vis, un vis al lui, privirea i s-a pierdut.

Foarte liniștit, bogat chiar prin senzația pe care mi-o dădea libertatea mea atât de costisitoare, mângâiam cu ochii spatele acelui om ce se frământa nervos în strâmta lui colivie. Apoi, ridicându-mă încetișor, începui să dau târcoale chioșcului său.

Tejgheaua, oricât ar fi fost de frumoasă, nu trezea în mine decât nevoia de a-mi potoli setea: dar chioșcul și mai cu seamă geamlâcurile lui mă făceau să uit de sete. Era un juvaier, creat de amor și împodobit de pasiune.

Fără geamlâcuri, pavilionul acesta din lemn de esență tare, sculptat, lustruit, vopsit în ulei, acest foișor, n-avea nimic extraordinar: un lucru frumos, încremenit în măreția lui rigidă, ca o statuie mută și lipsită de suflet. Sufletul lui erau geamlâcurile. Ele vorbeau. Și ce limbă clocotitoare, ce limbă universală!

Într-un anumit ochi, un apus de soare tropical își arunca razele lui de jăratic. Într-altul, un iceberg maiestuos se abătea din drum, vesel și trist, către destinul său. Față în față, în ungherele lor, o țigancă întinsă pe un covor cu desene balcanice și o baiaderă, întinsă pe o blană de tigru, se lăsau pradă aceluiași vis cumplit, în timp ce deasupra lor, sprijinit de un toiag gros, un ciobănaș (român? bulgar? sârb?) se uita la ele cu un aer batjocoritor, cu mustăcioara în vânt, căciula pe ceafă, cu pletele răvășite. Și peste tot, până în cele mai mici unghere, peisaje exotice, capete pătimașe, păsări și dobitoace se succedau într-un tot armonios.

În mijlocul unui pustiu, printre clădirile cenușii, chioșcul acesta era o adevărată poemă. Făcui înconjurul lui, fără a mă sătura, cu riscul de a fi luat drept un răufăcător; apoi, doborât de sete, rămăsei pironit în fața robinetelor de limonadă. Negustorul se năpusti vijelios afară, privirea lui aprinsă îmi sfredeli ochii. Înțelesei că mă văzuse dând târcoale chioșcului și-i arătai fața mea adevărată de om însetat. Cuta adâncă dintre sprâncene se destinse. Mă întrebă, în limba arabă:

— Ce vrei?

Glasul său era dintr-acelea care-mi plac, pe care le cunosc. Răspunsei în grecește, la voia întâmplării:

— Mor de sete și n-am un ban.

El îmi turnă un pahar mare de limonadă. Și, în timp ce beam, prelungindu-mi plăcerea cât mai mult, el mă privea, sincer, deschis, precum îmi place când o face un plugar. Apoi, brusc, cu forță:

— Din ce țară ești? întrebă el pe grecește.

— Din România.

— Ah! ești român, făcu dânsul, emoționat, vorbindu-mi numaidecât în limba mea maternă, pe care o cunoștea destul de bine. Dar, se vedea că nu era român.

Fui supus imediat unui interogatoriu scurt și binevoitor: interogatoriu de prieten necunoscut. Simțeam limpede că răspunsurile mele sincere găseau ecou în inima unui om. La rândul meu, îl întrebai dacă ar putea să-mi indice „o ocupație care să nu fie prea bestială“. Atâta tot.

Negustorul de limonadă părea a nu fi auzit. Cu pipa în mână, își răsucea mustața și rămase dus pe gânduri. Nu mă simții jignit. Așteptai. El îngăimă, repetând vorbele mele:

— O ocupație care să nu fie bestială… Hm! Adevărat, există și astfel de ocupații.

Apoi:

— Hai la chioșc!

Îl urmai, fericit că puteam vedea minunea aceasta pe dinăuntru. Nici o dezordine. De altminteri, în încăperea aceasta pentagonală de patru metri pătrați, nici nu putea încape mare lucru. Mă temeam numai să nu dau aici peste interiorul obișnuit al tuturor chioșcurilor care aduce mai mult a cămară. Era un cuib de artist, tot atât de frumos ca și acel care-l construise. Un cuier, un scaun, un fotoliu și o masă supraîncărcată cu cartoane, desenuri, tuburi de vopsele și creioane.

Fui mirat când descoperii într-un colț, pirotind sub cenușă, brazierul nostru pentru fiert cafeaua turcească. Ustensilele, filidgeane[1] și ibrice, foarte curate și la locul lor. Gazda mea începu numaidecât să umble cu ele. Și în timp ce aroma cafelei de calitate bună îmi gâdila nările, ochii mei, extaziați, alunecau peste geamlâcurile de a căror artă perfectă nu-ți puteai da bine seamă decât dinăuntru. O atmosferă în care totul se potrivea, în care totul era pasiune: lumină, culoare, gust, miros, și chiar șușuitul armonios al cafelei care dădea în fiert.

— Îți place? mă întrebă prietenul, oferindu-mi cafea și țigări.

— Mi-e drag chioșcul acesta! zisei eu, fără a ghici ceea ce va urma.

— E opera mea, plan și înfăptuire. Totul a fost făcut cu mâinile mele! adăugă dânsul cu simplitate.

Simțeam că mă înăbuș de admirație:

– Deci, ești un profesionist…

— Nu-s nimic din tot ce crezi, dar nu de asta îți arde ție în clipa de față! Spune-mi mai bine dacă ai mâncat astăzi.

Îi spusei cum stăteau lucrurile. Apoi, împins cu toată puterea de pasiunea care mă ardea, îi spusei tot ce-mi apăsa pe inimă, îi vorbii cu tot entuziasmul meu prietenesc, mă arătai așa cum sunt, în fața unui om care mă făcuse să simt ceea ce era.

Stăteam amândoi jos. El îmi sorbea cu lăcomie vorbele, fără a mă întrerupe, cu ochii pe jumătate închiși, cu fața aprinsă, o fâșie de lumină albastră jucând pe mâinile sale păroase și aproape nemișcate.

La căderea nopții, ne despărțirăm cu regret.

*

De atunci, m-am întors acolo de multe ori. Și astăzi, gândindu-mă la omul acesta, ca și la atâția alții cărora le-am deschis inima mea, mă întreb prin ce minune soarta mea n-a făcut din mine un derbedeu perpetuu, un aventurier bizar sau chiar un ocnaș, atât de lesne ar fi fost asta. N-am făcut nici cel mai mic lucru pentru a-mi influența soarta și, totuși, de multe ori am fost la un pas de abis.

Fusei chiar și mai aproape, împrietenindu-mă cu negustorul de limonadă din Heliopolis, pe care nu-l cunoșteam deloc și care nu-mi istorisea nimic din trecutul său. Îmi vorbea însă foarte mult de prezent. Și planurile lui erau foarte pe gustul meu.

— Îmi placi, Panaite, îmi spunea el. Suntem făcuți din același aluat. Nici un om nu mi-a semănat până acum atât de mult. Vreau să hoinăresc cu tine, să cutreier lumea!

— Vezi, însă, îi răspunsei eu, cât e de grea viața de hoinar: crăpi de foame jumătate de vreme, muncind totuși din greu.

— Cât timp vei fi cu mine, nu vei crăpa de foame și nu vei munci din greu…

— Vezi că nu dai peste tot de locuri ca la Heliopolis, unde să poți ridica chioșcuri care să semene cu adevărate *tarapanale*.

Vorbind de tarapana, nici nu mă gândeam să pun degetul tocmai unde-l durea. Vroiam numai să spun că limonada mergea strună, că făcea afaceri bune, ceea ce era adevărat.

Prietenul meu se tulbură puțin și zise:

— Tarapanale, am eu de toate soiurile… Și mult mai ușoare de cărat decât astea! Între altele, știu să fac și lulele dintr-astea. Știi din ce este?

— Din spumă de mare.

— Nu e așa? Ei bine, nu! E doar rumeguș. Și se vinde prin porturi ca pâinea caldă, pe niște prețuri de nu-ți vine să crezi. Câștigul la o singură lulea te hrănește o zi întreagă, deoarece totul e numai câștig. Și vinzi douăzeci, treizeci de bucăți într-o cârciumă, cât timp fumezi o țigare! Ce spui de asta? Uimitor, nu?

Era într-adevăr uimitor, dar prea era departe acolo unde voia să mă târască.

— Am merge în India, în Zanzibar, în China, pe rutele oceanice.

Mă gândesc la biata mamă: ar muri de durere să rămână singură, ani îndelungați, fără a mă vedea. Și totuși, numai Dumnezeu știe cât eram de aprins de dorința de a întreprinde asemenea călătorii lungi! Dar, mama!… legătura sfântă și dureroasă… Și, poate, îngerul meu păzitor!

Pătimaș, sincer, dezinteresat, el încercă să mă convingă că mama va fi mulțumită:

— Vom avea bani… Ne vom întoarce în țară, când vom vrea. Și-apoi îi vom trimite și gologani mai mulți decât ar avea nevoie!

Mi s-a părut fantezist și am protestat:

— Ah! nu, dragul meu! Poți vinde fier cu prețul aurului, vagabondul tot nu va avea niciodată bani, așa cum are un rentier milionar. El nu poate pleca, deci, când îl îndeamnă inima, nici să ajute pe cei ce suferă din pricina absenței lui. Trăiește… când mai bine, când mai rău… fără a fi sigur vreodată!

Chestiunea aceasta forma veșnica noastră dezbatere. El ținea să plecăm în voia soartei. Eu îl sfătuiam să păstreze mai departe chioșcul, tarapanaua, de care deja spunea că se dezgustase.

Și după fiecare încercare, urmată de un contraatac din parte-mi, avea aerul că se oprește cu mare greutate de-a da un argument decisiv și convingător. În clipele acelea fața i se schimonosea, își strângea buzele neputincios, ochii-i scânteiau. Tăcut, vreme de câteva minute, își molfăia vârfurile mustății.

— Ah! răule! dacă-ți spun că vom avea bani! Vom avea! Și vom face cu ei ce ne-o place! Dacă-ți spun eu! De ce ești atât de încăpățânat?

Nu înțelegeam și-mi părea rău, observând cât suferă că nu eram de aceeași părere cu dânsul. Văzând stăruința pe care o punea pentru a porni la

drum împreună, i-aș fi atribuit Dumnezeu știe ce gânduri ascunse, dacă n-aș fi cunoscut disprețul lui pentru câștig, mărinimia lui, prietenia lui sinceră. Dar, aș fi pus mâna în foc pentru cinstea acestui om, pentru camaraderia lui. Aș face la fel astăzi, când știu tot. Căci, într-o bună zi, sfârșii prin a afla totul și a-i da dreptate.

Era pe la începutul lui iunie. De-o săptămână veneam în fiecare zi să-i țin locul la tejghea. El părăsea chioșcul la prânz și nu se întorcea decât la căderea nopții, pentru a închide. Îndată după ce luam masa, ne despărțeam, dânsul dormea chiar în Heliopolis; eu, în Cairo.

În seara aceea, răcoarea plăcută, luna plină și îngrozitoarea singurătate ne strânseră unul lângă altul. Heliopolis era asemenea unui om doborât de munca de peste zi. O grămadă neputincioasă, un cimitir, un talmeș-balmeș fără rost. Blândețea cerului se lovea de ostilitatea pământului, urât de om. Totul părea jalnic, zadarnic, născut mort: clădirile acelea goale, plantațiile pipernicite, lupta ucigașă pentru o bunăstare excesivă. Deasupra capetelor noastre, aștrii nemișcați ne trimiteau solemn lumina lor indiferentă, în timp ce șacalii lătrau în depărtare.

Ne plimbam tăcuți în jurul chioșcului luminat, care părea singura ființă vie în pustiul ucigător. La ora aceea figurile lui păreau și mai izbitoare ca în timpul zilei. Chipul unei napolitane râdea, lăsând să i se vadă toți dinții ei frumoși. O dansatoare arabă se mlădia ca un șarpe. Doi pui de taur se hârjoneau, lovindu-se cu coarnele.

— Hai să ne facem câte-o cafea! zisei prietenului meu.

Intrarăm în chioșc.

Eram ca un cazan cu aburi, gata să explodeze. Mă simțeam sufocat de emoție, de o viață intensă, de o emoție pe care nimic n-o putea alina. Mă dureau toți porii. Și prietenul meu tăcea mereu. Fuma și bea cafeaua.

Îl apucai de mână:

— Ei bine, vom pleca! Te urmez unde-i vrea… fie ce-o fi!…

Rămase nemișcat. Apoi:

— Spui: fie ce-o fi? Cum adică, fie ce-o fi? Copilule! Nu vreau să te târăsc spre aventuri care ar putea ucide pe un bun prieten curajos, împreună cu mama lui, ci spre o viață liberă și plină de bucurie!

Spunând acestea, sări în picioare și începu să străbată în lung și-n lat spațiul cuștii sale înguste, ca un leu, în timp ce fălcile i se încleștară din nou: cuvântul, pe care nu-l putea scoate din gură, îl gâtuia.

În sfârșit, îndată ce se hotărî să vorbească, se mai potoli: scoase din buzunar un carton alb, împăturit în două, de mărimea coperților unei cărți obișnuite, și-l puse pe masă. Un zâmbet de mâhnire flutura pe fața lui arămie. Buza de jos îi atârna greoaie. Se prăbuși în fotoliu ca o masă inertă.

Apoi, cu cartonul între degete, îl văzui scoțând încet o foaie de hârtie de pergament, deasupra căreia toată ființa lui era îngrămădită într-o contemplare nesfârșită.

Era o bancnotă, tipărită numai pe o parte. Era impecabilă, ca și geamlâcurile lui, ca și pipele, siropurile, cafeaua – ca tot ce ieșea din mâinile ei.

Nu pricepeam încă nimic, ca și astăzi, de altminteri. Priveam peste umărul lui. Fără să ridice capul, cu ochii pe bancnota pe care o ținea între degetul cel gros și arătătorul celeilalte mâini, mă întrebă, ca și atunci când fusese vorba de lulea:

— Ia privește!… Știi ce e?

— O bancnotă.

— Nu e așa?… Ei bine, nu, deocamdată nu e decât… rumeguș. Numai că din tărâța aceasta ajunge să poți strecura una pe lună pentru a trăi. A trăi, dragul meu, a trăi! apăsă el, cu glasul înăbușit.

Se ridică cu greu.

Pricepui, în sfârșit. Punând hârtia la loc în buzunar, el rămase în picioare, lângă perete, cu brațele atârnând în jos, cu ochii rătăciți și, schimbat la față, cu gândul aiurea, îngăimă:

— Dar e frumos… E frumos… Asta e toată viața mea…

După aceste vorbe, urmă o tăcere lungă. Vedeam limpede că prietenul meu nu mai era alături de mine. Rămăsesem singur. Dânsul era departe.

— Pentru ce spui „dar“, din moment ce e frumos? Întrebai eu cu sfială, însă mă îngrozii imediat de propria mea întrebare.

El își reveni, își aprinse o țigară cu mișcări obosite și spuse, privindu-mă în chip ciudat:

— Pentru că atunci când faci așa ceva, ești singur pe lume…

Singur… Frumusețe și singurătate… Urâțenie și singurătate…

Cum să poți îndura singur atâta frumusețe și atâta urâțenie?

Dar trebuie să fim singuri: înainte vreme, pe pământul Turciei vechi, se tăiau cu satârul amândouă mâinile celor ce erau îndrăgostiți de această

frumusețe, de această viață. Judecătorul, nu mai mult decât călăul, știa ce mâini minunate făcea să cadă sub secure.

Mă ridicai și luâdu-i amândouă mâinile i le strânsei îndelung.

Pieptul i se umflă. Fața lui rămase nemișcată. Nu spuse nimic. Ce puteam spune eu?

*

S-a observat că în tot timpul povestirii de față n-am pronunțat numele acestui… producător de limonadă. Exact până în seara aceea, nu-l știusem nici eu. Nu-l întrebasem, căci în viața de rătăcitor trebuie să știi să nu întrebi, iar el nu mi-l spusese.

Dar în acea seară a destăinuirii, neputând să mă mai abțin, îl întrebai:

— Știi că nu-ți cunosc încă numele? îi spusei vesel.

Voios, el îmi răspunse pe loc, la rândul lui, cu altă întrebare:

— Știi tu cum se numește, pe plaiurile Brăilei, pepenele galben care e o încrucișare între cantalup și pepenele galben indigen?

— Cred că se numește bakâr.

— Așa e: bakâr. Și eu mă numesc Bakâr. Și eu sunt un bakâr. Ca și dânsul am coaja zgrunțuroasă.

— Și parfumul cantalupului, adăugai eu.

— Se prea poate. Dar…

Își completă gândul, lăsând ochii să-i cadă deasupra mâinilor întinse ca pentru a fi retezate. Apoi ne despărțirăm: și ursita-mi hotărî numaidecât că nu mai aveam să-l revăd pe acest om pe care îl îndrăgisem și alături de care mă aștepta o viață nouă.

A doua zi, înainte de a lua tramvaiul spre Heliopolis, trecui, ca de obicei, să văd dacă aveam ceva la *poste-restante*. Găsii o scrisoare care fu hotărâtoare pentru mine! Un prieten îmi scria că mama e grav bolnavă.

Aveam tocmai timpul să sar în tren și să ajung la vreme pentru a lua vaporul românesc care pleca din Alexandria spre Constanța. Ceea ce și făcui, cu mare părere de rău, după ce scrisesem două cuvinte lui Bakâr, explicându-i cele întâmplate și făgăduindu-i întoarcere grabnică.

Întoarcerea aceasta nu avu loc decât în iarna următoare, dar la Heliopolis nu se mai găsea decât chioșcul lui Bakâr.

Adânc mâhnit, fără putință de a-i da de urmă, reîncepui trista mea viață de veșnic căutător de oameni, când, într-o bună zi, dădui peste această informație apărută într-un ziar din Cairo:

„Aflăm că la Sofia a fost arestat și condamnat la cinci ani muncă silnică un vestit falsificator internațional de bancnote, Garabet Karaosman, poreclit „Bakâr”, pe care poliția engleză îl căuta cu asiduitate și care a operat cu multă îndrăzneală chiar în Egipt.“

Îmi amintii de răspunsul profetic al lui Bakâr: „Pentru că atunci când faci așa ceva, ești singur pe lume“.

Și pentru a nu fi prea singur, bunul meu Bakâr, pentru ca sufletul tău să se poată împărtăși cu un alt suflet care să-l ușureze de greutatea cu care îl împovărau frumusețea artei tale și urâțenia vieții tale, sufletul tău te-a împins, desigur, să faci pe un alt vagabond să îndrăgească splendoarea anumitor geamlâcuri, taina unor anumite lulele și mai cu seamă hârtia aceea de pergament, pe care m-ai făcut s-o admir într-o seară de adâncă singurătate la Heliopolis; și acest prieten, în loc să-ți sărute mâinile, le-a dat pe mâna judecătorului care le taie cu securea!

Menton, «Les Sapins», 1927.

1. ↑ Cești mici (sau. Fandjal)

ÎNTRE UN PRIETEN ȘI O TUTUNGERIE

1930

În 1906 am făcut prima mea călătorie în Egipt, în împrejurările următoare: în iarna aceea, Mihail și cu mine eram amândoi portari, el de zi, eu de noapte, la „Hotel Regina" din Constanța. O ceartă frățească, dar dureroasă, pricinuită de cheltuielile mele, ruinătoare pentru punga noastră comună, ne răci ușor. Mihail îmi spuse:

— De acum încolo, ne vom vedea fiecare de sărăcia lui. Uiți prea repede ce mizerie ne pândește, când rămânem fără un ban.

Așa că nu mai trăirăm în comun și eu mă simții fericit că pot să mă „ruinez" singur. Cel nefericit, însă, era prietenul meu, care se întrista din zi în zi. Într-o bună dimineață mă înștiință că va pleca în Egipt, pe „Împăratul Traian".

Vestea aceasta mă lovi în inimă, ca un cuțit. În aceeași zi, chiar, lăsai baltă „Regina", o ștersei la Brăila și smulsei mamei toate economiile ei: o sută de lei, pe care îi păstra la unchiul Anghel. Mă întorsei a treia zi la Constanța, pentru a-l îmbrățișa pe Mihail, care se îmbarca în după-amiaza aceea.

Fu mirat de a nu mă vedea trist.

— Ce o să faci acum? mă întrebă el. De ce te-ai dus la Brăila și de ce te-ai întors la Constanța? Ești nebun! Știi că „Regina" nu te mai reprimește.

Începu să-mi plângă soarta: mă vedea, iarna, fără mijloace de trai și fără prieten, adică fără el, care era singurul meu prieten. Eram în odaia lui.

— Lasă-mă să te caut prin buzunare, îmi spuse el deodată. Nu-mi ascunzi ceva?

Mă scotoci și nu găsi decât vreo zece lei.

— Nu ți-ai scos pașaport?

— Nu.

— Lasă-mă să te caut în geamantan!

Nu găsi nimic. Atunci începu să-i pară rău că pleacă fără mine, care rămâneam părăsit de toți.

— Dacă ai fi avut pașaport, te-aș luat numaidecât. Dar nu e cu putință să debarci la Alexandria fără hârtia asta blestemată.

Un pașaport românesc costa, pe vremea aceea, aproape tot atât cât drumul Constanța-Alexandria, în clasa a treia: douăzeci de lei. Drumul, fără mâncare, costa treizeci.

Mihail mă întrebă din nou:

— Ce-o să te faci acum?

— Voi vedea, după plecarea ta.

Se gândi îndelung, în timp ce eu abia îmi țineam râsul. Se ridică apoi și se duse să-l roage pe patronul de la „Regina“ să mă ierte că o ștersesem la Brăila fără învoire. Îi arătă că serviciul nu suferise nimic de pe urma scurtei mele lipse, fiindcă mă înlocuise el. Mihail era foarte prețuit, așa că vorba lui avea greutate. Patronul îi făgădui că mă va reprimi, dacă mă duc să-i cer iertare.

Nici nu mă gândeam. Sufletul meu era deja în Egipt. Ah, ce mutră va face Mihail când mă va vedea răsărind la Alexandria, așa fără pașaport cum eram!

Va fi o festă ca aceea pe care racul i-a jucat-o vulpii. Dar Mihail, care nu era un vulpoi și care nu bănuia nimic, părea disperat.

— De ce nu vrei să-i ceri iertare? Asta nu ne diminuează cu nimic, atunci când suntem vinovați.

— Nu sunt vinovat.

— Zău! Crezi că poți, când ești la stăpân, să-ți faci de cap, ca acasă? Foarte bine! Descurcă-te cum vei ști!

Apucă cele două geamantane și voi să le ducă singur. Când îi spusei că-l voi însoți până la vapor, îmi lăsă unul. Merserăm tăcuți până în port.

Acolo, în loc să se urce drept pe vapor, cum mă așteptam, intră într-o cafenea. Din nou încercă să-mi scoată fumurile din cap:

— Dar, în sfârșit, ce e misterul ăsta? Nu mă vei face să cred că te-ai dus la Brăila, numai așa, de plăcere?

— Fără îndoială că nu.

— Atunci?

— Atunci, uite: după ce vei pleca, mă voi duce și eu în lume.

— Unde?

— Poate în Egipt, ca să te caut.

Nu crezu nimic, încredințat că, fără pașaport, lucrul acesta nu era cu putință.

Ne despărțirăm foarte înduioșați: el, fiindcă mă știa la strâmtoare, eu, fiindcă mă gândeam cu bucurie la apropiata mea întoarcere pe pământul faraonilor.

Eram sigur de asta.

Înainte de a pleca la Brăila, intrasem în vorbă cu un prieten, fochist pe „Împăratul Traian“: în schimbul unei sticle de lichior de ananas, pe care trebuia să i-o plătesc la Alexandria, se însărcina să mă debarce în acest port.

— E foarte ușor, îmi spuse fochistul. Românii sunt navigatori, așa cum ești tu popă. Ba mai mult, vapoarele sunt ale statului, care acoperă toate pierderile. De asemenea, contrabanda este în toi și e practicată de la cel din urmă marinar până la căpitan. Fiecare lucrează în felul lui. Cât despre intrarea în Alexandria fără acte, o șapcă de pe „Împăratul Traian“ e de-ajuns.

Era convingător. Totuși, inima mi se făcu cât un purice, când simții că trebuie să înfrunt cea dintâi primejdie adevărată a vieții mele: să îndrăznesc să mă avânt în lume fără bani, fără acte, fără chiar să fi plătit călătoria. Ți se pare că tot pământul te știe cu musca pe căciulă, de la comandant, care e sigur că n-ai bilet, până la vreun fioros comisar de poliție, care se pregătește în umbră, să-ți pună cătușele. Și simți cum milioane de ochi te iscodesc, din întuneric, pe tine, biet om părăsit, prizonier pe vapor. Acei care te privesc sunt, toți, oameni bine îmbrăcați, care nu știu de glumă, care au hârtii în regulă și ceva bani puși deoparte. Cu comisarul vorbesc de la egal la egal. Nu sunt niciodată arestați și îi disprețuiesc pe cei care sunt. Mai mult, iubesc și impun tuturor rânduiala hotărâtă de dânșii: să nu trăiești altfel decât bine îmbrăcat, să ai pașapoarte în regulă și ceva economii, cu prețul chiar de a nu cunoaște alt drum decât acela care duce de acasă la birou. Dar, Doamne Sfinte! de ce să nu îngăduie unor anumiți oameni săraci de a vedea Egiptul, dacă le cere inima și dacă sunt gata să facă toate jertfele ca să-și întâlnească prieteni care i-au părăsit fără veste? Unde este crima?

Mă gândeam la toate acestea, stând într-un colț întunecos, în dosul cazanelor, unde mă ascunsese prietenul meu, fochistul. Era un om cumsecade, venea la fiecare sfert de oră, să mă întrebe dacă nu mă înăbuș.

— Da, mă înăbuș, îi spusei odată, dar de frică!

— Frică? De ce? Nimeni nu vine să scotocească aici. Mâine-dimineață poți chiar să te plimbi pe puntea de la a treia. Dacă ai nas bun, ai să-ți descoperi tovarăși, dar nu lega prietenie cu nimeni, nu te trăda.

Nu eram deci singurul care călătorea de contrabandă. Asta mă liniști puțin. Scosei gheata în care ascunsesem bietele mele patru lire sterline și le pipăii cu dragoste. Îmi părea rău că nu pot să le privesc. Banii aceștia erau singurul meu sprijin material pe lume. Brațele mele, tinerețea mea, dorul meu de viață, nu însemnau nimic pentru milioanele de ochi care mă

pândeau din umbră: puteau să mă aresteze, să mă condamne și, fără vorbă multă, să-mi sfărâme viața mea frumoasă, să mă împingă la un trai nelegiuit, la furt poate, la crimă chiar. Așa cum mă aflam, fără pașaport și fără bilet, nu eram nimic mai mult decât un individ bun pentru închisoare. Cu toate acestea, numai cu jumătate din puținii mei bani aș fi putut să am pașaport și bilet, și atunci m-aș fi aflat, pe loc, în rândul oamenilor cinstiți și demni de suma comisarului. Viața mea, deci, nu făcea decât două lire sterline. Aceasta înseamnă că, în împrejurări asemănătoare aceleia în care mă găseam, pot fi zdrobite tot atâtea vieți frumoase, câte n-ar putea plăti suma de cincizeci de lei. Dar, dacă-i așa, ar fi mai bine să se hotărască odată pentru totdeauna că nu este îngăduit ființei omenești să-și petreacă viața altundeva decât între locul unde muncește și odaia în care doarme, și în felul acesta am vedea trei sferturi din omenire căzută în robie.

De altfel, este exact ceea ce vedem. Din cea mai fragedă copilărie, acest spectacol al existenței m-a scos din sărite. La ce bun că pământul este atât de mare și de atrăgător, la ce bun imensele dorințe care ne frământă inima, dacă suntem siliți ca, o viață întreagă, să ne învârtim în același kilometru pătrat de spațiu pământesc?

Acolo, în ascunzătoarea mea întunecoasă, îmi adusei aminte cum s-a născut în mine dorința de a vedea Egiptul: eram pe băncile școalei primare și citeam istorioare biblice, ale căror ilustrațiuni în culori vii îmi înflăcăraseră închipuirea. Și într-o zi, pe când învățătorul mă lăuda pentru a fi citit cu foc una din ele, strigai:

— Domnule, eu vreau să văd Egiptul!

Învățătorul surâse, se gândi, probabil, la mama care era spălătoreasă și răspunse, mângâindu-mi bărbia:

— Vrei să vezi Egiptul… E cam departe. Și cred că vei muri și tu și urmașii tăi, fără să-l vedeți.

Pe urmă, ridicându-și mâinile către cer, adăugă:

— Cu excepția…

Eram disperat, dar acest „cu excepția“ mă mai liniști. Așadar, puteau fi împrejurări în care chiar și fiul unei spălătorese *putea* vedea Egiptul.

Acum, că vaporul mă ducea acolo, ascultam zgomotul elicelor și-mi spuneam aproape cu evlavie:

„Da, chiar dacă va trebui să fac închisoare ori de câte ori voi avea poftă să merg în Egipt, fără pașaport și fără bilet, voi face-o bucuros. Voi întreba chiar un avocat de câte ori mi se va mări pedeapsa după fiecare recidivă.

Căci mai degrabă face să-ți împărți viața între închisoare și Egipt, decât s-o lași să se scurgă întreagă între cocioaba în care stai și ocna în care lucrezi“.

M-am ținut de cuvânt: de la această primă călătorie, șase ani în șir am revenit în Egipt. Nu voi fi găsit o singură dată, înscris, pe lista călătorilor și nici în registrul pașapoartelor. Și dacă n-am plătit cu închisoarea nici una din aceste hoinăreli, nu datoresc aceasta decât întâmplării care crotește pe cei iubitori de o viață liberă lipsită de piedicile ridicate de mâna neînțelegătoare a omului.

*

În zorii celei de-a șasea zi de plutire, în fața ochilor mei dornici de frumuseți pământești, se ivi o linie alburie, cu sclipiri de aur: Alexandria. Frigul ucigător pe care îl lăsasem la Constanța, pierise de mult, fără urmă. Vreme blândă de primăvară. Cer senin. Liniște pe întinsul apelor.

Încă de cu noapte, împietrit la proră, pândeam cu înfrigurare să se ivească la orizont imaginile mele biblice. Teama îmi pierise, înăbușită de fericirea năvalnică ce-mi umpluse pieptul. Două umbre tăcute se plimbau pe locul strâmt al punții de comandă. Le zisei în gând, plin de recunoștință: „Puteți să mă închideți, să mă bateți, numai să nu-mi rupeți un picior: vă voi săruta mâinile“.

Rezemându-mi fruntea arzătoare de balustrada vaporului, căutam să rețin în mine cât mai mult sentimentul acesta de nebunească mulțumire către soarta care mă copleșea de bucurie: căci nicio fericire nu se poate asemui cu aceea pe care o smulgi vieții, cu prețul riscurilor și sforțărilor necruțătoare. Tot ce oamenii îți refuză cu micimea lor de suflet, e o bucurie de invidiat. Și toate bucuriile sunt înălțătoare: toate se pot dobândi, dacă bagi mâna să le cauți în jăraticul destinului tău. Chiar și dogoarea focului pălește în fața îndrăznelii dorinței tale, cu condiția să fii mereu gata să accepți să fii mușcat de nemilosul păzitor al tuturor bucuriilor pământești.

Iată ce nu ne învață nicio școală, nicio educație. Și acesta este motivul pentru care pământul abundă mult mai mult în lași decât în eroi. De-aici, această existență mediocră, însă temeinic asigurată fiecăruia, de la râma omenească până la cercetătorul în constelații.

Apropierea de Alexandria și pregătirile de acostare mă siliră să mă întorc în ascunzătoarea mea, de unde nu trebuia să ies decât după ce se sfârșea debarcarea și pleca poliția. Ce făcea, oare, Mihail, acolo sus? Angajat în

mod excepțional, ca ajutor suplimentar la restaurantul primelor clase, el își plătea călătoria muncind. Pe mine, drumul nu mă costa decât o sticlă de lichior. Dar, pe când Mihail era sigur de-a putea părăsi vaporul fluierând, eu mă pregăteam să-l urmez clănțănind din dinți.

Dar nu se întâmplă nimic din ceea ce mă îngrijora. Ba chiar coborât înaintea lui, cu o beretă de marinar pe cap și însoțit de bunul meu fochist, care, de frică să nu mă dau de gol, ducea și geamantanul meu. Pe chei, voioșia celor douăzeci și doi de ani ai mei și farmecul pământului egiptean pe care îl călcam, mă făcură să sar de gâtul tovarășului meu.

— Ești așa de încântat? mă întrebă el.

— Încântat, nu, sunt nebun de fericire!

— Atunci, crezi, poate, că aici umblă câinii cu covrigi în coadă?

— Nu mă gândesc la niciun fel de covrigi, spusei eu, oprindu-mă. Mă gândesc la Egipt și la prietenul meu care va coborî de pe vapor.

Fochistul se supără:

— Ți-am spus să nu legi nici un fel de prietenie în timpul călătoriei! Sigur că ai povestit totul vreunei haimanale!

Îi explicai despre ce era vorba. Nu voi să creadă nimic.

— Așteaptă puțin și te vei încredința, îi spusei.

— Nu aștept nimic, strigă el cu răutate. Nu vreau să știe cei de pe vapor ce fac eu. Ia-ți geamantanul și plătește-mi sticla cu ananas!

Îi plătii două sticle de „ananas“, și omul plecă, făgăduindu-și să se uite mai de-aproape altă dată, înainte de-a avea de-a face cu haimanale ca mine. Această neghioabă neînțelegere mă mâhni, căci fochistul era un om foarte cumsecade, deși cam prostuț.

Mă așezasem pe geamantanul meu și îmi aprinsesem o țigare, când se ivi Mihail, încovoiat sub greutatea bagajului său. Mă așezai în drumul lui. Când mă văzu, lăsă să-i scape cele două geamantane, își plesni obrajii cu palmele și veni să mă îmbrățișeze.

— Visez! Visez! izbucni el. Cum ai făcut? Ești un diavol! Dar e mai bine așa: aveam remușcări că te-am lăsat la Constanța. Acum ți-ai luat singur zborul. Asta ți-e soarta!

Parcă eram beat. Nimic nu mai e bun pentru sănătatea sufletului tău decât să te arunci așa, încrezător, în necunoscut, un necunoscut care te cheamă cu un glas fără împotrivire. Netăgăduit, putem pieri. Dar dacă scapi teafăr, știi că nimic josnic nu ți-a umilit existența: totul este eroism în viața

unui om care înfruntă lumea cu două mâini goale și cu o inimă generoasă care să-l apere de ispita unui trai tihnit și îndobitocitor.

*

Nu ne oprirăm deloc la Alexandria. Nu făcurăm decât să străbatem orașul, din port drept la gară, unde ne urcarăm în trenul care pleca la Cairo. Mihail avea o recomandație, care îl făcea să nădăjduiască un loc de portar la „Hotelul Royal“, a cărui patroană, o rusoaică, voia un om din același neam cu ea. Prietenul meu fu repede primit. Și timp de două luni putu să spună că nu cunoștea din Egipt decât drumul care merge de la debarcaderul din Alexandria la „Hotelul Royal“ din Cairo.

Stătu în hotel ca într-o adevărată închisoare. Răbdă totuși, îngrozit de amintirea mizeriei din care gustase prea mult. Cât despre mine, mă îndeletnicii cu negustoria ambulantă și cu zugrăveala. În zilele în care nu făceam nimic, mă plictiseam de moarte, fiindcă nefiind în tovărășia lui Mihail, nu puteam să mă bucur de nicio splendoare. De cinci ani eram prieteni nedespărțiți!

Dar sihăstria asta a lui Mihail nu putea să mai dureze. Fără îndoială, e cumplită amintirea foamei care se prelungește săptămâni și luni de-a rândul, atunci când o bucată de pâine ți se pare o sărbătoare. Lipsa unui adăpost și păduchii, care însoțesc foamea, sunt un chin infernal. Afară numai dacă nu e o brută pe care niciun animal nu o poate egala, omul care a cunoscut această înjosire, capătă o spaimă nebună și face tot ce poate pentru a nu se mai împotmoli într-o astfel de viață.

Dar, vai! Există un dușman mai puternic, decât toate spaimele din lume, și acesta este neputința vagabondului de a se adapta unei situații: este neputința lui totală de a stărui ca să-și îmbunătățească soarta: este, mai ales, acea neînchipuită plictiseală care îl roade zi și noapte, numai fiindcă s-a săturat de aceleași chipuri, de aceleași ziduri și de aceleași străzi pe care le-a văzut prea des.

Vagabonzii, fie că sunt oameni superiori, fie că sunt niște tâmpiți, sunt toți frați prin această latură comună a firii lor.

Mihail nu făcea excepție! Ni se întâmplase destul de des să ne angajăm ca servitori la același hotel: așa a fost la „Regina“, la Constanța, la „English“, la București, la „Popescu“, la Lacu-Sărat. Și de câte ori, neavând curajul să-mi mărturisească pustiul lui sufletesc, se mulțumea să mi-l ațâțe

pe al meu, vorbindu-mi de meleaguri necunoscute și făcând planuri magnific de plecare. Nu-mi trebuia mai mult:

— Hai să plecăm numaidecât!

— Dar, răspundea el, nu vezi ce bine suntem aici? Nu ne lipsește nimic.

Într-adevăr, nu ne lipsea nimic, afară de ceea ce doream cu aprindere: o evadare neîntârziată. Trebuie recunoscut că viața de slugă are acest întristător neajuns de a ține omul prea zăvorât. Pe vremea aceea, mai ales, servitorul care avea o oră liberă pe săptămână putea să se socotească fericit. Locuința și hrana erau îndeobște o ticăloșie. Cât despre lucru, se muncea de la șase dimineața până la miezul nopții. O astfel de viață nu poate să facă dintr-un om normal decât o vită. Dintr-un vagabond, ea face un răzvrătit.

Nu fu, însă, cazul blândului Mihail, gânditor sentimental, iubitor de literarură superioară, istoric aproape erudit, om bun, fire sfioasă, conștiință de o cinste desăvârșită. Dar, nu trebuia să-i pui prea mult răbdarea la încercare. Dacă se întâmpla aceasta, nu te mai puteai bizui pe el.

E ceea ce se și întâmplă la „Hotel Royal“. Mihail plecă fără multă vorbă, plătind cele opt zile pe care le datorezi obligatoriu. (Acele faimoase „opt zile“, ale neorocitului servitor, sunt și ele o poveste întreagă, o tragedie, dar cine are vreme să asculte povestea, tragedia unei biete slugi?) Într-o seară, venind de la lucru, îl găsii pe Mihail la cafeneaua Goldenberg, din Darb-el-Barabra, cartierul general româno-evreu și spaniol-evreu al tuturor nespălaților din Cairo. Mă opream acolo în fiecare seară, un ceas sau două, înainte de a mă duce într-o ulicioară vecină, unde reluam, în fiecare noapte, lupta cu nebiruitele ploșnițe. Acolo se opreau toți aceia care dădeau aceeași luptă: oameni cu fețe scofâlcite, cu ochi șireți, cu brațele de prisos, cu mersul dezlânat de suferințe și vinovați numai de a se fi lăsat învinși de aproapele lor, omul de ordine. Figura luminoasă a lui Mihail nu era la locul ei între fețele chinuite ale acestor jalnici învinși. Așezat la o masă în fundul tavernei, își pironea cu stăruință privirea lui vioaie în acest amestec de mizerie, părând să-și consulte astfel propria lui soartă, pentru zilele ce vor veni.

Înțelesei numaidecât ce se petrecea cu el. Mihail făcea pace cu sine însuși. Ursita vagabondului este cu totul deosebită de aceea pe care cerul o hărăzește celorlalți muritori. Acestora, o lege imperioasă le dezvoltă într-atât instinctul de conservare, încât îi face să renunțe la orice contemplare a existenței. Ei nu trăiesc decât cu grija zilei de mâine, gata să sacrifice pe

nimicuri ziua de azi. De-aci, această luptă aprigă cari nu se sfârșește decât odată cu moartea. E falimentul ființei umane, Dumnezeu știe în ce scop.

Pe de altă parte, o lege, tot atât de imperioasă, slăbește vagabondului instinctul de autoconservare într-atât, încât îl face să i se pară acceptabilă cea mai cumplită nesiguranță a zilei de mâine, să privească cu sânge rece amenințarea propriei lui nimiciri, dar îi acordă în schimb putința de-a gusta toate bucuriile clipelor care îi umplu zilele. Și aceasta îl silește să părăsească orice luptă egoistă cu el însuși: de-aci o viață pe deplin trăită, dacă prin *viață* se înțelege *cultul dorințelor noastre*.

Mihail, jertfindu-și tot timpul pentru a economisi douăzeci de lei pe lună, era un om sfârșit. Altă înfățișare, altă fire, alt fel de a gândi, care nu erau ale lui. Sfidând mizeria, Mihail era o individualitate rară. Toate valorile existenței vibrau în el. Fiecare ceas petrecut în tovărășia lui era un prilej de desfătare a minții. Foamea, lipsa de adăpost, lipsa oricărei igiene trupești nu micșorau cu nimic bogăția vitalității lui. Certurile noastre n-aveau niciodată loc în timpul vagabondajului, ci numai atunci când slujeam împreună și când nici el, nici eu nu mai eram oameni, ci niște vite.

De aceea, când îl găsii la Darb-el-Barabra, înțelesei, după liniștea lui luminoasă, că abia de-acum încolo ne vom trăi zilele noastre de libertate în Egipt. Ah, costisitoarea libertate a doi prieteni, singuri pe lume, regăsindu-se pe ulițele unui oraș cosmopolit, frățește uniți de amenințarea aceleiași soarte: cine o va cânta vreodată? Se mai poate nădăjdui că va veni ziua când va fi slăvit și omul care disprețuiește orice avuție, orice bunăstare materială și care prețuiește în așa măsură măreția vieții și frumusețile pământești, încât este gata să moară pentru ele?

Vagabondul este omul civilizat al existenței absolute. Dacă am personifica această existență, înfățișând-o ca pe un somptuos echipaj care galopează nebunește pe drumurile universului, vagabonzii ar fi gonacii care îi fac alai și cad istoviți, cântându-i imnuri de glorie. Iată ce înțeleg prin civilizație. Oamenii de rând se jertfesc și ei acestui somptuos echipaj, dar sunt striviți de el, încurcându-i drumul cu urâtele lor teleguțe. Aceștia sunt perturbatori ai existenței. Voind să se apropie de ea, nu fac decât să-i micșoreze splendoarea și să sfârșească mârșav sub roatele ei, înainte chiar de a o fi zărit.

*

Timp de o săptămână, am fost și noi gonacii plini de însuflețire ai acestui echipaj, care trecea cu fast pe frumoasele meleaguri ale Egiptului. Mai târziu, însă, ni se tăie răsuflarea și îl pierdurăm. Pentru a-l ajunge din urmă, Mihail făcu un plan îndrăzneț:

— Vom pleca în Abisinia, spuse el.

— În Abisinia? am plâns. Să plecăm imediat!

— Vom pleca de îndată ce-ți voi face rost de un pașaport.

Dumnezeule, cum izbutesc oamenii să facă viața prozaică! Ce legătură este oare între o veselă călătorie în Abisinia și un trist pașaport? Iată ce n-am ajuns să înțeleg nici până astăzi.

— Și cum vei putea să-mi faci rost de un pașaport?

— Plătind o liră sterlină!

În mai puțin de o oră devenii plecatul supus al Majestății Sale Țarul tuturor Rușilor, și eram născut la Chișinău. Ca și Mihail Mihailovici Kazansky, mă numeam Alexandru Alexandrovici Bessarabsky. Binevoitorul fabricant de pașapoarte ne preveni că „nu trebuie să ne prezentăm cu acesta în fața nici unei autorități consulare ruse din Egipt; e mai prudent“. Am mulțumit pentru sfat.

Eram curios acum să știu cum socotea Mihail că ne vom câștiga traiul în Abisinia. Foarte simplu: vom fi negustori ambulanți de sticlărie colorată, în anume ținuturi, mai puțin umblate, ale acestei țări, unde se spunea că indigenul îți dă fildeșul său pe un pumn de rubine false. Era perfect. Mă și vedeam copleșit de atâția colți de elefanți, încât eram silit să abandonez o parte în drum.

Începurăm să ne interesăm de prețul acestor pietre false. Pierdurăm trei zile fără să fi cumpărat nimic. Înainte de război, principala producătoare a acestor articole fusese Germania, dar cum ne-a fost imposibil să comandăm direct, fiindcă eram grăbiți, trebuia să luăm ceea ce se găsea pe loc, să plătim scump și să nu ne alegem decât cu câteva ocale de pietrărie urâtă. În fine, după ce am scotocit prin tot Cairo, dădurăm peste un întunecat personaj balzacian, despre care se spunea că este un „bătrân aventurier grec“, astăzi un mizantrop pensionar, pe care reumatismul îl ține închis în odaie, om cumsecade și cinstit pe deasupra. Ne ținu un sfert de ceas la ușă, înainte de-a ne îngădui să intrăm, pe urmă, încetul cu încetul, fața lui ursuză se lumină la flacăra iluziilor noastre abisiniene. Ne rugă să luăm loc, aduse rachiu, ne descusu ca unul care se pricepea și sfârși prin a vedea în noi propria lui imagine de odinioară, adică doi nebuni. Dar, știind, ca nimeni

altul, cât era de definitivă și de scumpă inimilor noastre nebunia care ne cuprinsese, nu încercă să ne abată de la planul nostru. Ne dădu stocul lui de pietrărie, vreo zece kilograme de marfă strașnică, a cărei varietate ne ului, și cu toate stăruințele noastre, nu voi să primească niciun ban. Ni-l dădea pe datorie.

— Mi-l veți plăti, ne spuse el ironic, după ce veți fi vândut fildeșul vostru abisinian.

Îl privirăm tulburați și duși pe gânduri. Sub suflrea meșteră a acestui bătrân vabagond, visurile noastre începură să se risipească. Ochii lui, buni și cruzi în același timp, mă urmăreau ca un avertisment înfricoșător. Nu puteam să-i port pică, nu numai din cauza dărniciei lui, dar și fiindcă se vedea că ne compătimește cu o dureroasă sinceritate. Și, totuși, o disperare de neînvins mă împingea să-l blestem. Mi se părea că ne fusese piază rea.

Mihail tăcu tot timpul cât ne trebui ca să coborâm tumultuoasa Mousky. Abia când ajunserăm în bârlogul nostru, mă întrebă:

— Ce crezi despre acest om?

— Cred că ne-a primit și tratat așa cum poate s-o facă un om chinuit de… duioasele lui reumatisme.

— Foarte bine spus! Dar asta e tot?

— Cred că e tot.

— Nu. Mai e ceva: ceva mai adânc și mai general, care ne privește pe amândoi.

Ciulii urechea. La dracu cu mărgele de sticlă, Abisinia și tot fildeșul din lume: chiar acum voi face una din cele mai frumoase călătorii, în sufletul bunului meu Mihail. Căci îl vedeam pe acest unic prieten al zilelor mele cum se lăsa copleșit sub povara gândurilor grele și vesele, ce-i scăldau fața în lumina acelui astru pe care numai iubitorii de viață înverșunată îl cunosc.

Stăteam pe patul nostru sărăcăcios. Mihail, cu coatele rezemate pe genunchi, își răsuci cu voluptate o țigară. Îmi răsucii și eu una. După ce trase primul fum, își ridică fruntea. Era frumos și trist și vesel, așa cum numai el singur putea să fie în același timp.

Ochii lui strălucitori, nările lui care palpitau, colțurile gurii lui bune și dureros de ironice, fruntea mare și liniștită îmi împărtășeau deja, înaintea cuvintelor, o parte din această neîntrecută desfătare care era pentru mine felul său de-a tălmăci eroica noastră viață, așa de plină de aspecte contradictorii.

— Da, începu Mihail, privind în gol. Bătrânul acesta n-are numai reumatisme și duioșie, ci și o experiență a vieții care nu este aceea a tuturor oamenilor, o experiență pe care a prefăcut-o în filozofie personală. Nu este adevărat ceea ce ni s-a spus, că a alergat după aventuri. A fost un vagabond, ceea ce este cu torul altceva. Aventurierul vrea și poate să se căpătuiască. Vagabondul nu vrea și nu poate. Dacă se înfățișează vreun prilej, cel dintâi e în stare să înșele pe om, să-i ia pielea și să săvârșească chiar o ticăloșie. Cel de al doilea este cu desăvârșire incapabil. De asemeni, când vagabondul e înzestrat cu o inteligență rodnică, filozofia pe care o trage din experiența vieții sale este vrednică de stimă. Cu toate acestea, nu trebuie să fie prea încrezători.

Ceea ce numim în mod obișnuit o *filozofie* se pretinde a servi drept un ghid perspicace în toate circumstanțele vieții noastre. Ca și cum ar fi o regulă comună de viață pentru toate ființele omenești. Dacă există o asemenea regulă de viață, apoi aceasta nu se referă decât la oamenii ce vor să treacă prin viață ca o pisică forțată să sară peste o băltoacă. Astfel, duioșii noștri părinți, luând viața drept o băltoacă, ne iau pe noi drept niște pisoi, iar pe dânșii, fiindcă au sărit băltoaca, drept niște filozofi. Nu sunt totdeauna departe de adevăr, totul depinde însă de ceea ce a ieșit din pisică. Și s-au văzut pisici omenești care au fătat zmei. Cine e de vină? Nimeni, bineînțeles. Cine e de vină, când nu plouă la vreme?

Aceasta este o anarhie divină față de care toți părinții, cu toată dragostea lor, ar trebui să se resemneze filozofic. Dar, n-o fac. Și când pot, taie aripile micului zmeu, îi ciuntesc ghearele, îi pilesc dinții, îl slutesc cum pot mai bine, pentru a-l readuce la înfățișarea de pisoi. De aci, caricatura umanității pe care o avem înaintea ochilor, în care totul este confecționat gata, de la încălțăminte până la „filozofie“.

Dar, vagabondul, căruia îi lipsește încălțămintea, n-are nici filozofia acelei umanități. Asta să însemne oare că înțelepciunea cu care se împodobește el la bătrânețe trebuie să se întindă la toți frații săi întru vagabondaj? Nu, de o mie de ori nu, chiar dacă este înzestrat cu o inteligență rodnică. Cu toate acestea, faptul că a avut o vastă viziune a vieții și că a plătit supraomenește, cu ființa lui, pentru a o avea, îl face vrednic de prețuirea noastră. Este cazul omului pe care l-am văzut. Și este foarte interesant.

Omul acesta a ajuns la concluzia că existența este o mamă vitregă, chiar pentru cei care se încredințează orbește lavei sale incandescente. Ce fel de

mamă vitregă? Iată cum: ea nu ne *umple* de visuri decât ca să-și îngăduie, apoi, plăcerea de-a ne *goli mai bine*. Aceasta n-are nicio legătură cu *reumatismele*, dar are una mare cu duioșia. Or, bietul bătrân asta este: un mare afectuos. Atâta a iubit viața, încât și-a făcut din ea un scop. Și ea este, într-adevăr, sau poate să fie un scop, cu condiția însă ca s-o privești mai întâi ca pe un mijloc.

Oare râsul, plânsul, sunt ele scopuri? Nimeni nu crede aceasta. Sunt mijloace care îți îngăduie să treci la altceva, ca și somnul, ca și veghea. Viața este și dânsa un mijloc foarte lung, care ne îngăduie să trecem la ceva care se cheamă Neant. Dar, ce știm noi despre Neant? Bătrânul vagabond n-a înțeles această lege a existenței. Nici n-a căutat s-o înțeleagă. N-a făcut decât s-o iubească. Este o mare greșeală, care poate duce la moartea sufletului. Cum poți să ceri unui măr să rămână veșnic în pom așa cum este? Și chiar dacă ar rămâne, am fi oare câștigați cu ceva? Totul se năruie. De aceea, cred că ideea raiului și a iadului este cea mai mare neghiobie pe care a născocit-o mintea religioasă. Eternitatea nu există decât în infinitul lucrurilor.

Trebuie deci să ne agățăm de lucrurile acestea trecătoare, să facem din ele hrana sufletului nostru și să nu le cerem socoteală, arunci când băgăm de seamă că ele sunt cele care ne devorează. Orice încetare în această sete de acțiune, înseamnă pieirea noastră.

Să luăm, de pildă, planul nostru abisinian. Cunoscând sfârșitul plin de dezamăgiri al nenumăratelor lui planuri, reușite sau nu, bătrânul suferea de gândul falimentului cu care știa el că se soldează viața cea mai triumfală a unui vagabond. Își spunea, poate, că vom avea noi fildeșul abisinian, când va avea el alte picioare. Și inima lui bună, ne plângea.

Fără îndoială, planul nostru este necugetat. Dar ce însemnează asta: *cugetat?* Este oare să ai o mie de robi la picioarele tale și o judecată de brută? Pentru a cumpăni răspunsul, trebuie să te uiți la cine răspunde: motanul sau zmeul? Totul se reduce la aceasta.

Astfel, noi fiind niște zmei, vom pleca în Abisinia, încheie Mihail.

*****

Nu plecarăm numaidecât. Deși „zmei“, trebuirăm să ne ostenim trei zile de-a rândul, ca să punem în valoare cele șase kilograme de pietriș multicolor pe care se clădeau toate visurile noastre abisiniene. Ronțăind la

nuci și fumând țigare după țigare, nu părăsirăm odaia decât după ce am dat acestui morman de pietre forme încântătoare. safire, smaragde, rubine, mărgeane, chihlimbare, ametiste, opale și alte nimicuri se îmbinară cu meșteșug pentru a forma coliere, brățări, broșe, mărțișoare, inele, medalioane, cercei, ale căror accesorii ne ruinară.

Când totul fu terminat și bine orânduit într-o ladă specială, bucuria noastră nu mai cunoscu margini. O viață nouă se deschidea înaintea noastră, o viață de nețărmurită libertate. Mihail întrezărea fericitele ei urmări:

— Cu banii de pe fildeș, ne vom cumpăra două puști și vom trăi din vânătoare, ca doi sălbatici. Știi să vânezi?

— Nu.

— Am să te învăț.

— Sper că n-ai să mă înveți să vânez tigrii, observai eu, speriat și numaidecât propusei viitorului meu tovarăș de vânătoare să mergem să sărbătorim undeva noua noastră viață de oameni liberi.

El încuviință. Vagabonzii sunt totdeauna gata să sărbătorească un vis. Dar, după micul chef pe care ni-l oferirăm la „Berăria familiilor“, Mihail făcu o socoteală aproximativă a cheltuielilor viitoare și descoperi că plănuita noastră călătorie era compromisă. Dar, ce? Trebuie neapărat să iei un bilet întreg când vrei să pleci în Abisinia? Nu poți să călătorești și de contrabandă? Pentru ce mai ești atunci vagabond?

Această îndrăzneață idee ne întări inimile pentru o zi, timp în care alergarăm pe la toți negustorii de fildeș pentru a ne interesa de prețul acestui articol și a strânge adrese. Dar, în momentul în care trebuia să dea semnalul plecării, Mihail îmi împărtăși tulburătoarele lui îndoieli:

— Ce ne vom face la Port-Said, dacă nu ne vom putea angaja pe niciun vas și dacă nu există nicio cale de contrabandă?

Nu găseam niciun răspuns mulțumitor. Și iată-ne pe amândoi dezamăgiți, cu capul între mâini, când deodată, un gând genial mă fulgeră:

— Mihail! Am uitat să-ți spun că am, la Alexandria, un unchi milionar!

Bunul Mihail ridică încet capul și mă privi cu milă.

— Da, da! Poți să mă crezi, chiar mama mi-a spus: „E un frate sau un văr al tatălui tău: a trăit în casa noastră, a fost de față la botezul tău și a părăsit în cele din urmă țara, plecând în *Eghipet,* la Alexandria, unde s-a îmbogățit. Poți să-l cauți, este foarte cunoscut. Îl cheamă *Vanghélis.* Tatăl tău l-a ajutat mult. Să te ajute și el pe tine“.

În fața acestor preciziuni, prietenul meu, știind bine cât era de serioasă mama în faptele și în vorbele ei, renunță la aerul lui compătimitor:

— Cum de nu ți-ai adus aminte când eram la Alexandria?

— Graba ta de-a ajunge cât mai repede la „Royal“, m-a făcut să-mi pierd capul. Dar cine ne împiedică să mergem la Alexandria și să ne încercăm norocul? Iar de acolo vom pleca cu vaporul la Port-Said.

O clipă de gândire, apoi:

— Să mergem! spuse Mihail. Fie ce-o fi!

Ne înșfăcarăm geamantanele!

În seara aceea, străbăturăm Cairo cu trăsura, ascultarăm, muți, larma ulițelor sale, înțesate de săraci grăbiți, de soldățime beată, de turiști guralivi, de negustori ambulanți, cu strigătele lor pline de tristețe. Ne luară cu prietenie rămas-bun de la acest oraș, cel dintâi în viața noastră, al cărui soare generos ne încălzise în plină iarnă, fără să ne înfometeze.

Am petrecut o noapte plină de zgomot și de fum înăbușitor, într-un tren înțesat de felahi. Era cu neputință să te miști: volumul fiecărui individ era dublat de acela al bagajului care-l însoțea. Astfel, interiorul vagonului părea un jalnic camion încărcat cu trupuri omenești și cu mărfuri aruncate claie peste grămadă. Din el se ridicau mirosuri și zgomote, unele mai insuportabile decât altele.

Era o populație de țărani pe care o vedeam pentru întâia oară, dar spectacolul mizeriei și a suferinței care se arăta ochilor mei, nu pot s-o compar cu nimic din ce am văzut asemănător de arunci încoace. În vagonul nostru erau un mare număr de orbi, cu orbitele hidos golite de ravagiile trahomului. Jumătate dintre ceilalți călători erau atinși de aceeași boală și nu mai vedeau decât cu mare greutate. La fiecare clipă își frecau ochii cu dosul mâinii sau cu mânecile murdare. Mame, cu copii în brațe sau care le dădeau să sugă, schimbau toate degetele, când pe ochii lor purulenți, când pe ai pruncului pe jumătate orb.

Eram îngroziți. Și crezând că ne aflam într-un vagon pentru infirmi, încercarăm să trecem în altul. Dar tot trenul era asemenea vagonului nostru: un lung convoi de vite omenești, zdrențăroase, murdare, sortite întunericului. Am petrecut șapte ceasuri de groază și am înțeles că în Egipt mizeria nu putea să călătorească decât noaptea.

*

Viața unui vagabond nu e totdeauna un vis înșelător. Mai sunt și surprize plăcute, pe care, vai! vagabondul se grăbește să le schimbe el însuși în eșecuri cumplite. Oricât de uimitor ar părea, nu trebuie să se creadă că unchiul milionar din Alexandria nu era decât o născocire. Exista, într-adevăr. Și acesta nu ne miră. Vagabondul nu se miră de nimic.

De necrezut, însă, fu grabnica descoperire a acestui unchi: du-te și caută în Alexandria un Vanghelis oarecare! Ei bine, nu-l căutarăm defel: el însuși veni către noi și iată cum:

La gară luarăm o trăsură și cerurăm birjarului să ne ducă la „un hotel cât mai ieftin“. Și aci, interveni în chip minunat spiritul vreunei divinități care ocrotește pe vagabonzi: birjarul ne duse la hotelul „Sfântu-Gheorghe“, pe strada Hammamil. O cameră cu două paturi și cu foarte puține ploșnițe costa un șiling. Ne depuserăm lucrurile acolo și coborârăm în stradă.

Dar, pe stradă ce să faci? Încotro să apuci? Stăturăm câtva timp în fața intrării hotelului, nehotărâți. Ca să putem cugeta mai în voie, intrarăm la „Marea cafenea Grecia“, care se găsea chiar în față. Era un local frumos, de mâna a doua. Pe terasă o mulțime de gură-cască, cei mai mulți greci. Cu pardesiile pe umeri, cu mustățile tirbușon, își dădeau o înfățișare menită să ispitească femeile ușoare. Ne deveniră pe loc nesuferiți. Dar cafeneaua era strașnică, iar narghilelele nu se poate mai ademenitoare. Îndrăznii să-l întreb pe Mihail dacă putem să ne îngăduim și noi câte una.

— Ți-ai găsit deja unchiul? făcu el ironic. Aici două narghilele costă jumătate dintr-un prânz de-al nostru.

După ce făcu această observație, comandă totuși două narghilele. Chelnerul care ne servea înțelese că suntem proaspăt sosiți și ne întrebă cu familiaritate despre originea noastră. Nu i-o ascunserăm. Pe urmă, îl întrebai, la rândul meu, dacă nu știa de „un grec bogat care se numește Vanghélis”.

— Poate întrebi de Vanghelis Ghéorghițis? răspunse el.

— Nu știu dacă îl cheamă Ghéorghițis. Nu-i cunosc numele de familie.

— Atunci e greu să-l găsești. Vanghelis sunt ca frunza și ca iarba. Gheorghițis nu e decât unul.

— Și cine este el?

— Acela care a înființat această cafenea, acum douăzeci de ani. Acum e proprietarul „Clubului Oriental“, din piața Mahomed-Ali.

— E bogat?

Chelnerul surâse disprețuitor:

— Dacă ai pune în talerul unei balanțe tot aurul lui și dacă s-ar așeza în celălalt taler patru ca dumneavoastră, tot aurul ar fi mai greu.

— Sapristi! Și poți să-mi spui dacă omul acesta, pe lângă atâta aur, are și puțin suflet?

Chelnerul își roti ochii împrejur, se plecă la urechea mea și-mi șopti:

— Întreține o sumedenie de haimanale, nepoți de-ai săi, dintre care trei sunt aproape de dumneavoastră, pe terasă.

Mihail îmi făcu semn să tac. Puțin după aceasta, ne îndreptam alene către „Clubul Oriental“, din piața Mohamed-Ali.

Era dimineață. Clubul nu se deschidea decât seara. Cât despre proprietar, nu descindea decât foarte târziu, către ceasurile nouă sau zece noaptea și nu în fiecare zi, căci era foarte bătrân. Dar fiul său îl reprezenta în permanență.

Nu voiam să vorbesc cu fiul, ci cu bătrânul, de care nu mă îndoiam că este unchiul meu.

La nouă și jumătate, urcam scara luxoasă a palatului. La etajul întâi, o draperie grea de catifea roșie masca intrarea clubului. Doi cerberi arabi, în livrele impecabile, stăteau țepeni în fața ei. Le prezentai numele meu, scris pe o bucată de hârtie curată.

Așteptai îngrijorat câteva minute și iată că se ivește un uriaș, cam de vreo patruzeci de ani, mă cântărește o clipă cu privirea și mă întreabă pe grecește, cu un glas destul de binevoitor:

— Cine ești dumneata?

— Sunt cutare, fiul lui cutare și nepotul unchiului Vanghelis. Viu din România.

Omul păru uimit. Se uită îndelung la mine, cu bunăvoință, pe urmă zise:

— Așteaptă o clipă! Și dispăru. Așteptai cam multișor. În fine, uriașul se întoarse:

— Iartă, spuse el, tata știe de cine e vorba, dar nu recunoște numele dumitale de botez. Nu mai ai altul?

— Ba da: Gherasim.

— Așa da! Intră!

— Gata, am dat lovitura! îmi spusei, urmându-mi vărul.

Vestibul luxos. Sală mare. Lumină orbitoare. Servitori tăcuți. Pe urmă se deschise o ușă care dădea într-un salon somptuos și mă trezesc în fața unui patriarh venerabil, așezat într-un jilț. Îi sărut mâna, peste măsură de tulburat de figura lui liniștită, încadrată de o frumoasă barbă albă. Are pe cap o șapcă de casă. Degetele sale numără boabele de chihlimbar ale unor

mătănii. După ce mă așeză la dreapta lui, îmi spuse, cam pieziș, înfigând în ochii mei o privire cercetătoare:

— Deci ești fiul Joiței? Mai trăiește maică-ta?

— Trăiește, unchiule.

— Dar frații Anghel, Dumitru, sora Antonica?

— Unchiul Anghel e bolnav rău. Ceilalți sunt sănătoși.

— Povestește-mi ceva de Anghel! Iată un om pe care l-am iubit mult!

Spunând aceasta, bătu din palme. Un fecior intră.

— Două cafele!

Povesteam cu patimă, uitând că am lângă mine pe un om bogat. Nu mai vedeam decât un unchiaș zdravăn, care la flacăra îndepărtatelor lui amintiri, reînviate de prezența mea, se aprindea ca un copil. Toată distincția rigidă a figurii lui dispăruse, făcând loc unei voioase înduioșări. Din când în când, era cuprins de o vădită emoție. Fu mișcat până la lacrimi, arunci când firul povestirii ajunse la dureroasa agonie a unchiului Anghel, care se zbătea în ghearele morții de mai bine de un an.

Astfel se încredință că eram nepotul lui și mă copleși de mângâieri.

— Dar, mă întrebă, pentru ce nu te numești Gherasim?

— Prenumele acesta a rămas în registrul de nașteri. Nimeni nu mi-a zis Gherasim, ci Panait.

— Și pe urmă, trebuie să porți numele tatălui tău, Valsamis, și să iei naționalitatea greacă. Arată-mi pașaportul.

— N-am.

Îi arătai „buletinul de naștere“ și certificatul de dispensă de serviciu militar. Le găsi în regulă.

— Bun! Spune-mi acum de ce ai venit în Egipt?

— Ca să muncesc cu brațele mele, ca în România, și să cunosc, în același timp, acest frumos colț de pământ.

Bătrânul strâmbă din nas:

— Nu! Ai ceva mai bun de făcut. Și te voi ajuta, dacă mă vei asculta.

Pe urmă, cu un ton glumeț:

— Cum stai cu pungulița?

Și fără să aștepte răspunsul meu, vârî două degete în buzunarul vestei și îmi strecură opt lire sterline. Îi mulțumii. Se ridică, mă luă de mână și mă conduse în sala de jos, unde, împrejurul unei mese mari și verzi, domni serioși stăteau ca niște sfincși arătoși, fiecare cu o grămadă de aur în fața lui.

— Vezi, îmi spuse încet bătrânul, să joci tu însuți e foarte rău, dar să-i faci pe alții să joace, e foarte bine.

Și ieșind în vestibul, mă îmbrățișă în prezența valeților smeriți:

— *Au revoir*, Gherasime, murmură pe franțuzește.

*

Plecai, beat de viață tumultuoasă. Ce fel de viață? Aș dori să clarific aici. Mi-aduc aminte că în stradă, în loc să alerg repede să-l întâlnesc pe Mihail care mă aștepta la hotel, am întors spatele strălucitoarei piețe Mohamed-Ali și m-am îndreptat către mare. Aveam nevoie de o clipă de reculegere.

Nu mai rămăsese în mine nimic din omul care venise să tragă chiulul unui unchi „milionar". Puțin îmi păsa dacă era sau nu milionar. N-avusei nici măcar curiozitatea de a vedea câte lire îmi strecurase. Sentimente mult mai puternice își făcuseră loc în inima mea.

Bătrânul acesta era mai întâi un om din categoria acelora pe care îi iubesc: de calibru, plin de duioșie. Străsnic neam de oameni, în stare să vibreze până la adânci bătrâneți, sub imboldul unei inimi totdeauna gata să se înfioare de măreția vieții. Îmi vorbise, mie, un necunoscut, despre anii lui de haimanalâc, când visuri de haiducie îi frământau sufletul, despre ceasurile petrecute în tovărășia unchilor Anghel și Dumitru, haiduci adevărați, și îmi mărturisise că a trăit atunci cea mai frumoasă parte din viața lui. La un moment dat, ochii i se umpluseră de lacrimi. Milionarii, după câte știu, nu plâng niciodată, afară doar pentru banii lor.

Mă îndrăgostisem acum de această puternică personalitate, tot atât de mult ca de Mihail. Ardeam de dorința de a-l recomanda pe prietenul meu și de a trăi cât mai mult cu putință în apropierea lui.

Dar, o umbră de sinistre presimțiri se strecurase deja între el și mine: de ce îmi spusese că este ceva mai bun de făcut, decât să lucrezi cu brațele tale și să vizitezi ținuturile frumoase ale pământului? Ce înțelegea el prin acest „mai bun"? Un tripou? și pe urmă îmi spusese că vrea să mă ajute, cu condiția de a-l asculta.

Ah, cât de nenorocit mă simțeam! Iată o făgăduință de viață frumoasă, care avea să sfârșească prost. Începeam să-l iubesc pe omul acesta, cum o iubeam pe mama: cu o violentă admirație. Aș fi vrut să-i fiu cel mai plecat servitor, un servitor prieten, nimic mai mult. Va încerca, oare, să facă din

mine, la scară mare, ceea ce mama nu izbutise la scară mică: un cetățean pașnic și mediocru?

Era această fericire „mai bună”?

Îmi cunoșteam îndărătnicia și vedeam cearta care se apropia. Ceea ce veni, fu mai rău decât o ceartă.

Îi reconstituii lui Mihail această întrevedere, până în cele mai mici amănunte, pe urmă îi împărtășii îndoielile mele. El îmi spuse:

— Omul acesta îmi pare bun. Încearcă să fii cu el mai înțelegător decât ai fost cu mama ta. Poate nemărginit mai mult decât dânsa. Dacă vrea să-ți facă o situație, acceptă-o, ascultă-i. Mai târziu, poți face ce vrei. Și este mai bine să porți o cămașă curată decât una în care mișună păduchii. Dacă asta e tot ce-ți cere, te sfătuiesc să-l asculți.

Îmi ceru însă altceva, ceva care însemna moartea sufletului meu.

Crezând că nu făceam niciun rău dacă îmi potoleam mai întâi arzătoarea mea sete de-a cunoaște măcar o parte din minunile Egiptului, începui, în tovărășia lui Mihail, o hoinăreală nebună, care ținu două zile, cheltuind din larg și vizitând toată Alexandria și împrejurimile. Era și drept. Un unchi bogat îmi dăduse opt lire, „bani de buzunar“, tot așa de ușor ca și cum mi-ar fi dat doi piaștri. Ce trebuia să fac? Să rămân mai departe la hotelul „Sfântu-Gheorghe“, plin de ploșnițe și să mă hrănesc cu o scrumbie? Nu. Ne mutarăm la „Hotelul Poștei“, mâncarăm în restaurante bune, încălecarăm pe măgăruși și ne fotografiarăm. Cafelele și narghilelele, le beam și le fumam numai la „Marea Cafenea Grecia“, sau „cafeneaua noastră“, cum o numea unchiul.

De la cafeneaua aceasta mi se trase nenorocirea.

Într-o zi, pe când ne găseam pe terasă, un tânăr elegant, cu privirea vicleană (am aflat mai târziu că era unul din verii mei), veni să mă bată pe umăr:

— Tu ești, Ghérasime?

— Da.

— Te cheamă unchiul.

Spunea „unchiul“, cu tonul cu care un valet ar anunța „împăratul“!

— Unde trebuie să merg?

— Să fii mâine la patru aici. Voi veni să te iau, avem un botez.

Mă salută rece și plecă. Mihail îmi spuse:

— Ești pierdut.

Eram, într-adevăr, pentru unchiul meu.

A doua zi, frumosul meu văr veni să mă ia cu trăsura. Nu schimbarăm tot timpul o vorbă.

Casă de oameni bogați. Rude, oaspeți, popi. Se boteza o copilă micuță de patru sau cinci ani, care, goală, țipa cât o ținea gura că nu vrea să fie vârâtă în cazan. Fără binevoitorul ajutor al unei verișoare pline de milă, care consimți să se ocupe de mine, n-aș fi știut să spun ce căutam în mijlocul acestei adunări, absorbită de botez. Către sfârșitul ceremoniei, unchiul mă luă deoparte:

— Uite, spuse el, vreau să te instalez în Alexandria. Îți voi deschide o tutungerie, dar una frumoasă. E o afacere excelentă. Nici o oboseală. Câștig mare. Și e curat, atrăgător. Dar, ia spune-mi, ai venit singur în Egipt?

— Nu. Sunt cu Mihail, un bun prieten, care…

— Îmi vei face plăcerea să rupi numaidecât cu „bunul tău prieten“. Sunteți amândoi niște pierde-vară. Vreau să fac din tine *un om*. Ai înțeles? Du-te acum. Unul din verii tăi te așteaptă afară, ca să te plimbe cu trăsura.

Vorbindu-mi astfel, nu era nimic jignitor în tonul lui. Chiar ținea una din mâinile mele într-ale lui, o bătea cu palma din când în când, pentru a da mai multă tărie hotărârilor sale. Era într-adevăr un om bun.

Mă însărcinai chiar eu să-l fac să fie cu mine rău până la ură. Nu era din vina mea. Poți sili un cal să alerge în genunchi?

Vărul, care mă aștepta în trăsură, nu era, așa cum mă așteptam, spionul meu. Era un băiat de viață, cu mult lipici. Îmi plăcu tovărășia lui și-l lăsai să mă ducă unde vrea. Îmi vorbi de toate, fără să încerce să mă facă să vorbesc. Cât despre plimbare, nici pomeneală. Ne-am înfundat mai mult prin berării luxoase, am băut cam din toate și ne-am îndopat cu mezeluri.

Așa că îmi era vederea destul de tulbure, când, trecând cu trăsura prin piața Mohamed-Ali, îl zării pe Mihail care, de pe trotuar, ridica bastonul și îmi făcea semne. Nu înțelesei ce voia. Nebănuind nimic grav, vrui să feresc prietenia noastră de ochii indiscreți ai vărului meu de duzină.

Trăsura trecu. Ce a urmat, a fost o nenorocire.

Prietenii noștri sunt niște oameni tragici. Inima lor se rănește mai ușor decât a celei mai îndrăgostite amante. Firește, pricina este cu totul alta, dar urmarea este aceeași: rană adâncă, ce nu se vindecă decât foarte încet.

Și pentru că nu oprisem trăsura, când îmi făcuse semn, Mihail rămăsese pe trotuar, cu sufletul zdrobit. Dar, era ceva și mai rău. Durerea lui cădea pe o inimă deja greu lovită: o scrisoare primită în după-amiaza aceea îl înștiința că în năprasnica lui Rusie, ființa în care-și pusese toate speranțele

de viitor, îl trădase. Purtarea mea, deci, putea ușor să-i pară ca o nouă trădare.

Era chiar părerea care și-o făcuse despre mine. Mândru de-a mă vedea intrat într-o familie bogată, nu-mi mai dădeam osteneala să opresc trăsura pentru un sărman ca el. Avu cruzimea să mi le spună toate acestea, așa pe șleau. Rămăsei ca trăsnit.

Aceasta se petrecu la hotel, unde mă dusei să-l găsesc, după ce scăpai de vărul meu. Era de nerecunoscut. În loc de orice lămurire, scoase din buzunar cele patru lire sterline încă necheltuite, pe care le adăugasem la punga nostră comună și mi le azvârli în nas.

— Uite banii unchiului tău!

În sufletul lui trebuia să se petreacă ceva înspăimântător, altfel nu puteam înțelege cum un om atât de delicat ca el să fie în stare să facă un astfel de gest. Nu scosei un cuvânt, mărginindu-mă să mă întind pe patul meu. Și el se afla lungit pe-al lui, de unde, țeapăn, mă înjunghie cu cuvinte atât de nedrepte, încât, în cele din urmă, nu mai auzii nimic. Judecata mea se înecase în urletele unui pian mecanic, ce venea din stradă. Trupul meu rămăsese împietrit și rece. Cu ochii deschiși în noapte, nu puteam nici să mă mișc, nici să scot un cuvânt. În sfârșit, leoarcă de sudoare, mă trezii. Aprinsei lumina. Mihail dispăruse.

Plecai în căutarea lui.

Era o noapte frumoasă de iarnă tropicală. Alexandria, mai ales în centru, părea înveștmântată ca de sărbătoare. Terasele cafenelelor și berăriilor, inundate de lumină, erau înțesate de lume bună. Panamalele, fesurile, costumele albe, îmbinându-se cu miile de culori ale rochiilor elegante, formau un amestec bogat de contraste armonioase, care înveseleau ochiul. Numai afurisitele de piane mecanice, urlând, mai multe deodată, stricau armonia acestei priveliști.

Nu mă gândeam să-l găsesc pe Mihail în mijlocul acestor oameni fericiți: eram sigur că fugise de ei. Întrezăream chiar unde ar putea să fie: la „Fortul Napoleon“.[1] Se ducea acolo cu dragă inimă pentru a întâlni marinari ruși, a căror flecăreală îl atrăgea. Cârciumile de pe această stradă cu băuturi infecte, dar cu crâșmărițe frumoase câteodată, prezintă străinului curios cele mai felurite aspecte ale drojdiei orășenești. Sunt pline de o clientelă cosmopolită, în majoritate formată din „pești“ și „fraieri“. Cu toate acestea, descoperi deseori pe ofițerul de marină, glumeț, zeflemist sau pe

adevăratul „lup de mare“, doritor să petreacă „fără fasoane“. Solicitarea este interzisă și aspru pedepsită. Totuși se practică sub proprie supraveghere.

Oricât de rivale între ele ar fi aceste patroane, sunt cu toatele înțelese să-și dea de veste, reciproc, prin țipete speciale, de câte ori apare un „ceauș“ întunecat. N-am auzit vreodată să se fi trădat, ceea ce dovedește simțul moral al acestor femei „imorale“. Îl mai dovedec ele de altminteri și în multe alte feluri, din care lumea zisă „bună“ ar putea să tragă anumite învățături dar nu de asta e vorba acum.

Cu inima îndurerată, mă dusei acolo să-l caut pe prietenul meu, un prieten cu sufletul ucis. Străbătui o bună parte din stradă fără să dau de el, dar mi se semnală prezența lui. Căci se făcuse deja cunoscut. Izbutise, din prima zi, să inspire încredere și să se facă iubit prin felul său de a trata aceste femei pe un picior de egalitate morală. Purtarea aceasta a lui le subjuga. Unele îl copleșiră cu destăinuiri sfâșietoare, al căror ton sincer nu-l găsești decât prin aceste locuri. Mihail se ducea acolo din nevoia lui de sinceritate.

Acolo se afla și de rândul acesta, dar beat, cum nu-l văzusem niciodată. În cârciumă nu mai era nimeni decât el și câciumărița, care îl vedea pentru întâia oară. Sta cu pălăria trasă pe nas, cu brațele încrucișate pe masă,cu un muc de țigare între degete și bea coniac. Când mă văzu apărând în cadrul ușii, îmi făcu semn să nu intru, se sculă clătinându-se, plăti și, ieșind afară, bolborosi:

— Du-mă la hotel, se bâlbâi el, te așteptam. Nu-mi vorbi de nimic! În seara asta sunt un om mort!

A doua zi dimineață, tras la față, îmi spuse:

— Am trimis ieri o telegramă. Răspunsul nu poate să fie decât prost, dar trebuie să-l aștept, opt sau zece zile. În orice caz, Abisinia o las baltă. Vreau să mă retrag într-un loc de odihnă pe care-l cunosc bine, Sfântu-Munte, unde trei luni de reculegere nu mă vor costa decât bacșișul ce se dă lui Dumnezeu. Hrana vine de la călugării sclavi și de la frații lor, țăranii ruși, tot așa de sclavi ca și ei. Voi fi parazitul lor timp de trei luni și cu asta nu se va schimba nimic pe fața pământului.

Dar ce te vei face tu? unchiul tău nu ți-a promis încă nimic?

— Nimic.

— Dacă îți oferă ceva, cel mai mic prilej de a scăpa din aceată încurcătră, te sfătuiesc, mai mult ca oricâd, să primești. Peste trei luni ne

vom revedea. Nu fi mâhnit! Știu că aseară te-am făcut să suferi: adevărații prieteni trebuie să înțeleagă și asta.

*

În aceeași dimineață, din motive de economie, ne întoarserăm la ploșnițele hotelului „Sfântu Gheorghe“. Pentru a cruța mica noastră comoară, ne hotărârăm să mâncăm frugal în cameră și să renunțăm la narghilele.

Dar vagabondul nu este o ființă făcută pentru cumpătare: mai bine să-i iei viața, decât să știe că are bani și nu cheltuiește. Poate să se lipsească de toate, dacă n-are nimic: însă, când are, se răzbună pe ceasurile blestemate.

Iată pentru ce n-a trecut o zi fără să jertfim câte o jumătate de liră sterlină pe altarul inimilor noastre bolnave. Eram destul de nenorociți: întâi, despărțirea: apoi, Mihail cu lovitura primită din Rusia: eu, cu unchiul meu și cu tutungeria lui. Dacă prietenul meu ar fi auzit despre acest dar neașteptat, n-ar fi stat o clipă la gânduri și m-ar fi împins în brațele unchiului. Nu știa că eram pus să aleg între el și o tutungerie de lux. Nu mai aveam voie să văd pe Mihail. Trebuia s-o rup cu el. Astfel înțeleg să-și arate dărnicia neamurile care te iubesc.

Făuream tot felul de planuri potrivite noii noastre situații. Mihail mă părăsea. Mă hotărâi să-l regăsesc cât mai curând cu putință, la Sfântu-Munte sau la dracu în praznic. N-am înțeles niciodată de ce soarta a căutat totdeauna să ne despartă. Cu trei ani în urmă, m-a pătăsit și-a șters-o în Manciuria, ca să se înroleze ca ofițer medical în războiul ruso-japonez. S-a întors după opt luni, cu o iconiță în buzunar:

— „Iată, spuse el, ce trimitea țarul soldaților noștri ca să biruiască pe japonezi, pe când Mikado-ul nu trimitea soldaților săi decât orez. Și orezul a biruit icoana“.

Începător în arta vagabondajului, îmi era cu neputință să-l urmez peste tot. Dar vedeam care era prima condiție a acestei arte: o voință de a pleca, pe care nu trebuia s-o supui la analiza microscopică a rațiunii.

Eram făcut pentru această artă.

A treia zi după botez, pe când ne găseam pe terasa cafenelei grecești, vărul spion veni discret să-mi spună:

— Unchiul m-a însărcinat să-ți aduc aminte de convorbirea pe care ați avut-o împreună și de porunca pe care ți-a dat-o.

— Îți mulțumesc pentru comision.

— Dar… nu te supui voinții unchiului.

— Cum știe el acest lucru? Prin bunăvoința dumitale?

Râma s-a dus să mă pârască din nou.

După două zile, unchiul veni pe neașteptate la aceeași cafenea și mă surprinse cu Mihail. Toată lumea îi făcea salamalecuri și-l înconjura. Eu îl salutai respectuos și rămăsei lângă prietenul meu. E trimise după mine:

— Îți cer, pentru ultima oară, să te desparți de acest individ.

— Mai întâi, îl cunoști? i-o tăiai eu.

— Nici nu doresc să-l cunosc, fie el chiar fiul lordului Crommer!

Și, ridicându-se:

— Vino cu mine!

Intrarăm împreună în mai multe prăvălii de trunfandale, de unde cumpără fel de fel de bunătăți. Apoi, luându-mă pe o ulicioară singuratică, mă sărută și îmi spuse:

— După ce îl vei părăsi pe derbedeul tău de prieten, să vii să mă vezi. Adio!

— Unchiule, spusei, ajută-mă să pot părăsi Alexandria și astfel nu vei mai ști niciodată nimic despre mine, din moment ce crezi că sunt prieten cu un „derbedeu“.

Se depărtă, fără să-mi răspundă.

Mi s-a părut incredibil. Cum? Va avea inima să-mi refuze zece lire, atunci când era gata să mă înzestreze cu o tutungerie de lux? Nu se punea problema.

Această convingere mă aruncă în fundul prăpastiei. Mihail o împărtășea și el. El nu știa că unchiul avea motivele lui să fie supărat pe mine. Dar, cum, puteam să-i arăt prietenului meu, fără să-l umilesc, cruzimea acelor motive? Și el, convins că un unchi care se arătase atât de mărinimos, nu putea să nu facă „ceva“ pentru mult iubitul lui nepot, punea tărăgăneala bătrânului pe seama nepăsării milionarului:

— O să sfârșească, totuși, prin a-ți arunca un pumn de lire, ca să scape de tine! spunea el.

Și eu credeam la fel…

Acum, oamenii de inimă să asculte sfârșitul acestei povestiri și dacă nu-i va face să se înfioare, înseamnă că viața e fără îndoială cu totul altceva decât ceea ce cred eu.

*

Trei zile trecură, în care timp, cu multă tărie, renunțarăm la orice cheltuială de prisos. Punga noastră comună era aproape goală. În seara celei de-a treia zi, chinuit de negre presimțiri, mă dusei la club să-mi văd unchiul. Mă primi cu multă dragoste, crezând că venisem să mă supun mărinimoaselor lui îndemnuri.

— Ei bine, mă întrebă el, ținându-mi mâna, ne-am înțeles? Ți-ai luat rămas-bun de la acel pierde-vară?

— De la dumneata, unchiule, viu să-mi iau rămas-bun și te rog să-mi dai atât cât îmi trebuie ca să ajung la Marsilia și să am cu ce trăi o săptămână. După aceea, voi face cum voi putea.

Bătrânul se sculă, galben de mânie:

— Pleacă de aic! Ingratule! Să nu te mai văd pe aici!

Odaia se învârti cu mine. Cât p-aci să-mi vină rău. Mă conduse până la ieșire.

Când mă reîntorsei la hotel, povestii lui Mihail jalnicul sfârșit al acestei hotărâtoare întrevederi. Îmi spuse că unchiul meu este nebun și că nebunia lui ne va pierde pe amândoi.

A doua zi ne încredințarăm geamantanele stăpânului hotelului „Sfântu Gheorghe“ și ne mutarăm la „Azilul Rudolf“.

Începurăm, o viață nouă, aspră.

Nu ne mai rămăseseră decât trei lire sterline. Prietenul meu cusu două la cingătoarea pantalonilor.

— Sunt pentru ziua când „ne vom lua zborul“. Nu ne vom atinge de ele, chiar dacă ar trebui să ne ducă morți de foame la spital!

Cu toate acestea, trebuia să trăim. Și trăirăm.

Foarte voioși, luarăm fiecare câte un carton gros, îl acoperirăm cu catifea și prinserăm în ace „giuvaericalele“ noastre cele mai alese. Culorile vii puse pe negru, băteau la ochi. Iată-ne acum cutreierând mahalalele și serbările arabe și țipând cât ne ținea gura:

— Kulu haga erș tarif! Kulu haga erș tarif! (Un piastru orice obiect!)

Nu mai era ca pe vremea când călătoream pe măgari, până la Ramleh dus și întors, făcând haz de țipetele pe care le scoteau stăpânii măgarilor în urma noastră: „A-a-a! A-a-a!“ Dar vagabondul e gata să accepte orice îi trimite soarta. Ne-am supus cu voie bună. Iar frumoasa noastră sticlărie s-a însărcinat să ne salveze.

În prima zi vândurăm de o liră sterlină. Apoi am scos la iveală șiragurile de mărgele, broșele, brățările și alte felurite obiecte, pe care le vândurăm pe prețuri ce variau între cinci piaștri și un șiling. Ne merse mai prost cu felul acesta de-a vinde marfa. Ne întoarserăm la „kulu haga erș tarif" și o ținurăm așa până la urmă, urlând ca turbații cele patru cuvinte, singurele pe care le știam din arabă. Tinerele felahine, și chiar cele bătrâne, ne înconjurau imediat, extaziate. Fetelor care n-aveau bani, le dăruiam cu plăcere câte un fleac de piatră, ceea ce făcea să le strălucească ochii de bucurie, prin găurile unui văl uricios.

Iată-ne până într-atâta încântați de succesul comerțului nostru, încât uitarăm jurămintele făcute în clipele grele și ne îngăduirăm alte nebunii. Uite așa decretarăm că ratatouille, un piastru porția la „Azilul Rudolf", ne-a stricat stomacul, iar paturile lui de doi piaștri erau prea tari. Aceasta era o situație nedemnă pentru doi negustori. Ne întoarserăm la hotelul „Sfântu Gherghe". Și prima mea grijă fu să comand două narghilele și două rachiuri, pe terasa cafenelei „Grecia". Așa, ca să-mi bat joc de verii mei. Ceva mai mult, chiar în nasul lor, încălecarăm pe măgari, strigând călăuzelor noastre destul de tare, ca să fim auziți:

— La Ramleh!

Bineînțeles, nimeni nu ne vedea când ieșeam cu sticlăria noastră, pentru a cutreiera mahalalele orașului și a striga: *„Kulu haga erș tarif!"*

Dar această „haga" se opri deodată. Nu mai puturăm vinde nici de zece piaștri, după o zi de mers istovitor și țipete nebune. Și răspunsul pe care Mihail îl aștepta din Rusia nu mai venea.

Veni, totuși, într-o zi și fu așa cum prietenul meu îl prevăzuse. Atunci dădu cu piciorul la toată sticlăria și se hotărî să plece imediat la Sfântu-Munte. Cu banii stam ceva mai bine acum decât în ziua când am bătut la ușa azilului: aveam patru lire. Era tocmai suma de care Mihail avea nevoie numai pentru el. Ce era să fac eu?

Din fericire, un negustor ambulant se oferi să ne cumpere restul sticlăriei. I-o lăsarăm pentru două lire sterline.

— Unde vrei să te duci? mă întrebă Mihail.

— În Franța.

— Cu două lire?

— Și curajul meu pe deasupra.

*

În aceeași zi, străbătând piața îl zăresc pe unchiul meu, singur. Alerg, îi dau bună ziua și-l rog să-mi dea două lire. Nici nu se uită la mine și nici nu vrea să-mi răspundă. Mă iau după el. Îl plictisesc. Osteneală zadarnică. Își vede netulburat de drum.

— Dă-mi măcar o liră!

Nici un răspuns. Nici o privire.

— Dă-mi o jumătate de liră.

Nimic. Nu mă vede. Dar, a doua zi, îmi trimite la hotel un bilet de călătorie „pe punte“, până la Pireu, și o liră sterlină.

Cer iertare sufletului său pentru mâhnirea pe care i-am pricinuit-o, preferând prietenia lui Mihail tutungeriei de lux pe care mi-o oferea și care trebuia să facă din mine *un om.*

Viena, ianuarie 1930.

1. ↑ Loc de petrecere al marinarilor la Alexandria

NEMURIRE

1924

Acum doisprezece ani, luam vaporul *Arcadia* de la Alexandria (Egipt) ca să mă duc în Grecia. Era pe vremea războiului italo-turc. Dardanelele se închiseseră și din cauza asta se spunea că un bun prieten al meu, grav bolnav pe unul dintre vasele românești, nu putuse să intre în țară și se prăpădea prin spitalurile din Pireu ori Atena.

Pe drum, fac cunoștința unui peruvian, un mulatru cu înfățișare de sportman. Petrecea, în chip familiar, cu călătorii de la clasa întâi și a doua, făcând pe punte tot soiul de exhibițiuni gimnastice, dar sfârșea regulat cu o mică chetă, care avea mai curând o semnificație hazlie. Aparte însă, el îmi mărturisea că n-avea un ban și că voiaja fără cabină, „pe punte", ca și mine.

Vorbeam italienește. Îl chema Domenico. De statură mijlocie, corp splendid, față mușchiuloasă, ochi de drac. Am devenit repede prieteni și am aflat, astfel, că era profesor de sport șomer și… pungaș de buzunare internațional. De prima meserie m-am încredințat cu ochii mei: era reală. Pe a doua mi-a afirmat-o el însuși. Era și ea reală, căci, pariind cu el că nu va putea să-mi șterpelească portofelul, mi l-a șterpelit de trei ori, în cele trei zile cât a durat călătoria. I-am acordat toată admirația mea.

— Da, făcu el, ca încheiere: sunt capabil, dar nu-mi pun libertatea în joc decât la mare ananghie. Până azi, poliția nu mă cunoaște încă!…

La Pireu, debarcând, mă întrebă ce fac, ce rost am. Îi spun: caut un prieten bolnav, poate muribund. Vreau să-i viu în ajutor.

— Frumos! exclamă el. Trebuie să fii un om de treabă. Și eu sunt om de treabă. Hai să căutăm împreună pe amicul tău: dacă e la aman, dau o lovitură de maestro și-i vărs toți banii. Pe urmă, vom vedea. Sper să găsesc ceva angajamente pe-aci. Tu știi grecește. Eu nu știu. Poate să te utilizez…

— Dar să nu mă „utilizezi" la meseria a doua! făcui eu speriat.

Mulatrul rânji:

— Nu fac asemenea *afaceri* decât singur… Și nici într-un caz cu ageamii ca tine!…

Timp de două zile am răscolit toate spitalurile din Pireu și Atena: nicăieri numele prietenului meu nu fu găsit înscris într-un registru. Știrea fusese, deci, un zvon. Amicul reușise să intre în țară înainte de închiderea

strâmtorilor. Și cum nu aveam mijloace să continuăm investigațiunile pe aiurea, am renunțat.

Da, am renunțat, dar am rămas amanet într-o țară unde crăpau de foame înșiși indigenii. Ce-i de făcut? Bani nu mai aveam aproape deloc.

Domenico, ca orice vagabond „de rasă“, era un dezechilibrat, cheltuind gologanii pe toate fleacurile și flămânzind, apoi, ca un câine.

Eram pârliți amândoi. Totuși, pe când eu umblam jerpelit, el purta o îmbrăcăminte ireproșabilă: pantaloni albi cu cută impecabilă, haină de alpaca, pălărie de pai fin, ghete frumoase.

Căutai de lucru la vopsitorie. El mă însoți hai-hui, rotind ochii după grecoaice. Gândea, socotea, consulta jurnale și afișe, nu făceam nici o ispravă amândoi, până când într-o zi ne pomenim că hotelierul ne dă afară fiindcă nu-i mai puteam plăti *drahma* zilnică.

Vorbind binișor grecește, mă tânguii unui barcagiu holtei, care se milostivi și ne dădu adăpost, dar a doua zi după prima noapte, eram plini de păduchi mari cât orzul!… Domenico, supărat foc, se scărpina în plină stradă, în plin cheu cu trecători, dădea ochii peste cap și repeta mereu, cu pălăria pe ceafă:

— Mie nu-mi plac păduchii! Eu nu pot să-i suport!

— Ei, drace, îi spusei, parcă mie îmi plac și pot să-i suport! Da’ ce să facem?

— Ce să facem?! Ei bine, eu mă duc să caut un angajament. Până voi găsi, am să dorm afară!

Și s-a dus. A plecat pe jos la Atena. Nu l-am mai văzut o săptămână întreagă.

În vremea asta, eu am continuat să locuiesc la barcagiul generos, am găsit ceva de lucru și o duceam cum puteam, sperând în mai bine, –când, iată Domenico!

Era radios și nu se mai scărpina. Râzând cu șireagurile de fildeș ce-i împodobeau gura, el îmi arată două lire sterline:

— Haide!… Lasă dracului păduchii și bidineaua… Vino cu mine la Atena. O să facem *„un număr“* compus din noi doi și-o să câștigăm lire!…

— „Un număr“?! zic. Vrei să mă faci paiață?

Și-mi adusei aminte de zilele petrecute la Beirut și Damasc, când, tot un prieten, mă făcuse să „joc“ în trupa lui de pantomimă: străluceam printr-un

mutism absolut în roluri de călău, de prinț bleg, ori de cartofor șmecher. Și exclamam:

— Doamne, prin câte furci mă mai faci să trec!…

— Nu-i vorba de nici o „furcă“, mă lămuri Domenico, bătându-mă pe umăr. Tu ai să faci pe boxo-rul amator și ai să mă provoci. Eu „profesionel“, am să accept sfidarea, am să te stâlcesc puțin, iar publicul o să râdă, căci publicul vine la spectacol cu râsul gata în burtă. O exhibițiune de-o jumătate de ceas pe seară! zece franci la buzunar! Și tare ești potrivit pentru acest caraghioslâc: uscățiv, prăpădit, vai de capu’ tău. Ai să iei boabe de fasole în gură și-ai să-ți aduni măselele falșe de pe jos.

Măselele falșe?! Ba eram gata să mi le adun și pe cele adevărate!

Vară. Grădini. Varieteuri. Lume ca la bâlci, ca la noi, un fel de *Cărăbuș*, prostie universală. La *Kifisia*, afară din Atena, paraua aruncată-n sus cădea pe oameni.

Între culise, haz mare pe actorii spoiți: în tricou și piele goală, sfrijit, mâini și picioare ca bețele, păr lăsat prostește pe frunte, mă uitam la mănușile mele de boxer fără voie și-o chemam în gând pe mama să vie să-și vadă feciorul.

Înainte de-a „ieși“, Domenico, –frumos, subjugător în ținuta sa de atlet,– mă avertiză:

— Bagă de seamă! Să te ții bine: am să te cam pălesc rău, căci patronul localului nu permite să trișăm, dar… de… zece franci pentru o jumătate de oră! Rabdă!

Ce să rabzi, domnule, că mi-au sărit ochii de la prima „pălitură“.

Publicul izbucni în râsete numai văzând pe stârpitura care provoca la box. Se făcură prezentările de către arbitru, și ne dădurăm mâna, când „profesionelul“ mă făcu să răcnesc mai mult decât era convenit. Apoi, mănușile și… „haide la box“!

Haide la naiba! Mă treceau sudorile înainte de-a face cunoștință cu întâia „scatoalcă“. Ba mai trebuia să fac *eu* pe cel ce duce ofensiva. Domenico, de-abia stăpânindu-și râsul, se… păzea! Nici n-avea nevoie.

Și dăi pe ici, dăi pe dincolo, împunge-l, sări ca un cimpanzeu, asudă, până când mă pomenesc cu una la ureche de-am auzit câinii lătrând în Giurgiu, deși eram la Atena!

Căzui pe dușumea, –nu din cauză că așa ne înțelesesem între culise, ci fiindcă îmi luase piuitul. Arbitrul începu să numere secundele. Trebuia să

mă scol înainte de zece secunde, termen care mă dădea învins, dar eu nu mai auzeam pe numărător. Acesta, simțind că se îngroașe gluma, rări secundele. Domenico întoarse spatele la public și-mi zise în șoaptă:

— Scoală-te, *fratelo!*

Ce să te scoli, „fratelo“, că m-ai căpiat! Se învârtea pământul cu mine ca o piatră de moară în plin vârtej.

Mă sculai, totuși, mătăhăind. Și pe când lumea râdea cu lacrimi și aplauda, eu mă gândeam la câte păcate strămoșești îmi era dat să ispășesc.

Lupta continuă. Peruvianul fu mai de treabă, –de frică să n-o rup la fugă de pe scenă,– îmi dădu timp să-mi reviu în fire, mă goni mai la dreapta, mai la stânga, dar la sfârșit își dădu în petec: îmi arse un ghiont sub bărbie de-mi sări toată fasolea din gură.

Năuc de durere, am dat buzna spre culise. Cortina cădea. Ropotele de aplauze le auzeam ca prin vis. Ne-au rechemat, au urlat, și-au rupt palmele…

N-am voit să mai știu de nimic.

Îmbrăcându-ne, Domenico se scuza:

— De, *fratelo,* eu îmi fac meseria.

Lăsați-mă nene în pace cu „meseria“ voastră cu tot.

A doua zi la hotel, eram prăpădit. Mă dureau coastele, îmi huia capul. Dinții îmi erau strepeziți. Nu mai puteam mușca din pâine.

Îmi făcui catrafusele să plec:

— Mă duc la vopsitoria mea, zisei lui Domenico.

— Stăi! făcu el. Am în buzunar propunerea unei societăți de gimnastică. Îmi cere să dau elevilor lecții de luptă. Accept. Tu ai să-mi servești de tălmaci. Și-o să trăim.

Bine. S-o trăim și p-asta.

Am trăit, în adevăr, câteva zile vrednice de-un vagabond ca mine.

În plin aer, pe solul amenajat al unui stadion deschis, veneau grecii unul după altul să învețe cum să-și rupă oasele. Tineri de toate condițiile, de la cei mai bogați, până la lucrătorii deșelați de munca zilei.

Domenico n-avea să lupte, ci să arate cum trebuie dusă lupta. Așa fiind, el îi lua pe rând, fiecare timp de cinci minute, îi sucea, îi bușea, îi punea să lupte între ei și le dădea explicații pe cari le traduceam grecilor, iar întrebările acestora le comunicam profesorului mulatru, care răspundea.

Dar nu despre fleacurile astea vreau să vorbesc aci.



Se afla, printre membrii acestei societăți, un elev care era mai în etate decât toți, un anume Haralambe, om de vreo treizeci de ani, mustăcios, slăbănog, cu atitudini ridicole și figură de apostol. Sta deoparte, tăcut, urmărea luptele cu atenție încordată și fuma neîncetat. Peruvianul meu nu putea să-l „digereze“; parcă ar fi avut „păr de lup“. Și de câte ori îi venea rândul să fie „instruit“, îl trântea de-i suna tărtăcuța.

Bietul Haralambe răbdă ce răbdă, apoi se plânse directorului școalei. Acesta îmi spuse să atrag luarea-aminte a profesorului că el „e plătit ca să dea lecții, nu să bușească pe oameni de pământ“.

Domenico râdea înfundat:

— Ce lecții, bre! ăsta-i bun să păzească oile, nu să ia lecții de luptă la treizeci de ani. Luptă-i lipsește?!

Cam eram și eu de părerea asta, dar vedeam mai departe decât amicul meu. Fața aceea lunguiață, gravă, de sfânt, sinceritatea cu care se trudea să-nvețe, stoicismul cu care îndura nedreptatea… Nu, îmi ziceam, ceva se ascunde sub pielea ăstuia.

Și într-adevăr, ceva se ascundea… Ceva frumos… Sau, mai curând… Dar vă las mai bine să judecați singuri.

Într-o seară, mă despart de Domenico, pândesc plecarea elevilor și mă iau după Haralambe.

La un colț de stradă, îl acostez:

— Vrei să bem o cafea împreună, Kir Haralambe?

El, deși tot așa de sărăcăcios îmbrăcat ca și mine, avu o clipă de-ndoială care mă jigni. Deveni și mai grav, se ținu drept ca un stâlp și-mi cătă în ochi cu severitate. Înfruntai privirea și-i surâsei prietenește, oferindu-i doi ochi cinstiți ca să descopere în ei ce-o putea. Știam eu doar ce lighioane sălbatece sunt toți acei cari și-au făcut o lume a lor.

— Să bem… zise el, domol.

Iar când furăm în fața cafelelor!

— Ce nevoe aveai să bei cafeaua cu mine…?

— Așa… D-ta n-ai niciodată asemenea nevoi…?

Păru încurcat:

— Le aveam altă dată…

— Eu le mai am și acum. E rău…?

— Rău… bine… treaba d-tale; dar ce foloase tragi?

— Mă interesează unii oameni…

— Prost interes: oamenii sunt toți la fel.

— Nu-i adevărat! oamenii nu sunt toți la fel!… zisei eu cu aprindere.

— A?! făcu el, mirat.

Și holbă niște ochi mari la mine. Apoi adăogă, cam peste umăr:

— Nu sunt toți la fel?! Ei bine, dacă e așa, spune prietenului d-tale, profesorul, că e un măgar!

Cu aceste cuvinte, se ridică, îmi strânse mâna și plecă.

Rămăsei foarte turburat de apostrofa asta neașteptată. Nu-i comunicai nimic lui Domenico, dar îl rugai să fie mai uman cu Haralambe, insinuând că directorul ar putea să se supere, și atunci iar dăm peste păduchi.

Din umanitate ori de frică, peruvianul fu bun, la ședința următoare, explică cu seriozitate și chiar întârzią, cu persecutatul său, mai mult decât era obligat. Haralambe părea mișcat. În taină, îmi spuse să-l însoțesc acasă la el, în seara aceia. Asta voiam și eu.

Mă dusei.

Într-o odaie mare, plină de colb, –mobile schiloade, cărți, vrafuri de manuscripte, statuete, tingiri și farfurii murdare, boarfe de tot felul zăceau clae peste grămadă.

— Nu căta la dezordinea asta…, îmi zise el cu un aer de om blazat. N-am femee și *nici* chef să fac orânduială. Am altele în cap…

Mă rugă politicos să iau loc, scoase o mașină de spirt și „răsuci“ cu îndemânare două cafele, pe cari le vărsă în niște feligeane pe jumătate spălate.

— N-am apă îndeajuns, se scuză el, dar poți să bei fără teamă: nu-s bolnav.

Apoi, nici una nici două, se așeză pe scaun, trase din țigare și-mi trânti, așa, din bun senin, cam cele ce urmează:

— Da… Oamenii nu-s la fel… Unii sunt măgari: se mulțumesc cu *materia*. Eu nu sunt dintre aceștia. Pe mine mă preocupă *psihicul*.

Adică cum? Să trăiești ca o vită și să dispari fără să lași o urmă? Asta nu se poate! Asta e mai rău decât dacă n-ai fi existat niciodată. Existența e *urma*, dovada că ai avut un suflet. Omul care nu poate să facă *dovada* asta e un animal.

Iată de ce am încercat să fac totul pentru ca să las o *urmă*, dar nu știu dacă am reușit. Cei cari *știu*, nu mă iau în seamă, mă cred nebun. Și d-ta vezi bine că-s teafăr.

Am să ți-o probez, citindu-ți o piesă a mea, una scurtă, o dramă în două acte.

Luă un vraf de hârtie și începu. Și sfârși. Dar eu n-am înțeles aproape nimic, dat fiind că limba grecească *literară* n-o pricep.

Tot ce-am înțeles, vreme de două ceasuri, e că cititul era distins, nuanțele variate, mimica bogată. Un actor dramatic.

Se înnoptase. Nu-mi ceru să-mi dau părerea.

— Stai să mâncăm.

Scoase pâine, măsline și salată, toate într-o stare de curățenie îndoelnică.

Înădușise. Își desfăcu cămașa la gât; și pe când mânca, mă uitam cum pielea i se plimba pe umerii grumajilor, străvezie ca un pergament. Privirea o avea pierdută în obscuritatea camerei. Hrana părea să-i fie o corvoadă. Visa mereu:

— Asta e numai o parte din ce-am făcut… Ai să mai vezi și altceva, dacă te interesează. Am scris o disertație asupra acusticii teatrelor antice în plin aer. Vino mâine să ne plimbăm pe la Acropole.

M-am prezentat a doua zi la ora fixată. Din nefericire pentru mine, iar nu înțelesei mare lucru: explicațiile lui erudite păreau a fi o citire din elineasca veche.

Îmi arătă placa comemorativă fixată de Tocilescu, cu prilejul vizitei studenților români. Îmi vorbi de deosebirea între coloanele dorice și ionice; explică ce formă a avut cutare bucată care lipsea la un monument; descrise cu amănunțime obiectele aflate în muzeul de pe Acropole. Apoi, la poalele muntelui, –plimbându-ne prin ruinele teatrului Dionysos și tălmăcindu-mi câteva din sutele de nume săpate pe speteaza fotoliilor de marmoră îngălbenită,– ajunse la acustică, îmi arătă o cavitate enormă practicată în subsolul teatrului, răcni în aer și-mi spuse să pun urechea la gaura de la picioarele noastre. Timp de un ceas îmi vorbi numai de teatru antic și de tehnica acusticii lui.

Mă întrebam: nu vede el că nu-l pricep? Nu vedea. El nu vorbea pentru mine, ci pentru nevoile *psihicului* său.

Ne-am despărțit la prânz, fără să știu de ce. La ora două trebuia să vizităm templul lui Theseu și pretinsa închisoare a lui Socrate.

Pe-acolo, altă polilogie, care mi-a făcut capul călindar și nu m-a învățat aproape nimic, căci sunt un necioplit.

Acum eram curios să știu ce naiba a împins pe omul acesta la luptă și la atletism, ce raport era între filosofie și bușeală pe de pomană.

În seara aceleiași zile, acasă la el, Haralambe scoase o vioară și mă asurzi cu sârguință. Eram nemângâiat.

— Toate astea-s bune, făcu el, obosit, dar nu-s pricepute. Artele, filosofia, sunt create de oameni mari și oferite măgarilor ca să le guste. E greu… Din cauza asta, m-am decis să deviu gimnast, arta *plasticii vivante*, „higienă a frumuseței corporale“. E pe înțelesul tuturora.

Am fost bun gimnast și sunt vânjos. Dacă reușesc să ies întâiul la un joc olimpic, societatea noastră îmi va face un bust, după moartea mea. E și asta o *urmă*, o dovadă c-ai avut suflet, un fel de nemurire.

Și își șterse fruntea de sudoare.



Câteva zile mai târziu, la o ședință de lupte, Domenico se certă cu directorul, fu cât pe-aci să se ia de beregată cu grecii, –și așa ne văzurăm din nou fără pâine.

Atunci îi spusei care era focul ce mistuia pe Haralambe: *Nemurirea*.

Profesorul de nemurire ridică umerii. N-avea chef de vorbă:

— Nemurirea ar fi bună, zise el, dacă n-ar exista păduchii!…

Două zile fu încruntat. A treia zi, dis-de-dimineață, se deșteptă înaintea mea, fapt neobișnuit. Era negru-verde la față. Se îmbrăcă mașinalicește, fumând țigare peste țigare.

Apoi începu să se scotocească prin toate buzunarele. Scotea bilete, scrisori, petece de hârtie, și le rupea. Dintr-un carnet smulse mai multe file. Pe alocurea, mâzgălea nu știu ce. În fine, vorbi:

— Vezi tu aste două degete? făcu el, punându-mi sub nas arătătorul și mijlociul de la mâna dreaptă, le vezi…?

— Le văd.

— Ei bine: iar a sosit unul din acele momente de ananghie, când va trebui să-mi pun libertatea în joc ca să ies din încurcătură! Voi cere azi, acestor două degete, artă!… Genialitate!… Le voi cere să se introducă pe

nesimțite într-un buzunar bine păzit și să mă scoată din mizerie. Știi tu ce înseamnă asta?

Domenico mă privea cu ochi sângeroși.

— Da…, îngânai eu. Trebuie să fie teribil…

El îmi silabisi cuvintele:

— Tre-bu-ie să fi-e te-ri-bil… –Nu teribil,– mortal!… Nu e teama, nu e riscul, nu primejdia… Inima și răsuflarea se opresc, sângele devine otravă!…

În clipa când le introduc într-un buzunar, eu simt aceste două degete arzând în focul infernului!

Domenico trebuie să fure… Și furtul lui nu e ocrotit de legi, ca al bogătașilor.

Retrăgându-se doi pași, el își trânti un pumn în piept:

— Eu sunt mai artist, eu am mai mult geniu decât rufianii cari fac „artă“ de repaos!

Arta mea, –o bătălie!

Se opri. Așezat pe un scaun, în mijlocul camerei, cu coatele sprijinite pe genunchi, părea că luptă să-și reia calmul.

Apoi, cu glas potolit:

— Mă duc să mă plimb cu trenul între Atena și Pireu… Am să încerc o lovitură. Dar numai în condiții prielnice.

Sunt mulți turiști cari umblu cu capul în lună. Dacă răușesc, ai să mă vezi, –dacă nu, să știi că sunt prins, pentru întâia oară în *cariera* mea…

………………………………………

În dimineața următoare, apăru ca o vijelie, îmi aruncă cincizeci de *drahme*, mă sărută, și, –în clipa de a se face nevăzut,– îmi zise:

— Te las!…

Haralambe al tău caută nemurirea… *după viață*. Nu asta e nemurirea mea!

SOTIR

1922

Trenul se opri în gara Constanța, pe la prânz. Adrian coborî, acoperindu-și urechile cu gulerul paltonului. Afară, viscol cumplit. Strămutări mari și vijelioase de zăpadă, purtate în vârtejuri de crivăț, ca niște nori, măturau cu furie străzile orașului.

Pe ici, pe colo, apărea ca într-un vârtej, se proptea o clipă și dispărea, un biet turc sau alt locuitor dobrogean –cu ilic și cu șalvari– luptând cu vijelia și ținând șalul turbanului strâns înfășurat în jurul capului. Adrian se întorcea uneori și-l privea cu milă: „Cine știe unde s-o fi ducând“.

În piața Ovidiu, el nu găsi țipenie de om, pe care să-l întrebe unde se află restaurantul „Macedonia“, și se învârti de mai multe ori în loc, uitându-se la firme. În vitrina unei mari librării, el văzu expus, cu ostentație, un tablou impunător reprezentând un peisaj de iarnă. Cu tot frigul, Adrian nu putu trece fără a-l privi cu admirație: „Da! își zise părăsind vitrina, e frumos, foarte frumos, dar ce e frumosul, singur?!“

Și dând după colțul librăriei, căzu cu ochii drept peste restaurantul „Macedonia“, intră și străbătu printre mese până la tejgheaua unde se afla birtașul.

— Ai putea dumneata să-mi spui, dacă vine pe aici Sotir, matrozul bărbos de pe „Dacia?“ întrebă Adrian, fără prea mult înconjur.

— Da! vine regulat, dar numai după masă, ca să-și ia cafeaua și să mai pălăvrăgească, răspunse negustorul, care era bulgar ori grec, sau poate chiar român, în orice caz, avea ceafa groasă și-i crăpa cămașa în spate.

— Bun, am să mănânc aici și voi aștepta.

Era la prânz. Adrian își scoase paltonul, luă loc la o masă neocupată de lângă intrare și fu servit.

*

Pachebotul „Dacia“ era unul din cele patru vapoare frumoase ale statului și care făcea cursa Constața-Alexandria, în Egipt. Adrian, abia sosit la Constanța, avea să se îmbarce pe el a doua zi. Sotir, matelotul de care întrebase pe birtaș, era de fapt cambuzier pe acest vas și, în același timp, una din acele curiozități internaționae pe care nu le întâlnești decât prin cârciumile onorate de muncitorii mărilor: nu unul dintre acei „mai

zgomotoși" și povestitori de povești fără de sfârșit, cum se întâmplă cele mai adesea, ci un om straniu prin contradicțiile firii sale: capacitate, hărnicie, cinste, cunoștințe multiple în nenumărate meserii, pe de o parte: iar pe de alta, vestita sa statornicie, nesupunere, furii și capricii neînțelese. Unul dintre numeroșii săi comandanți pe bastimentele streine îi spuse într-o zi:

— Bravul meu Sotir, dacă ai consimți să stai cinci ani liniștit sub ordinele mele, te-aș face secund!

— Mi-e teamă de mucigai… comandante! i-a răspuns el. Și apoi, nu vreau să fiu secund și sub „ordinele" dumitale, ci primul și sub ordinele mele: să nu vă închipuiți că-mi porunciți întru ceva.

Spunea adevărul, căci nu accepta decât posturile în care, odată la curent cu munca, se executa cu atâta punctualitate, încât orice intervenție devenea de prisos și târa după dânsa demisia lui.

Adrian îl cunoscuse, în timpul verii anului expirat, într-un mic birt din Sinaia, unde în focul unei aprige discuții obștești asupra mișcării revoluționare, care se întindea repede în vremea aceea, Sotir, a cărui ironică rezervă Adrian o remarcase, interveni brusc, avându-i dintr-o dată întrebarea următoare:

— Ce ești tu: A ori S? (Anarhist sau socialist?)

– Eu sunt constructor! Am doar sete de demolări! răspunse Adrian, cu mândria neofitului.

– Ai vreun echipament?

– Îl înjghebăm cum putem.

– Și o să fie loc pentru toată lumea, în noua vostră construcție?

– O să fie loc pentru toată lumea, afară de leneși!

– În cazul ăsta, eu n-am să fiu acolo: mie îmi place lenea! făcu Sotir, răsturnându-se spre perete, strâmbându-și mai tare nasul deja strâmb.

Toți lucrătorii izbucniră în râsete, căci omul care spunea că-i place lenea era plin de ghips, var și praf, de la cap până la ghete. Adrian râse și el tare la această glumă:

– La naiba, atunci, cu un leneș!

Apoi, soarele fiind încă sus, ieșiră împreună să facă o plimbare, cam fără scop, și se pomeniră pe una dintre mândrele alei ale unei mândre reședințe regale. Adrian se simți numaidecât atras către acest om, mult mai vârstnic decât el, grație instinctului de aventură care clocotea în adâncul ființei sale.

Iar tandrul aventurier, ce era Sotir, nu întârzie nici el, la rându-i, să recunoască în tânărul idealist, cu inima în palmă, un discipol de-o egală tandrețe.

Sotir respira din toată persoana acel aer al înălțimii care emană din mari grupuri voioase ce coboară de prin munții Elveției în toate serile de vară – aer dătător de dorinți și care face, trebuie să facă, întâiul farmec al tuturor acelor călători ce nu cunosc graniță, cărora întreg pământul le este patrie și ale căror plecări și sosiri neîncetate sunt adesea hrana principală.

Tot plimbându-se, se îndepărtaseră pe o potecă ce părea să nu se mai sfârșească –și atunci îi fu dat lui Adrian să asculte, pentru întâia oară în viața sa, răsunetul zguduitor al unui mare glas libertar, proclamarea mistică, cu colorit biblic, a celei mai nobile dorinți omenești, când ea se manifestă în starea de pasiune: aceea de a se mișca după propria sa viață și de-a înlătura orice constrângere mai dureroasă decât moartea. Adrian, care era, fără să știe, complet impregnat de această sfântă patimă, dar voia să numească pe oameni cu un nume cunoscut, întrebă pe Sotir:

— Deci ești anarhist?

Și acesta, puțin cam dezamăgit, căci se credea înțeles mai bine, răspunse cu simplicitate:

— Nu… Nu sunt anarhist… Eu sunt numai un om care iubește libertatea și caută să și-o guverneze, s-o ordoneze. Sunt, cu alte cuvinte, un om liber, pe când anarhiștii nu sunt oameni liberi și nu iubesc libertatea: ei cred că sunt și cred c-o iubesc, dar felul vieții lor dovedește doar nesupunere a tot ce vine de afară si supunere dulceagă față de tot ce vine dinăuntru. Ei sunt, deci, dezordonați. Or, există o ordine și o guvernare în toate cele, în Univers și deci în dragostea noastră pentru libertate de asemenea trebuie să existe, căci nu tot ce vine dinăuntru e îndemn la dragoste. Cea mai mare parte dintre oameni sunt născuți să fie sclavi. A fi om liber, nu e o treabă așa de ușoară, cum cred anarhiștii –și nu e ușoară nu numai azi, dar nici mâine, nici în zece secole. A fi sclav, nu înseamnă a avea lanțul muncii nituit în jurul coapsei— după cum, a fi om liber, nu înseamnă deloc a munci pe socoteala ta sau chiar a nu munci nimic. Sclavul e materia brută, destinată prin naștere a fi comandată cu brutalitate, cu izbituri –materie fără calitate, substanță josnică și supusă, înainte de toate, josniciei sale. Ea este, în opoziție cu materia superioară din care e alcătuit omul liber, ceea ce nisipul e față de pământul fertil și fără altă mișcare decât aceea care-i este impusă prin voința altora, așa cum nisipurile Saharei sunt comandate de vânturi, și

atunci mișcarea ei e catastrofică, oarbă, ea înghite totul! Asta e puzderia sclavă și sclavagizatoare, platforma care servește ori nu unui cap încoronat, ori unui democrat, ori, pur și simplu, numai unui demagog. C-o fi vorba de gloatele mahalalelor sau de gloate mai restrânse, ca de pildă cele care urlă prin parlamente, ele sunt totdeauna conduse de-o mână tot așa de sclavă, tot așa de josnică, dar care a reușit să se impuie pentru moment, mână care nu cunoaște decât două forme de existență: a izbi sau a fi izbită. A domina sau a fi dominată: și cum, atât într-un caz cât și în celălalt, e vorba de aceeași silnicie în ochii omului liber, cum ai vrea să fie vorba de libertate în aceste două dominațiuni?

Sotir tăcu o bună parte de drum, ca să-i dea și lui Adrian putința de-a se rosti:

– Care e dar, forma de guvernământ? întrebă acesta, cam cu ciudă.

Sotir dădu din umeri:

– N-am nici una…

– Apoi, atunci, ești tot anarhist!

– Nu tocmai: anarhiștii, devenind majoritate, vor fi nevoiți să ia puterea și să formeze un guvern, ori dacă nu, el va fi format din cei ce nu sunt anarhiști, căci nisipul omenesc are nevoia de-a fi împins, el n-are inițiativă, nici dragoste pentru altceva decât pentru ce e contrariul libertății. Deci, unde vezi guvernarea fără guvernământ, fără silnicie, această admirabilă definiție a libertății? Căci e fapt sigur că obligată să ia corp viu peste o materie moartă, sublima expresie a libertății nu va mai fi decât o dezgustătoare caricatură a idealului, o fină țesătură de mătase dată pe mâna unui nebun!

Libertatea, dragul meu prieten, adevărata libertate, aceea care se supune legilor ei însăși, e armonia, evoluția fără izbituri. Ea nu se află decât în mișcarea astrelor, unde domnește comandantul suprem, ordinea fără cusur și fără slăbiciune. Pe pământ, o întâlnim, apropiată de forma ei desăvârșită care e Iubirea, la ființe mai puțin complexe decât omul. Cunoști tu viața cocorilor?

Ei bine, cocorii formează comunitatea ideală. În cârdul lor, fiecare individ se mișcă după voință, e liber să mănânce sau nu, să doarmă sau nu, să stea pe un picior sau pe amândouă și nu au a se supune decât unei singure comenzi: comanda Iubirii. Supunerea la această comandă, nu cunoște silnicie. Când în toropeala căldurilor de vară, în plină singurătate a câmpiei, întregul cârd ațipește pe apucate, o santinelă rămâne de veghe,

gata în orice clipă să lanseze strigătul de pericol. Străjerul acesta știe că supunerea e absolută, fiind reclamată de iubire și el își ia zborul, fără să se ocupe dacă vreun membru a păcătuit legii, dintr-o pricină ori alta: asta nu mai e treaba lui. Iar când toamna sosește și vântul de miazănoapte începe să le umfle penele în răspăr, ei devin melancolici: toți membrii știu că un fior al iubirii plutește pe deasupra lor. Câteva zile mai târziu, în toiul așteptării generale, un țipăt brusc și pătrunzător, urmat îndată de zbor, electrizează tot cârdul, aprinde comunitatea –și astfel ordinul de plecare către țările calde e dat de acela care prin sensibilitatea lui poartă în el geniul speciei și care se află întotdeauna în fruntea stolului ce înaintează în unghi obtuz, cu vârful înainte.

Iată toată libertatea pe care o putem dori oamenilor, adevărata anarhie, aceea pe care n-o vom avea niciodată, căci, zice-se, noi suntem ființe superioare cocorilor.

În seara acelei zile de vară, ambii amici se despărțită, făgăduindu-și să se revadă a doua zi, dar nu se mai revăzură. Adrian, care lucra vopsitoria la un patron, fu transferat la București, în dimineața ce urmă neuitatei seri. Băietanul nostru însă avea inimă de amant în amiciție: nu mai putu uita pe Sotir. Și de câte ori se întâlnea cu mateloții de pe cargoboturile românești care „făceau“ Constanța și aruncau ancora la Brăila –orașul său natal– nu uita niciodată să întrebe de Sotir. Astfel, află într-o zi că colindătorul de la Sinaia își reluase vechea meserie de „lup de mare“ și că acum se afla pe „Dacia“.

Știrea asta dădu foc pulberei. El hotărî să plece în Egipt, unde un alt bun prieten al său se afla de câteva săptămâni și-i descria minuni de basme feerice.

Dar, asta însemna să părăsească țara, ceea ce complica daravera: trebuia un pașaport.

Ei!… De-atâta lucru o ști el, Sotir, să se învârtească. Apoi, mama sa, văduvă, al cărei unic fiu era, se înspăimântă:

— Vai de mine, maică, ce-ți trăsnește prin cap! Să te duci la harapi, peste nouă țări și nouă mări! Neam de neamul nostru n-a umblat pân așa depărtări…

*

Sfârșindu-și masa, Adrian ceru o cafea turcească și aprinse o țigară, apoi, cu ochii țintă la ușă, se abandonă acelei visări nevinovate a lucrătorului care se crede la adăpostul grijilor, fiindcă are în buzunar cu ce trăi două săptămâni. Și, închipuindu-și ce ochi va deschide Sotir, căzând tronc peste dânsul, Adrian surâse unei mulțumiri de sentimental.

Sotir intră singur și se frecă de masa lui Adrian, fără să-l vadă. Acesta îl apucă de pulpana hainei și atunci, într-adevăr, cambuzierul deschise ochii mari, de mare prieten:

— Ia te uită, colo! Ce mai faci, mă? Când ai venit?

Adrian îi prinse mâinile într-ale sale, și-l trase lângă dânsul.

— Stai aici, lângă mine, mai înainte de toate, ca să te simt cum trebuie! Nu-i așa de scurt ce am să-ți spun.

Și strigând pe chelner:

— O cafea pentru Sotir și încă una pentru mine!

— Ia să te iau acum la rost, ștrengarule! se repezi Sotir, făcându-se că-l strânge pe Adrian de gât. Așa știi tu să-ți iei bună ziua de la prieteni, când speli putina?

Având răspunsul gata pe buze, Adrian își cercetă prietenul cu ochi umezi de amant al prieteniei: șapcă de „ieșire“ cu cozorocul pe frunte: sprâncene stufoase, umbrind doi ochi negri ce se ofereau să vezi în ei ceea ce-ți stă în inimă: nasul cărnos și tot strâmb: mustață și barbă din berechet, să mai dea și la spâni! Iar peste toată acea față arămie, peri negri și peri albi. Țigan cărunt! Ce mai încoace-ncolo! făcu Adrian strângându-i mereu mâinile. Apoi:

— Mă crezi tu în stare să te fi părăsit în chip așa de nedemn din bunăvoia mea. Nu… Tu nu poți să crezi așa ceva… Părerea mea de rău a fost mai mare decât a ta, sunt sigur… Dar, n-aveam ce să fac: patronul m-a luat ca pe-o unealtă și m-a „bombardat“ la București. Tu știi, doar, că nu eram liber ca un cocor… Acum, însă, da! sunt liber ca o pasăre!

— Pentru cât timp? întrebă Sotir, cu oarecare ironie.

— O știu… Dar, nu mi-o aminti! Vreau să uit acum, cu totul, lanțul muncii și să simt cât mai puternic fericirea de-a mă afla lângă tine.

Sotir plecă capul spre urechea amicului și întrebă în șoaptă:

— Mă iubești așa de tare?!

Adrian îi înșfăcă brațul:

— Da, Sotir, te iubesc tare de tot.

— Și ce-ai face pentru mine?

— Tot! De-ai fi în pericol, aș striga ca cocorul tău de geniu, dar n-aș pleca decât după ce te-aș scăpa.

Sotir părăsi aerul său ironic: cu o căutătură temătoare în juru-i, el zise:

— Da, Adrian, nu te înșeli: sunt un prieten, dar nu pentru toată lumea. M-am gândit și eu adesea la tine, întrebându-mă ce vei fi devenit. Ia, spune-mi, acum, ce cauți la Constanța pe o vreme ca asta? De lucru?

— De lucru, dar… în Egipt!

— Vrei să pleci în Egipt? Adevărat?

— Adevărat. Care-i părerea ta?

— Și când vrei să pleci?

— Mâine-seară, cu „Dacia" și cu… tine!

— Tu știi, deci, că sunt pe „Dacia?"

— Am aflat-o de la un marinar, la Brăila, și m-a încurajat.

Sotir deveni serios. Scoase din buzunar o cutie luxoasă de țigări egiptene, oferi lui Adrian una și se servi.

— Îți îngădui asemenea lux? Întrebă Adrian, trăgând lacom din țigara aromată.

Întrebatul, părând a veni de departe, răspunse:

— Îmi îngădui, dragul meu, tot ce doresc, dar nu doresc decât ce pot să am. Cutia asta costă la Alexandria un franc și treizeci.

Apoi, inspirând cu neliniște fumul din țigară, uitându-se în stradă, reveni la întrebarea amicului său, pe care o uitase:

— N-aș putea să-ți spun numaidecât tot ce cred asupra boacănei pe care o faci, căci, desigur, tu faci o boacănă plecând. Cunoști vreo limbă străină?

— Greceasca, binișor.

— Greceasca e destul de răspândită în Egipt, dar cum sunt sigur că tu n-ai să te mărginești la atât și că nu faci acum decât să deschizi seria boacănelor, ar trebui să mai știi nițel și din alte limbi, mult mai răspândite: franceza, italiana.

Asta nu e tot. Cu limbi sau fără limbi, tot ai să tragi pe dracu de coadă – bineînțeles, dar suferi mai puțin când știi să te rostești în limba unei țări. Chestiunea principală însă e să suferi singur, și să nu produci suferințe: nu lași pe nimeni în urmă, care ar putea să plângă de te-ar pierde?

— Cineva deja plânge de trei zile!… apăsă Adrian, întristându-se.

— O mamă?

— Da.

Sotir văzu durerea întipărită pe fața lui Adrian și fu sigur că a pus degetul pe o rană vie. Așa fiind, nu voi să cerceteze mai departe și, ca să-l distragă gândurilor de-acasă, se ridică:

— Nu suntem bine aici. Se uită ăștia la noi ca boii. Hai aiurea. Ai văzut marea?

Adrian, care era acum sub asaltul gândurilor răscolite de ideea răspunderii sugerate de Sotir, devenise melancolic. Răspunse fără elan.

— Nu… N-am văzut niciodată marea…

— Bun, să ieșim atunci de-aici.

*

Afară, Crivățul se ostoise, dar gerul de ianuarie făcea să crape pietrele. Cei doi amici se îndreptară spre platoul care domină marea, din partea Cazinoului. Adrian părea cu totul abătut, iar Sotir, care de-abia începea să-și cunoască prietenul, se mustră în sinea sa de pripeala în a spune adevăruri unui amic recent, precum și de stângăcia cu care a făcut-o. El încercă să-l distragă, vorbindu-i de frumusețile ca și de pericolele mărilor, dar tovarășul său nu răspundea decât de formă: gândurile sale erau departe. Fraza lui Sotir: „Nu lași pe nimeni în urmă, care ar putea să plângă de te-ar pierde?“ îi revenea ca o mustrare de cuget. A trebuit să vie întrebarea lui Sotir, pentru ca să-și dea seama că mama lui plânge. Și Adrian trecu în revistă tot ceea ce mama lui îndurase pentru a-l crește.

— Dacă te-aș cântări ca aur, dragul mamei și dacă mi-ar da cineva tot aurul cântarului, încă n-aș fi răsplătită de ce-am îndurat ca să te fac mare.

Cuvintele astea îi fluturau sub ochi, cu litere de foc.

La un moment dat, un curent de aer umflă platoul și atunci, ridicând capul, rămase pironit locului: de pe înălțimea malului unde se aflau, marea se desfășura dinaintea ochilor, ca un imens câmp arat –un câmp ce ridica piscuri spumoase, verzi-străvezii, în apropiere, din ce în ce mai negre și din ce în ce mai mici, în depărtare, până hăt, la orizont, unde, nemișcător ca și zarea, se contopea cu cerul de plumb. Zgomotul înăbușitor al valurilor, care se spărgeau aproape regulat, umpleau văzduhul de un cutremur pe care numai țărmurile mărilor îl cunosc în zilele de furtună.

Adrian contemplă, mut de înfiorare necunoscută, această priveliște ce i se oferea pentru prima oară în viață.

Sotir îl iscodea cu coada ochiului.

— Ei… cum ți se pare?
— Mi se pare că, pentru a cunoște și simți astfel de măreții nebănuite, multe sacrificii trebuiesc acceptate… răspunse Adrian, cu glas stins.
— Netăgăduit… Tuturor oamenilor nu li-e dat să cunoască tot ce e demn de cunoscut pe lume.
— Mai ales când te-ai născut sărac… completă Adrian.
— Tu nu te-ai născut sărac, replică Sotir. Tu te-ai născut bogat. Câți feciori și fiice de vistieri n-am plimbat eu de-a lungul mărilor, da câți la sută dintre ei au văzut în elementul ăsta altceva decât apă, multă apă neagră așa cum, odată, servind de călăuză unui turist, în Cordilieri, bietul om nu se mai sătura de-a exclama: „Ce de piatră! Ce de lemnărie!“. Așa: apă, pietre, lemn fiecare vede în natură, ceea ce poartă în suflet! Dar, ia spune-mi, Adrian, nu ți-e frică să te încredințezi unei astfel de puteri?
— De ce să-mi fie frică? și pe Dunăre poți să te îneci. Moartea este peste tot: pe stradă, o olană îți cade în cap și te omoară. Dimpotrivă, într-un naufragiu pe mare moartea însăși trebuie să aibă măreția ei. Dar, înainte de-a te gândi la moarte, văzându-te pierdut, zile și nopți de-a rândul, pe o casă plutitoare, condusă cu știință de om, îți vine mai curând să te gândești la măreția vieții. Dar, după o pauză: N-am putea să intrăm în vreo cârciumă, de unde să mă satur privind marea, fără să îngheț? N-am bănuit niciodată că pământul are orizonturi așa de depărtate!
— Vai de capul tău, băiete! Nenorocirile tale nu fac decât să înceapă!
Sotir își luă prietenul de braț și porniră spre cazinou. La intrare, Adrian se opri nedumerit:
— Tu vrei să intri aici?
Fără să răspundă decât cu un semn din ochii râzători, Sotir îl împinse înăuntru și, atunci, Adrian se văzu într-unul din acele localuri publice pe care boierii le construiesc cu mâinile lucrătorilor, dar unde lucrătorii nu mai pot să intre după terminare; unde prețurile consumațiilor sunt ridicate cu atâta nerușinare, încât boierul-patron ar merita să fie trimes numaidecât la Jilava; și în care localuri, chelnerii îmbrăcați în veștminte de maimuțe, ca și stăpânii, sunt pe atât de obraznici cu clientul de înfățișare modestă, pe cât ei sunt de lingușitori și slugarnici cu odrasla ciocoiască, venită acolo dinadins, ca să arate curvei, pe care o conduce ca pe chiori, cât îl costă banii de ieftin și cum știe el să-i arunce pe fereastră.
Și, într-adevăr, îndată ce amicii noștri intrară, obrăznicia personalului se dovedi. Un lacheu cu livrea de circ, ai cărui nasturi de tinichea strălucitoare

îl făcuse să uite că s-a născut în bălegar, își întoarse fața după ușă și surâse cu discreție de valet. Sotir îi șopi ureche:

— Să nu crezi, băiatule, că sunt damblagii toți acei care n-au nevoie de un prost ca să le deschidă ușa neîncuiată!

Luând loc la o masă într-un colț, lângă galeria cu vedere la mare, un alt lacheu cu frac, plastron strălucitor și cărare de vițel lins pe creștet, se prezentă. Țeapăn și grav, el întrebă, cu buze de lipitoare lihnită:

— Ce doriți?

Sotir, vădit scârbit, răspunse uitându-se afară prin geamlâc:

— Am dori, mai întâi să știm dacă nu cumva vrei să ne iei la bătaie… Iar, după asta, o sticlă de vin alb.

— Ce marcă?

— Lasă „marca“ la o parte și dă-ne o sticlă de vin alb.

Bucuros că poate să se răzbune, sluga lui dârloagă se răsti:

— Casa noastră, domnule, garantează marca vinurilor sale indigene și străine!

— Vrei să discuți cu mine, flăcăule? Casa voastră nu poate să-mi garanteze decât că buzunărește.

După ce fură serviți, Adrian zise:

— De ce m-ai adus aici, Sotir? Nu suntem destul de bine îmbrăcați pentru un local ca ăsta. Pe urmă, scumpetea.

— Suntem destul de bine îmbrăcați, pentru ca tâlharul de stăpân să ne accepte banii noștri, care n-au miros. Cât despre scumpete, ce să-ți spun? Face un prieten bun nebunii și mai costisitoare, când vrea să dezmierde un alt prieten bun, atins de inimă acră!

Adrian observa în ochii cambuzierului o sclipire stranie, lunga sa față, arsă de vânturile mărilor, părea unsă cu grăsime, de când se aflau în acest local, încălzit peste măsură. Părul vâlvoi și barba în dezordine îi dădeau o înfățișare sălbatică.

Sotir scoase batista și-și șterse fața, cu o mișcare ce trăda oboseala.

Adrian se crezu vinovat, îi luă mâna și-i zise:

— Iartă-mă, dacă-ți pricinuiesc vreo supărare. Nu-mi căuta mie… Eu am, adesea, ca adineauri, momente când mă îndoiesc că mă aflu pe un drum bun și remușcărle de-a părăsi mereu pe mama mă copleșesc. În asemenea clipe, prezența unui amic ca tine e binefăcătoare. Totdeauna mi-a fost binefăcătoare prietenia.

— Ai mulți prieteni? Întrebă Sotir cu o liniște neîncrezătoare.

— N-am mulți. Am unul singur, un rus, dar, mare ca tine, înțelept și cu inimă!

— Unde se află?

— La Cairo. Gândul că ne vom regăsi din nou, mă susține în lupta ce-o dau acum cu icoana mamei, care mă cheamă acasă.

Chelnerul aduse vinul, desfundă sticla și turnă lichidul. Sotir ridică paharul, ciocni cu Adrian și zise, cam pe ton ironic:

— În sănătatea prietenului tău din Cairo!

— Sotir, tu nu mă crezi! făcu celălalt cu ciudă.

— Ba, aș vrea să te cred… Dar, tu nu crezi că te înșeli?

— Cum nu cred că mă-nșel cu tine!

— Cu atât mai bine. Și ai vrea tu să împărți cu mine acest amic din Cairo?

— Asta e dorința mea cea mai mare, deoarece, între doi oameni care se iubesc, o lume întreagă de amici încape. Dar, ia spune-mi Sotir: tu ești lipsit de-o bună prietenie?

— Ba, nu-s lipsit, răspunse Sotir, sprijinindu-și bărbia în palmă, nu-s lipsit: o am, înainte de toate, pe a mea, care-i mai sigură și apoi…

— Și apoi?

— Pe aceea a nectarului ăsta! făcu el, sorbind o înghițitură și plimbând vinul cu voluptate prin gură.

Ochii lui Adrian se măriră:

— E groaznică destăinuirea ta! Ce vrei să mă faci să înțeleg?

— Vreau să te fac să înțelegi, fără a te exaspera prea mult, că un om născut pentru prietenie își duce viața ca o floare în seră… dacă n-are un foc nestins.

— Cu alte cuvinte, tu crezi că prietenia nu există?

— Nu vreau să spun asta. Ea e rară, dar ar fi să-i negăm evidența, dacă am nega-o. Totuși, pretind că nimeni nu vine pe lume cu un amic lipit de șira spinării, așa cum fiecare vine cu plămânii săi –și vezi tu, dragă Adrian, sclavul prieteniei nu respiră decât cu plămânii acestei amante. Tu îmi pari un astfel de sclav. Eu însumi am fost și mai sunt și azi, prin nostalgie, căci într-o zi ori într-alta amanta ne părăsește. Ea ne părăsește în urma modificărilor la care orice inimă omenească e supusă: adesea, grație evenimentelor care sunt mai puternice decât inima omenească și, câteodată, prin propriile noastre greșeli, deoarece iubirea pasionaților e incomensurabilă; ea înăbușă, strângând prea tare.

Sotir se opri și-și turnă un al doilea pahar, pe care-l goli imediat, și umplu din nou pe cel al lui Adrian, care abia se terminase. Aprinseră țigări. Vorbind de înăbușeală, el avea aerul de-a se înăbuși. Mișcările sale deveneau din ce în ce mai mașinale. Privirea era vagă. Adrian tăcu, cu religiozitate, bănuind că prietenul său își răscolea dureri care-i mocneau în fundul inimii. Sotir reluă firul, ca și cum ar fi vorbit sieși:

— Dar, acela care poate să iubească cu o astfel de pasiune un om, iubește cu aceeași putere tot ce e frumos: și există obiecte mai puțin capricioase decât amiciția, care se oferă iubirii sale. Acela care e înzestrat cu un dar, se avântă pe aripile lui și dacă durerea sa e atât de mare, încât hărțuielile vierii zilnice nu-l mai ating cu cu influența lor nefastă, atunci această durere produce opere în care orice om de simțire se regăsește. E arta desăvârșită.

Artă! Iată încă un prieten mare care trădează cu ușurință… Un alt Dumnezeu, care te părăsește tocmai când crezi că i-ai căpătat toată prietenia. Ca un vampir, el te subjugă, sugâdu-te: îți cere tot sângele: te vrea în întregime. Și, după ce te-ai dat, e de-ajuns să întorci o clipă ochii la o parte… el nu mai e!… A fost o simplă vizită. Dar, după vizita asta, tu rămâi… însărcinat. Ce greșeală ai făcut? Ai fost prea legat vieții? Ori te-ai deprins prea tare de ea? Nimeni nu știe. Acela însă, care, ca mine, n-a fost dăruit cu putere creatoate, deci n-a simțit puterea zvâcnirii ce răsare din nimic și tremură ca o văpaie de sticlă topită și umple viața — acela se mulțumește cu ceea ce e în afară de artă. Și, ceea ce e în afară de artă, e imens, căci toată viața rămâne în afară de artă. Nici un artist nu va putea niciodată s-o înlocuiască. Arta este o valoare fictivă, care are curs numai dacă se sprijină pe valorile reale ale vieții, și aceste valori nu permit nici un fals. Sinceritatea absolută ori: jos labele, bancherule!

Iată de ce e la mâna oricărui muritor să simtă arta, fără s-o facă, ba chiar fără să bănuiască existența ei: viața e totul, arta nu e decât o presupunere. Totuși, și aici e o greutate. Noi venim pe lume copleșiți de greutatea unui lest, și lestul acesta e neputința de-a fi sincer cu tine însuți. Pe nimeni nu înșelăm mai mult decât pe noi înșine. Leacul există: ca să devenim sinceri cu noi înșine, cu semenii noștri, cu viața, trebuie să ne scufundăm în căldarea unde clocotesc durerile, dureri care provin din contrarietatea simțurilor nestatornice, să ne ardem până la os și să revenim la lumină. Dar, iată că, revenind, se întâmplă că izvoarele iubirii rămân în căldare, și atunci individul devine o mortăciune de nesuferit chiar și pentru ființa cea mai

banală, iar viața lui e mai nulă decât a moluștei celei mai reduse. Dacă, însă, inima lui a rezistat la această grozavă căleală și izvoarele iubirii sale nu s-au secat, atunci omul se avântă cu sinceritate în admirarea frumuseților terestre, care sunt multiple și veșnice în indiferența lor, iar capacitatea sa de simțire poate îmbrățișa, atunci, Universul. Când lanțurile frământărilor noastre zadarnice cad zdrobite, viața se liberează de plumbul simțirilor mincinoase și capătă ritmul unui astru.

Dar… E amarnic. Uneori e chiar amarnic de tot. Noi nu suntem creați ca să ne bucurăm de-o astfel de libertate, căci noi suntem mai complecși decât astrele: noi suferim, pe când ele nu suferă. Ființa umană e sociabilă, și sociabilitatea nu-i nimic altceva decât nevoia de-a face prostii, de-a te da de-a berbeleacul, de-a-ți frânge gâtul, dar nu singur, ci de mână cu un alt zevzec ca tine. Așa. Există un nerv în noi care ține morțiș să zbârnâie la unison cu alți nervi care zbârnâie: asta se cheamă să fii sociabil. Și dacă îi retragi omului societatea, apăi e rău…

Mi-am retras-o mie, eu însumi, scârbit de societatea proștilor și voind să văd dacă pot să trăiesc fără ei. Îmi place pământul, călătoria și dulcele farniente. Am învățat limbi, câteva, și am văzut o bună parte a globului. Am fost cultivator în pampasul din America de Sud și am crescut mii de rațe în Mexic. Știu să cânt binișor din flaut. Timp de douăzeci de ani, care au trecut ca o zi, nu m-am întreținut decât cu plantele, cu animalele, cu splendorile firii și cu flagelele ei, cu pușca, cu flautul și mai ales cu neasemuita mea inimă acră!… Am avut a face și cu oameni, atunci când trebuia să mă apăr de ei. Am gustat toată desfătarea pe care o produce munca înverșunată, dar pe care o iubești, și am dat frâu liber hoinărelii, la care aveam dreptul. Munceam uneori până ce cădeam în nas peste sapă, și trebuia să-mi torn apă pe cap ca să mă dezmeticesc. Apoi, când recolta era schimbată pe câțiva pumni de aur sclipitor și când vremea odihnei sosea, mă refugiam departe de orice privire omenească, oricât ar fi fost de sinceră, mă aruncam pe fân cosit, și acolo, timp de ceasuri întregi, uneori din zori și până la asfințit, mă abandonam forțelor misterioase care mi-au dat viață. Cele mai adesea, nu mai atârnam de existența conștientă decât doar prin acele scăpărări care străluceau, când de-o amintire, când de alta, și care erau slobozite de creierul meu somnolent și vagabond. Iar când lătratul nocturn al câinilor de la fermă și împușcătura convențională de „NU intrați” mă aduceau la realitate, n-aș fi fi putut să spun dacă a trecut o zi sau un secol.

O, Timpule! ție nu ți-e dor uneori de trecut?

Dar alcătuirile omenești au toate un sfârșit. Pierdui într-o singură lună două ființe care mă secondau cu devotament și-mi erau scumpe: o femeie, devenită soția mea, și pe fratele ei, răpiți amândoi de neiertătoarea boală a frigurilor care bântuie acele ținuturi. De-acum încolo, trebuia să trăiesc singur și cu frica-n sân, căci nu poți să te chemi în societate, când ai în jurul tău oameni care se uită în lături, când le vorbești. Și iată de ce, într-o bună dimineață, mă pomenesc sătul până-n gât, și de cultura cartofilor mei, și de privirile piezișe ale celor care mă ajutau. O inimă acră, plină de duioase tânguiri, mă făcea să mă urc pe acoperiș și să privesc zarea cu ochii ibovnicului ce-și așteaptă ibovnica. Degeaba strigam inimii: „Mai ai răbdare un an-doi, apoi vom avea bătrânețele asigurate“!

Zadarnic! Inima care nu îmbătrânește duce pe om de râpă. Haidem, deci, și de râpă!

Vând totul la repezeală. Cu mica avere rorunjită în unsprezece ani de trudă, iau calea oceanului ca un gentleman cu mantaua pe braț, costum de turist cu jambiere și bocanci, caschetă trasă pe ochi, geantă de piele de crocodil, baston cu monogram, inel cu briliant și de miliardar. Morga mea de miliardar, însă, nu împiedica pe un ștrengar, la Buenos-Aires, să mă păcălească cu o sticlă de parfum plătită, „chilipir“, o sută de franci și care era plină cu… apă chioară. Nici pe un alt afurisit care-mi ținea calea la Rio de Janeiro cu un luxos album „plin“, zicea el, cu „admirabile gravuri obscene“. Și, într-adevăr, tot ferindu-se de pasagerii de pe puntea vasului, el îmi arătă, una, două, trei gravuri, admirabile.

— Toate sunt așa, señor, una mai frumoasă decât alta. Dar, nu umbla în album acuma: dacă sunt prins, intru în pușcărie. Ai să guști pe urmă! Plătește.

Și, după plecarea vasului, mă duc în cabină să… „gust“. Prima pagină: frumoasă: a doua: și mai frumoasă: a treia: albă! a cincea, a șasea: albe! Trag eu degetul, frrr! Tot albumul era „plin“ de… hârtie albă!

Nu-i nimic. E permis omului deștept să fie și prost uneori. Căci, altfel, cum ar ști când e deștept? Și, luând din nou aerul de miliardar, mă duc și strâng mâna comandantului, întrebându-l câte „noduri“ face vasul, ce „tonaj“ și alte brașoave pe care le știu toți copiii la Sulina. Înde mâncare, glumesc în limba spaniolă, iar în salon sau pe promenada, zeflemisesc în franțuzește pe secăturile care se nasc în papură și nu știu să întrebe de o stradă, în altă țară, fără să alerge după dragoman.

Apoi…

Apoi debarc și mă plictisesc, fie la Madrid, la Paris, ori la Londra. Timp de șase luni, vântur lumea cea mai banală din câte există: leneși de profesie, proști din vocație, martiri ai „bunei“ educații –lume care poartă, drept obraz, o bășică de porc sulemenită; care dezinfectează cu sublimat un pahar, fiindcă a căzut o muscă în el; se trezește din somn la prânz și ia picături de poftă de mâncare; se culcă dimineața, după ce-a luat noaptea o curățenie, care-o face să iasă afară pe gură; vorbește ca gramofonul, strănută ca pisicile, și-și petrece un sfert din viață tăindu-și bătăturile și lustruindu-și unghiile. Asta e lumea „bună“.

După ce am văzut în ce-i sta „bunătatea“, m-am gândit să nu mor înainte de-a vedea și eu ce-i aia să „joci“ la Monte Carlo, unde „senzațiile“ sunt unice. M-am dus, m-am înfierbântat în fața jetoanelor de aur trase cu grebla pe zeci de mese verzi, am jucat și am pierdut, din vanitate, trei sferturi din ce agonisisem cu cartofii mei în unsprezece ani.

În sfârșit, iată-mă ușurat!

Somptuosul Cazino de la Monte Carlo posedă niște salonașe retrase, discrete, unde jucătorul „curățat“ poate să-și tragă în voie un glonte în cap. Nici nu m-am gândit la un astfel de sport. Dacă unii oameni își pierd capul, după ce-au pierdut averea, eu mi-am regăsit capul, de îndată ce m-am pomenit „lefter“.

Când te afli la Monaco, Genova e un pas. La Genova, Dumnezeul tuturor naufragiaților de teapa mea îmi scoate înainte pe un comandant englez, pe care-l slujisem, odată, cu cinste și cu pricepere. El mă angajă, în mai puțin timp decât îi trebui ca să-și umple luleaua. Trei luni mai târziu, treceam Gibraltarul, venind din Indiile engleze, iar după doi ani, debarcam la Plymouth, având o bună sumușoaă, câștigată în traficul de hașiș.

O șterg în Mexic, unde cumpăr o mică fermă într-unul dintre ținuturile cele mai periculoase, dar care umplu pământul cu mii de rațe, fără să-ți dai osteneală decât să le păzești. Ele nu cer decât apă, pe care o au din berechet, iar ca pază, trei puști bune. O aveam și eu pe a mea, care făcea cât șase, numai atât că trebuia s-o țin mereu întinsă împotriva celorlalte două, care erau în serviciul meu. Asta nu e o afacere ușoară în țara în care omul nu vrea să-și dea nici osteneala de-a păzi niște dihănii, dar unde un copil îți trimite un glonț, ca și cum te-ar păli cu o pătlăgică. Nu voiam să cred. Am făcut trista experiență.

După trei ani de somn iepuresc, cu pușca în brațe, îmi simțeam chimirul greu de aur, dar, într-o seară, ieșind să fac „ronda“, un plumb cumpărat cu

banii mei îmi străbate pieptul drept! A doua zi, trezindu-mă din leșin, rațele erau toate la locul lor, dar aurul din chimirul meu, însă, nu mai era, iar eu, greu rănit și singur… Cele două puști amice mă apăraseră, cum apără funia pe spânzurat.

Nu disperez. Un accident destul de banal prin partea locului! De altfel, nici nu mai aveam poftă să întreprind altceva. Se întinsese funia răbdării prea tare. Mă vindec. Și, de data asta, în loc de oameni mă înconjur de opt câini, mari ca niște viței și răi de-și mâncau cozile, sinceră societate de amici căreia n-am putut să-i găsesc pereche până azi.

„De ce, m-ar întreba cineva, că tot societatea oamenilor e mai bună?“ Dar, care e societatea oamenilor buni? Cu toate c-am fost în viață un om dibaci și în stare să-mi dau capul de perete când nu înțelegeam ceva, niciodată munca cinstită nu mi-a adus altceva decât cu ce să trăiesc de azi pe mâine. Deci, să arzi întreagă această sărbătoare a existenței, care se cheamă ziua, ziua care trece, s-o arzi din zori și până-n noapte, numai și numai ca să ții hoitul pe picioare! Apăi asta e menirea vieții? Nu are omul și cap? și suflet? și inimă? Tot ce închide cuvântul simțire și care, cel puțin la unii oameni, ocupă primul plan al existenței? Unde e societatea care să spună omului: „Trăiește cum înțelegi, cu condiția să nu faci rău altuia!“

Și, atunci, mi-am zis: am să mă omor în timp de câțiva ani, iar restul zilelor am să le împart așa cum a decis Creatorul, adică puțină vreme sacrificată întreținerii hoitului: multă vreme, tot restul vremii, pentru cuget și simțire, căci așa e drept: n-ai foame decât de trei ori pe zi, dar nu încetezi o clipă de-a gândi, a visa, a admira. Și cum în întâia încercare îmi făcusem de cap și m-am înecat la mal ca țiganul, voiam acum din două, una: să reușesc ori să pier.

Alți trei ani trecură –trei ani în care am simțit în mine pe omul de-acum o mie de secole, când duceam degetul la trăgaci de câte ori zăream o făptură umană sau auzeam un lătrat mai aprig, când mă îmbătam de pustietate, țipam de dorul unei femei cât de slute, strângeam labele câinilor și le sărutam boturile: inimă vie strânsă în cleștele menghinei!…

Ca să nu atrag iarăși asupra mea vreun plumb doritor de aur gata făcut, n-am mai vândut decât prea puțin. În schimb, aveam în față-mi, tocmai bune de a fi cărate de negustor, vreo zece mii de dihănii a treizeci de bani bucata, vândute pe loc: suma nu era de disprețuit. De astă dată, mă credeam om prevăzător.

Da de unde! Și aprigul neprevăzut sosi într-o după-amiază, pe la ora două, sub forma acelui cataclism care se cheamă ciclon. Dezlănțuit cu iuțeala fulgerului, avui de-abia timp să fug acasă și să închid în grajd cei trei câini care erau cu mine. Ceilalți hoinăreau după ouă de rață. Refugiat în etajul superior al fermei, asistai neputincios la dezastru. El fu formidabil! Un ceas după dezlănțuire, ferma nu mai avea nici acoperiș, nici ferestre, nici porți, iar interiorul era spălat de șuvoi ca un canal. Iuțeala vântului mă îneca, mă zăpăcea, apele se ridicau cu atâta furie, încât mă așteptam să fiu prăvălit cu fermă cu tot. Seara se coborî cu un răsuflet de fire obosită, iar noaptea o petrecui ascultându-i geamătul. Dimineața, în liniștea de cimitir care urmă ciclonului, printre copaci dezrădăcinați și sfărâmăruri de alte ferme aduse de potop, mai îmi rămăsese, din zece mii de rațe, vreo două sute, care pluteau capii, cu picioarele rupte, deasupra apei, în două, cu nămol. Din cei opt câini, n-am mai zărit nici măcar o coadă, o ureche, un picior! Pierderea asta îmi fu mai dureroasă decât orice: unul dintre ei mi-era mai prețios decât averea! Totul am uitat din pierderile mele repetate: n-am să uit cât oi trăi pierderea acestui prieten –căci, cu siguranță, în misterul concepțiunilor, grave abateri, stupide greșeli trebuie să aibă loc: indivizi, destinați animalității, capătă figură umană, iar animale înzestrate cu facultăți pe care le întâlnești cu greutate printre oameni, vin pe lume în piele de dobitoc.

Am plecat.

Am plecat cu pușca pe umăr, cu ce aveam pe mine, și cu un băț, după ce am aruncat o ultimă privire:

— Lăudat fie Cel ce a creat viața și a complicat-o în așa fel, că nu ne mai putem regăsi. Vina nu e a Lui, căci El nu ne-a dat creierul ca să explicăm inexplicabilul, ci l-a pus ca un opaiț care să ne slujească, tocmai cât trebuie pentru a nu ne lovi cu capul de copaci, ori de a nu cădea în gropi.

*

Sotir bău și luă o mină veselă, ca să nu pară prea sentimental. Pe de altă parte, Adrian bău foarte puțin, dar fumă nerezonabil: era pasionat de povestea prietenului său, și voia să știe cum își petrece amicul său viața:

— Și tu poți acuma să trăiești fără amiciție?

— Desigur, când ea îmi întoarce dosul. De altfel, ce-aș putea să fac? S-o rog în genunchi? Obții ceva de la Dumnezeu, rugându-te în genunchi?

— Dar, doare…

— Doare, bineînțeles… Totul e durere, unde e iubire, și în asta stă măreția.

— În durere?

— Da, în durere.

— Tu ești un virtuos, atunci.

— Nu-s deloc un virtuos: virtutea, la pasionați, e refugiul disperării. Și eu nu disper de nimic.

— Ori un stoic, dacă vrei.

— Stoic, și mai puțin. *Eu sunt un om voios,* iată ce sunt, voioșia omului care a ajuns să atingă maximul de libertate.

Prietenia o ador. Am avut-o. Am pierdut-o. Și, așteptând-o ca să revie, mă gândesc la ea din toată puterea pasiunii mele. În ceasuri de răgaz, când, singur, în camera mea ori pe-un drum singuratic, amintirea prieteniei dispărute îmi răsare, în cadrul ei melancolie, uit grijile, uit prezentul, întind brațele înainte și mă predau chipului atât de iubit. Atunci, retrăiesc clipe trăite și care în cruzimea existenței n-au putut să aibă continuitate. Pentru inimile lipsite de pizmă, bucuria acelor clipe e desăvârșită, căci amintirea lor revine dezbărată de orice urâțenie.

Uită-te ce se petrece în ora asta cu noi: tu poți să nu fii acela pe care îl visează sufletul meu –asta nu mă-mpiedică să trăiesc un ceas de mare mulțumire, de adevărat balsam al inimii. De altfel, o știu –și toți idealiștii observatori ai vieții ajung s-o știe cu vremea– că sublimul nu există decât prin dorință. Și, deci, dacă amiciția e frumoasă, când poate te înșeală, de ce n-ar fi tot atât de frumoasă, când ești sigur că nu te-nșeală, cu alte cuvinte, când dorul tău o cheamă. Soarele e mai iubit când se ascunde în nori vreme-ndelungată, probă că toată lumea cată spre cer când întârzie să apară.

Nu vreau să spun că lipsa prieteniei e îndurată, de către afectuoși, fără țipete și fără lacrimi, dar tocmai durerea e aceea care dă Strălucire sentimentelor frumoase.

Călătoriile, mie, care sunt un călător înnăscut, îmi par mult mai fascinatoare, când sunt închis într-un șantier. Iar când, după câteva luni de sclavie modernă, îmi smulg piciorul din angrenaj și zbor spre câmpia înflorită, ori spre muntele cu chica verde, toate forțele vieții vin să-mi șoptească –cu murmure de îngeri cerești– că omul înzestrat cu simțire, omul din naștere bogat, n-are dreptul să se plângă de viață, că ceea ce nu poți să trăiești direct și în libertate, o trăiești indirect, prin amintire, chiar și într-o

gheenă a muncii, unde sărmanii cu duhul nu doresc ora de libertate decât ca să dea fuga la cârciumă, la cărți, la dans, la sport: izvoare de bucurie ale gliei.

Să te curbezi sub greutatea unei dorințí, a cărei îndeplinire ți se refuză: să gemi sub apăsarea unei cotropitoare nostalgii: să-ți simți toată ființa năvălită și cu atâta avânt transportată pe aripile unei amintiri, încât să privești cum unealta îți scapă din mână –iată ce-mi place să numesc o inimă acră de prieten! Inima acră este cea mai bună prietenă a unui prieten, cel mai bun tovarăș al celora care cer prea mult vieții: ea singură ne rămâne credincioasă și ne satisface în întregime…

Mi se pare, Adrian, că tu ești unul dintre acești nesatisfăcuți cu inima acră și că, deci, rămânând singur, drumul tău va fi amarnic…

— Dar eu n-am să fac niciodată rău unui prieten, ca să-l pierd, făcu Adrian cu spaimă.

— Dă-mi voie să-ți spun, mai întâi, că nu există amic așa de sfânt! Poţi face rău unui prieten, fără să vrei sau fără să recunoști, fără chiar să-ți dai seama. Dar nu e deloc nevoie să faci rău unui prieten, ca să-l pierzi. Pierdem un om, cum pierdem o femeie, așa, tot iubind. Și te vezi, deodată, singur, fără să știi cum, nici de ce… La început nu bagi de seamă și-ți continui drumul tot vorbind, ca și cum ai fi mereu însoțit. Apoi, realitatea străbate, gonind amăgirea, dar nu vrei să crezi, nici să accepți. Mai pe urmă crezi și accepți.

Atunci începe cea mai urâtă și cea mai frumoasă dintre vieți, în același timp. Cea mai urâtă, fiindcă îți închipui încă multă vreme că marile amiciții se fac la toate răspântiile și că orice om care râde sau care plânge ascunde un amic. Vezi mâini ce se strâng frățește la atâtea colțuri de străzi, fețe ce-și surâd, oameni care se sărută prin gări și la cafenea, și-ți zici: „Ăștia sunt prieteni! Dar eu? Nu sunt și eu un prieten?!“

Și iată-te intrat pe mâna întâiului venit, care ți-a spus o vorbă mai dulceagă, te-a privit cam așa și ți-a strâns mâna nu știu cum. Tu-l cauți. Ba chiar el te caută, și atunci îți pare și mai bine. I te deschizi, opărești nițel pe prietenii pierduți, numai ca să-i faci plăcere, te umfli, îl iei cu asalt –și, deodată, îl vezi că dă-ndărăt speriat și se uită la tine ca la un nebun. Sărmanul om venise în duminica aia doar ca să faceți împreună o partidă de biliard, să-ți vorbească de ceva afaceri, ori de-o femeiușcă– și tu te-apuci să-i vorbești de inima ta, care nu-l privește, ba chiar și de-a lui, care nu te privește deloc!…

Astfel, de-o sută de ori ai să iei o sticlă strălucitoare drept un diamant, și ai să cunoști, în chipul acesta, ridicolul măreției amicale. Dar, după atâtea convulsiuni și sacrilegii, iată că vine liniștea, balsamul unei inimi potolite. Doliurile cele mai grele de îndurat nu sunt acelea pentru care afișăm o cârpă neagră, iar durerile cele mai crunte nu sunt acelea pe care le simțim dintr-o dată. În liniște, tu vei mai suferi încă, dar atunci vei ști că suferința aceea e binefăcătoare și trebuie s-o taci, căci oamenii nu sunt sensibili decât mizeriilor care le sunt comune.

Plângându-te unui brav comerciant de pierderea unui amic, tu riști să-l auzi spunându-ți că nici el nu mai crede în prietenie, de când a împrumutat o sută de franci unui prieten și nu l-a mai „văzut în ochi“. Și pământul e plin de comercianți. Or, tu știi că afecțiunea a cărei pierdere o deplângi n-are nimic de-a face cu banii, dacă nu te-ai fi oferi cu promptitudine. Iată în ce chip vei cunoaște adâncimea prăpastiei, unde zace înțelegerea umană și de unde te vei ridica pe culmile suferinței neînțelese.

Dar, n-ai să rămâi pe acele piscuri de amețitoare singurătate! Cu cât vitalitatea unui om e mai puternică, cu atât voința renunțării e mai slabă. Și întocmai ca jucătorul care devine cu atât mai furios în patima sa cu cât s-a abținut mai multă vreme de la joc, tot așa și tu ai să te cobori ca un curcănaș, de pe înălțimile unde te-ai cocoțat și ai să-ți încerci iar norocul. Ca și jucătorul, ai să obții mici revanșe care au să te facă să-ți uiți calmul și măsura, ai să te aprinzi, ai să pui totul pe o carte și ai să pierzi cu brio! Căci în totul, pe lumea asta, există o mediocritate și peste tot ea e îngăduită, necesară vieții, ca bijuteria falsă: e nevoia ce-o simte omul de-a voi să facă, cu orice preț, nu ceea ce-i în stare, dar tocmai ceea ce nu-i în stare. Dar, dacă mediocritatea se complace peste tot, fără mare risc, în prietenie ea își frânge gâtul. Așa că, tocmai când ai crezut că ai pierdut orice speranță, că te-ai ruinat, ca jucătorul, tocmai atunci ai să vezi că vine o inimă nouă, tânără de tot, dar bătrână de experiență și-ți spune că ai câștigat bătălia: e greu să găsești un mare prieten?

Apăi dacă ar fi ușor, l-ai fi descoperit de mult, din prima cârciumă! Și de ce te plângi? Că nu-l ai numaidecât? Dar, ce, ori crezi că prietenia mare se rotunjește la strung?

Resemneazăte și așteaptă. Dacă printr-o fericită întâmplare a încrucișărilor de drumuri ai avut norocul să cunoști acea prietenie care vizitează inima cu repezeala inspirației, se duce și rămâne surdă la chemările tale, ei bine, așteapt-o: acolo unde se află, și ea suferă și te

dorește, căci un amant al prieteniei, după ce a primit sărutarea altui amant al prieteniei, nu-l poate uita cu ușurința cu care se uită amanții înfierbântați, o clipă de setea de-a da naștere la proști. Trăiește, deci, cu voluptate, din amintirea ei, căci e nebun acela care blestemă lumina, fiindcă a pierdut vederea: toți orbii trăiesc din amintirea luminii pierdute, iar cei care n-au cunoscut-o niciodată, n-o blestemă nici ei, ci o visează.

Dar se poate întâmpla să cutreieri lumea și să nu întâlnești o prietenie egală aceleia care zvâcnește în pieptul tău. Asta nu înseamnă nimic altceva decât că drumurile a două vieți, care trebuiau să se încrucișeze, au mers paralel, de la naștete până la groapă și numai un prost poate să creadă că un al doilea om ca el nu mai este pe pământ.

Prietenia e Iubirea care înnobilează viața și-i dă un sens. Ea se contopește cu generozitatea și e singurul sentiment dezinteresat. Pierdută, omul trăiește din dâra ei luminoasă. În veci negăsită, urmele ei se văd pe toate cărările vieții. Oriunde vei pune piciorul, omule iubitor, te vei regăsi cu prietenia, căci altfel ce-am deveni când am ajunge undeva și am ști că nimic nu ne așteaptă? Ce-ar fi când am pleca și am fi siguri că nimeni nu se va mai gândi la noi?

Prietenia e în noi. Totul vine din noi, nimic nu vine de-afară. Și acela care nu găsește Iubirea în el, nu găsește afară nimic. Fără dragostea care ne fecundează inima, toate frumusețile terestre sunt reci și înspăimântătoare.

Sinuciderile melancolicilor sunt mai numeroase în luna mai decât în octombrie, fiindcă surâsul de azur al firii reînviate nu se mai acordă cu cerul de plumb al inimii lor vlăguite, stinse.

Răsărituri și apusuri ce vărsați văpăi de aur peste nesimțirea lumii: și voi, cerurilor străvezii, ce vă contopiți cu marea: și voi, nopți de-argint, mărturii nepieritoare: și voi, preumblări nesfârșite pe poteci unde te îmbată balsamul de rășină, ori pe ape frământate de fioruri ce-ați deveni voi, toate aceste măreții, fără *Iubirea* care e în om? Dezolări neptuniene!

Farmecul e în noi, întreținut de *Iubire*. În afară: marea *Indiferență!*…